

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 16 снежня 1988 г. № 50 (3460) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Баліць твай боль, Армения

Усе словы здаюцца ў гэтыя дні фальшывымі.

Хіба можна словамі выказаць усё тое, што адбылося ў Армэніі? Хіба словы «трагедыя», «гора», «няшчасце», «боль» сапраўды перадаюць трагедыю, гора, няшчасце, боль? Гора заўсёды большае за тэя словы, якімі мы спрабуем яго патлумачыць. Словы сущыя, сказаныя, мімаходзь, прыдатныя, мусіць, толькі на звычайныя дні, а ў бядзе яны не самыя лепшыя памочнікі. Чалавецтва не прыдумае такіх слоў, якія былі б роўныя чалавечаму няшчасцю.

Дзіцячыя вочы, адкапаная, вызваленыя з-пад руін, з цемры, ужо, лічы, з магілы... Ды яны ж намога мацней усіх слоў, якія мы ведаем.

Чым могуць памагчы словы чалавеку, які прывёз у нядаўнюю вёску хлеб і бачыць, што яго няма тут каму аддаваць?

І якія словы спачування знайсці нам, убачышы хоць бы на экране тэлевізара тое, што яшчэ нядаўна было дваццацітысячным горадам — у Спітаку чатыры тысячы дамоў разбураны дашчэнту, а ў іх жа радаліся і смяліся Людзі.

Што скажам, пачуўшы, што ўсе дзеці — да аднаго! — загінулі ў сваёй роднай вёсцы?

Гора трэба выплакаць, яно павінна выбалець.

Бяда, сляпяя стыхія чамусьці асабліва ўдарыла менавіта па дзецях — школы, у якіх ішлі заняткі, аказаліся дужа ненадзейнаю сховаю і ў вёсках,

і ў гарадах, а дахі з заўсёдных абаронцаў ператварыліся ў ворагаў. І наш розум адказваеца ўспрымаць такое: «На вялікі жаль, пасля землетрасення асталося дужа мала дзяцей...»

Божа мой, як пасля ўсяго гэтага, што тут адбылося, вярнуць зямлі цяплынь і прывабнасць, як палюбіць яе нанова, такую, здавалася б, аб'якавую і бялітасную? Зямлю, якая ў гэтыя снежаньскія дні прынесла столькі гора людзям, што спрадвек любілі яе.

Выйце адно: прымірыцца з роднай зямлёю. І ў першую чаргу прымірыць з ёю дзяцей, бо гэтая зямля, нягледзячы ні на што, свая, ад продкаў дадзена ў спадчыну, бо яе любілі і шанавалі дзяды і прадзеды гэтых дзяцей, бацькі гэтых дзяцей, якія навед засталіся пад абломкамі сваіх вясковых хат і гарадскіх кватэр.

Мы ўвесь час гаварылі пра дэфіцыт спагады і спачування. Аказваецца, мы дарэмна наракалі на цябе, чалавек, што ты жорсткі і аб'якавы да такога ж, як і сам, гаротніка. Няпраўда! Гэта толькі ў будзённым жыцці ты такі раўнадушны. Трагедыя заўсёды адкрывала твае самыя лепшыя, самыя высакародныя якасці.

Зірніце, як ускалыхнуўся ад бяды ўвесь наш вялікі Савецкі Саюз. Кожная рэспубліка прыняла гора Армэніі як сваё асабістае гора, кожны чалавек, чым можа, спышаецца дапамагчы армянскаму народу — хто пераводзіць свае сціплыя збе-

ражэнні, хто аддае паліто, хто прысылае дзіцячую сукеначку. Нават дзеці разбіваюць свае капілікі — яны разумеюць, што там, дзе гора, спатрэбяцца і іх манеткі.

Ды што Савецкі Саюз! Увесь свет ускалыхнула армянская трагедыя. Якія ж мы былі несправядлівыя, якія жорсткія, калі агулам абвінавачвалі ўсіх людзей планеты ў аб'якавасці і раўнадушнасці, у тым, што яны быццам бы жывуць па нейкіх «воўчых законах». А яны, высвятляецца, такія ж чулівыя і ўважлівыя, як і мы самі.

Людзі на час забыліся пра свае беды і няшчасці. І тыя, хто толькі што сам перажыў навадненне, і тыя, каго ўсё яшчэ даймае засуха, і тыя, хто аплаквае свае толькі што прашумелыя смерчы і каму сродкі ой як патрэбны, кінуліся дапамагаць далёкай і незнаёмай ім Армэніі. Бо ўсе мы людзі, бо ўсе чалавекі і добра ведаем, што гэтыя сродкі зараз будуць патрэбны менавіта там.

І наша родная Беларусь, сама яшчэ не акрыяўшы ад жудаснай чарнобыльскай бяды, з усёю душою кінулася на дапамогу роднай закаўказскай сястры — на спагаду і ўзычлівасць мы, беларусы, дзякаваць богу, пакуль што яшчэ багатыя.

У брацтва людзей на зямлі аб'ядноўваюць жыхароў планеты трагедыі. І як шкада, што для таго, каб людзі проста і лёгка паразумеліся, ім абавяз-

кова трэба чакаць нейкай трагедыі.

Ідуць у Армэнію дзесяткі і тысячы, сотні тысяч і мільёны грошай у рублях і доларах. О, каб яны маглі замяніць родных і блізкіх, што загінулі ў руінах, каб яны маглі вярнуць сына — маці, дзіця — бацькам, дзяўчыне — яе каханага...

Паплач, мой армянскі дружа. Не хвай слязу. Мужчынская сляза таксама не загана. Не саромейся яе, бо яна не ад слабасці. Яна, ці чуеш, ад твай сілы!

Пасля ты ўстанеш і пойдзеш па роднай зямлі яшчэ больш моцны і мужны, чым да трагедыі.

Разам з усім сваім народам.

Разам з усімі народамі Савецкага Саюза.

Разам з усімі народамі свету.

Успамінаю, як выступаў у Македоніі, у Скоплі, на мітынгу паэзіі, а сам шукаў слядоў страшэннага землятрусу, які не так даўно сцёр з твару зямлі гэты горад. Шукаў і не знаходзіў — горад быў зялёны, светлы і радасны.

Хадзіў па вуліцах Ашхабада, таксама хацеў убачыць, што засталася ад той жудаснай ночы, калі стыхія поўнацю разбурыла сталіцу Туркменіі, але зноў жа нічога не знаходзіў — горад быў зялёны, светлы і радасны.

Так будзе і з тваімі гарадамі Ленінаканам, Кіраваканам, Спітакам, — тваімі сённяшнімі ранами, Армэнія.

Янка СІПАКОУ.

Зноў землятрус,
Як і ў вяках былых.
Паранена зямля твая
каменная...

Прымусіў здрыгануцца
ўсіх жывых —
Твой плач, твой гнеў,
І кроў твая, Армэнія.

Дайшоў да сэрцаў
Твой нясцерпны боль.
Руіны — ад крыві твай
— праменныя.

Схілілася Зямля ўся
над табой
Каб гору памагчы твайму,
Армэнія.

Крупінка ў свеце ты,
а як відна,
Вядомая паўсюль,
сястрыца родная,

Бо ты такая на Зямлі
адна —
Цярплівая, нязломная,
гаротная.

Нібы папераджаеш
увесь свет:
Не набліжайце, людзі,
Дзень свой чорны,
Калі пакіне смертаносны
след

Свой землятрус —
Забойца рукатворны;
Калі не будзе выказаць
каму

Свой боль, свой гнеў,
Свой плач і сваё гора,
І ядзерна-знішчальную
зіму

Зямля адчуе ў немаце,
як горы.
Юрась СВІРКА.

За што трагедыю табе
Наканаваў лёс як
ні зроду?

Ці мала слёз, ці мала бед
Было у нашых у народаў?

І сёння мы твой
горкі боль,
Як свой уласны,
падзяляем,

І сёння мы перад табой
Галовы нашыя схіляем.

Як блізкія свае, ў журбе
Душы твай мы чуем
мукі,—

І мы працягваем табе
Братэрскія жывыя рукі.

Мы памянем ахвярных,
Тых,
Каго няма і ўжо

не будзе.
І не забудзем пра жывых:
Нам жыць жа, людзі!..

Міхась РУДКОУСКІ.

На рахунак 700412

Цяжка, немагчыма перадаць у словах маштаб трагедыі, якая абрынулася на братнюю Армэнію. Ды і хіба можна словамі прыцішыць боль людзей, якія страцілі сваіх родных, блізкіх! У руінах — Ленінакан і Спітак, разбураны Кіравакан і Сцепанаван, зніклі з зямлі, зруйнаваны многія паселішчы.

Болей адзвалася армянская трагедыя і ў сэрцы беларускага народа. Сёння кожны з нас перажывае гэткае самае пачуццё, якое перажывалі жыхары братняй Армэніі, калі даведаліся пра аварыю на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі, прысякаючой апек многія раёны Беларусі. Тады шматлікія пераводы, пасылкі накіроўваліся ў чарнобыльскі фонд. Цяпер воль спецыяльны рахунак № 700412 у армянскім рэспубліканскім банку Жылсацбанка СССР.

5 мільёнаў рублёў у фонд дапамогі пацярпелым накіравалі беларускія прыхільнікі мі-

ру, якія сабраліся на сумесны пленум Беларускага камітэта абароны міру і праўлення Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру.

У фонд пацярпелым перададзена 50 тысяч рублёў Беларускага аддзялення Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна. Акрамя таго, супрацоўнікі фонду пералічылі на рахунак 700412 свой аднадзённы заробак.

Адбылося некалькі дабрачынных канцэртаў, у якіх прынялі ўдзел вядомыя дзіцячыя самадзейныя калектывы. Шэраг канцэртаў мяркуюць даць юныя артысты дзіцячага паказальнага харэаграфічнага ансамбля «Мульцін» Мінскага вытворчага аб'яднання вылічальнай тэхнікі. Першае выступленне яго ўжо адбылося ў сацыяльна-культурным цэнтры аб'яднання. У гэтыя дні ў праўленні Беларускага аддзялення дзіцячага фонду часта звяняць тэлефонныя званкі: семі Беларусі выказалі жадан-

не прытуліць больш за 500 армянскіх дзяцей.

Разбураўная стыхія не пашкадавала ў Армэніі і ачагоў культурнага прызначэння: палацаў культуры, клубаў, музеяў, бібліятэк. На аднаўленне іх перавёз 15 тысяч рублёў Беларускага фонду культуры.

Супрацоўнікі выдавецтва «Юнацтва» накіравалі тэлеграму сваім налегам з армянскага выдавецтва «Арзвік» («Сонейка»). У тэлеграме выказваецца спачуванне армянскаму народу з выпадку трагедыі, падзяляецца смутан у сувязі з трагічнай гібеллю многіх дзяцей, павадаўляецца аб пераводзе на рахунак 700412 10 тысяч рублёў.

10 тысяч рублёў паступіла на гэты ж рахунак ад выдавецтва «Польмя», 20 тысяч — ад выдавецтва «Беларусь», 25 тысяч — «Мастацкай літаратуры». Выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі перавяло дзённы заробак

у суме 1500 рублёў і 500 рублёў, выдзеленых прафсоюзам і камітэтам камсамола.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі першымі перавялі грошы на рахунак № 700412 Янка Брыль і Янка Сіпакоў.

Не засталіся ўбану ад гора армянскага народа работнікі тэатраў. Многія з іх пералічваюць у фонд дапамогі свой дзённы заробак, як зрабілі гэта, напрыклад, калектывы тэатраў оперы і балета, лялек, юнага глядача.

Адбылося нямала дабрачынных спектакляў. Купалаўцы пазвалі «Парог», горкаўцы — «Манбет», тэатр юнага глядача — «Нечаканыя госці», тэатр лялек — «Тры парасяці»...

Добрачынным стаў і першы канцэрт новага калектыву «Жывіца» пад кіраўніцтвам заслужанай артысткі БССР Р. Пархоменкі, які прайшоў у нядаўнюю ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Свой дзённы заробак вырашылі перавесці на рахунак 700412 супрацоўнікі рэдакцый часопісаў «Польмя», «Беларусь», «Нёман», а таксама газеты «Літаратура і мастацтва».

● ПЕРАБУДОВА І МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ АДНОСІНЫ

● «РЭКТАРАТ ЛІЧЫЦЬ МЭТАЗГОДНЫМ...»

● ЧАГО НЕ ЎРАЗУМЕЎ ГІСТОРЫК

●
Прыцягнула ўвагу новая лімаўская рубрыка «Перабудова і міжнацыянальныя адносіны», з цікавасцю прачытаў артыкулы У. Калесніка і А. Сідарэвіча. Важная тэма, тут шмат праблем...

Апублікаваныя нядаўна «Асноўныя мерапрыемствы па далейшаму развіццю народнай адукацыі ў Беларускай ССР», у прыватнасці, раздзел аб далейшым развіцці беларуска-рускай двухмоўнасці, узмацненні патрыятычнага і інтэрнацыянальнага выхавання, сведчаць, што ў рэспубліцы пачынаецца маштабная работа па вызначэнні статусу беларускай мовы, узаўважэнні лінгвістычных норм нацыянальнай палітыкі.

Прапаную ўключыць у даўгэтэрміновую праграму «Родная мова», якая будзе распрацавана ў адпаведнасці з Асноўнымі мерапрыемствамі, палажэнні аб беларускамоўным навучанні ў агульнаадукацыйнай і прафесійнай школе. На жаль, Асноўнымі мерапрыемствамі не прадугледжваецца пераход на беларускамоўнае навучанне ў прафесійнай школе, у вышэйшых навучальных устаноўках, акрамя выкладання асобных дысцыплін студэнтам-філолагам спецыяльнасці «Беларуская мова і літаратура». Без беларускамоўнага навучання ў агульнаадукацыйнай і прафесійнай школе застаецца малаверагодным пашырэнне сферы ўжывання беларускай мовы на вытворчасць, навуку, культуру, органы дзяржаўнага кіравання. Зразумела рэальныя цяжкасці масавага пераходу на беларускамоўнае навучанне і справядлівасці на прадрывах і ва ўстаноўках. Аднак, мне здаецца, такую задачу можна вырашыць — паступова, разам з пераадоленнем беларускамоўнай непісьменнасці і моўнай прадзятасці часткі насельніцтва.

Увогуле нацыянальная свядомасць беларусаў настолькі нізкая, што нам нельга пагарджаць нават найменшымі прыкметамі нашай беларускасці. Добрае псіхалагічнае ўражанне магло б зрабіць беларускамоўнае афармленне гарадоў і вёсак, аўтамабільных дарог, розных этыкетак і ўпакоўкі, бланкаў сувязі і г. д. Наогул у нашай рэспубліцы немагчыма адасобіць задачы перабудовы ад вырашэння гэтай балючай праблемы: нізкай прэстыжнасці беларускай мовы.

Канечне, заўсёды знойдуцца

людзі, якія не бачаць у беларускасці ніякай патрэбы, якія гавораць у сувязі з гэтым аб свабодзе выбару мовы навучання і г. д. Але ці свабодны сёння гэты выбар, які падрыхтаваны шматгадовым адлучэннем беларускіх дзяцей ад роднай мовы, выхаваннем у іх абывацкасці і пагарды да яе? Дзе, як не на тэрыторыі рэспублікі, яе нацыянальная мова павінна быць дзяржаўнай, а рэспубліканскія, дзяржаўныя органы — клапаціцца аб вывучэнні мовы, яе паўсюдным прымяненні, выхаванні пашаны да яе — гэта ж так натуральна! У сувязі з гэтым хачу закрануць свой ліст вытрымкай з выступлення на XIX Усеагульнай партканферэнцыі першага сакратара ЦК Кампартыі Грузіі Д. І. Паціяшвілі: «Менавіта наша партыя, інтэрнацыянальная па сваёй сутнасці, павінна выступаць сёння галоўным гарантам асноватворных каштоўнасцей і святых нацыянальнага духу — самабытнасці, культуры і мовы».

М. ХАДОРКІН,
начальнік фінансавага
аддзела Гомельскага хімічнага заводу імя 50-годдзя СССР.

●
У рэспубліканскім друку апублікаваны ўмовы конкурсу на стварэнне помніка воінам-інтэрнацыяналістам. Нарэшце! Але засмучае адно — месца для помніка. Чаму іменна — Чыжоўка? Хай не будзе сказана ў крыўду жыхарам Чыжоўкі, але ж гэта — ускраіна горада. Як да яе дабрацца з Зялёнага Луга, Усходу, Захаду, Паўночнага Захаду, Вясянкі, Уруча і іншых мікрараёнаў, з чыгуначнага вакзала, аэрапорта? У асноўным — праз цэнтр горада. На маё разуменне, помнік ствараецца не толькі і не столькі для таго, каб праводзіць масавыя мерапрыемствы (хоць і без іх не абыходзіцца), а для таго, каб туды маглі прыйсці бацькі, бабулі і дзядулі, браты і сёстры, школьныя сябры, аднапалчане тых, хто загінуў у Афганістане. Маглі б пастаяць, памаўчаць, пакласці кветкі. Дык няўжо ў цэнтры сталіцы не знойдзецца месца для такой святой справы? Хоць я не мастак і не дойдлі, а проста будаўнік, аднак лічу, што помнік можна ўзвесці, да прыкладу на вуліцы Інтэрнацыянальнай. Есць там і сквер (шчыра кажучы, цяпер ён вельмі запушчаны), дзе мог бы стаць помнік. Тым болей, што

амаль усе адсюль (са зборнага пункта аблваенкамата) пайшлі службы, пайшлі ў Вечнасць...

Мне здаецца, што не лішне будзе параіцца з людзьмі і на конт месца для помніка.

І. ПЛАУСКІ,
сын «прапаўшага без вестак» у час Вялікай Айчыннай, бацька салдата тэрміновай службы.

г. Мінск.

●
Нейкі час назад савет Мінскага педагагічнага інстытута, абмеркаваўшы пытанне аб «грамадска-палітычнай сітуацыі, звязанай з дзейнасцю нефармальнага аб'яднання», вынес наступную (не магу не адзначыць: надта цікавую!) рэзалюцыю: «Рэктарат і партыйны камітэт лічаць мэтазгодным у бліжэйшыя дні ва ўсіх студэнцкіх аўдыторыях даць праўдзівую інфармацыю пра асаблівасці грамадска-палітычнай абстаноўкі, арганізаваць індывідуальную выхаваўча-прафілактычную работу з «лідэрамі» самадзейных аб'яднанняў і заслухаць у працоўных калектывах іх справядлівыя аб асабістым укладзе ў перабудову (персанальная адказнасць ускладаецца на кіраўнікоў і сакратароў партарганізацый факультэтаў, дзе працуюць і вучацца такія людзі), у дэканатах правесці індывідуальныя сустрэчы і гутаркі з бацькамі студэнтаў-членаў самадзейных клубаў і груп моладзі, раскрыць сутнасць і небяспеку нацыяналістычнай настроенасці іх дзяцей».

Уяўляю, колькі мацяроў і бацькоў, выкліканых у інстытут, схапіцца за валідол, пачуўшы ў час «індывідуальных сустрэч і гутарак» пра небяспечную «нацыяналістычную настроенасць» сваіх дарослых дзяцей. Няцяжка здагадацца, чым можа абярнуцца «выхаваўча-прафілактычная» работа з «лідэрамі» самадзейных аб'яднанняў і запланаваныя іх справядлівыя ў працоўных калектывах. Тым больш, што пастановай рэктарата і парткома ўсе яны загадзя ўжо залічаны ў разрад «нацыяналістычна настроеных»!

Пастанова гэтая, несумненна, народжана перш за ўсё той нездармай абстаноўкай, якая на працягу некалькіх тыдняў нагналася ў нашай рэспубліцы прэсай.

Але была яшчэ і ўнутраная прычына. А іменна тая атмас-

фера, якая панавала ў час паэдыжэння савета і якая ў канчатковым выніку і прадвызначыла з'яўленне працывапаўга вышэй дакумента. Уяўленне пра яе можна склаці, прачытаўшы ў інстытускай газеце «Савецкі настаўнік» (2 лістапада 1988 г.) паведамленне пра даклад, з якім перад членамі савета выступіў прарэктар па навучальнай рабоце В. Атрошчанка. У ім інфармацыя пра «нефармалаў» была пададзена ў такім ключы, што гэта — «нацыяналістычныя групоўкі», якія свае сапраўдныя мэты «старанна маскіруюць клопатам пра развіццё нацыянальнай мовы» і г. д.

Даклад яўна не спрыяў спакойнаму, дэлаваму абмеркаванню ўзнятай праблемы. Не дзіва, што ў такой сітуацыі і нарадзілася такая вось пастанова вучонага савета. Сапраўды, калі розум спіць, нараджаюцца...

Але ўсё ж... Чаму члены савета, людзі, у большасці сваёй вопытныя, якія шмат пабачылі на сваім вяку, не пярэчылі? Чаму з гатоўнасцю праглынулі яўна непераканаўчыя, шытыя бельмі ніткамі довады? Ці не сталі яны ахвярамі той самай атмасферы страху, падазронасці, пра якую гаварылася ў пачатку ліста? Страх перад залесеным стэрэатыпам «нефармала», створаным такімі газетнымі публікацыямі, як «Эвалюцыя палітычнага неўцтва», «Пена на хвалі перабудовы»?

А можа, сёй-той, як і ў выпадку з артыкулам Ніны Андрэвай, палічыў, што галоснасці і дэмакратызцы прыходзіць канец, што ў гэтай сітуацыі лепш прамаўчаць і не высювацца?

І яшчэ адно пытанне: ці апошняя гэта кампанія? Бо за нейкі год з невялікім рэспубліканскім друком «перахварэў» цэлым шэрагам кампаній — супраць «шагаламаніі», супраць «буржуазнага пацыфізму» А. Адамовіча, супраць таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі» і інш.

Ці не час выздараўліваць?

У. СЕМЯНЮК,
кандыдат філасофскіх навук.

●
Хутка споўніцца 170 гадоў з дня нараджэння кампазітара Станіслава Манюшкі. Нарадзіўся ён у Беларусі ў пасёлку Убель на Міншчыне (40 кіламетраў ад Мінска). Мала хто знае і з гэтай жывапіснай мясцінай, дзе ўстаноўлены 3-метровы абеліск. На ім надпіс на беларускай і польскай мовах: «Тут, у фальварку Убель, 5 мая 1819 г. нарадзіўся вялікі польскі кампазітар Станіслаў Манюшка». Побач пабудаваны санаторый-прафілакторый «Волма». Мне пашчасціла нядаўна адпачываць у гэтай здраўніцы. Працуе тут культмасавы работнік і бібліятэкар Вольга Мікалаеўна Паскробка, вялікі прыхільнік таленту Станіслава Манюшкі. У

санаторыі аформлены стэнд пра яго жыццё і творчасць. Вольга Мікалаеўна знаёміць адпачываючых з асноўнымі падзеямі жыцця кампазітара і яго творчасцю.

У 2-х кіламетрах ад былой сядзібы Манюшкі, у 8-гадовай школе пасёлка Азёрны створаны адзіны ў свеце музей кампазітара. Ён працуе на грамадскіх пачатках. Дырэктар музея — Васіль Васільевіч Несцяровіч (ён жа і дырэктар мясцовай школы). У чатырох маленькіх пакоях экспануюцца малюнк і фотаздымкі. Цэлы пакой прысвечаны оперы «Галька». Каля сцяны і здымкі падораны польскімі сябрамі.

●
З Убелем звязана практычна ўсё жыццё Манюшкі. Тут ён правёў дзяцінства. У Убель ён прыязджаў на канікулы з Мінска і Варшавы, дзе атрымліваў адукацыю. Вялікі ўплыў на кампазітара аказалі яго маці і бацька, а таксама ўся атмасфера родных мясцін. У Убель і Мінск дарослы ўжо Манюшка прыязджаў пастаянна. Гэта было звязана не толькі з цікавасцю да беларускай музыкі, але і з сядзібай, пакінутай яму ў спадчыну. Ужо будучы вядомым кампазітарам і дырэктарам варшаўскага опернага тэатра, ён вымушаны быў прыязджаць хоць бы для таго, каб удзельнічаць у абласных выбарах, як уладальнік Убеля. Прыязджаў ён суды з задавальненнем, бо меў шмат сяброў. Кампазітар быў любімы народам і мясцовай інтэлігенцыяй. Тут былі створаны яго першыя творы, песні, раманы, оперы «Сялянка», «Страшны двор», «Галька», якія ідуць на сцэне ў многіх краінах свету.

Цяпер паведамлю пра самае сумнае, на мой погляд. Месца, дзе была сядзіба Манюшкі, запушчана. Драўляны стары плот зарос бур'яном. Весніцы павалены. Мармуровы абеліск увесце пабіты, мае глыбокія і дробныя ўпадзіны, у некаторых месцах адбіты вузлы. Кажуць, што пры адкрыцці помніка ў 1966 годзе ля кустоў бэзу і пад старадаўняй таполяй стаялі лаўкі, былі разбітыя алеі і кветнікі, аднак нічога гэтага цяпер няма, засталася адна тоўстая старая таполя, якая памятае тыя часы, калі пад ёй бегаў маленькі Стась. Хацелася б перанесці музей Станіслава Манюшкі са школьнага памяшкання. Захаваліся малюнк і фотаздымкі сядзібы вялікага кампазітара. Вольга Мікалаеўна расказвала, што штогод 5 мая ў Убель прыязджаюць паклоннікі таленту Манюшкі з Польшчы і нашы кампазітары.

Музей у пасёлку Азёрны праводзіць работу па зборы матэрыялаў пра Станіслава Манюшку. Нядаўна тут даведатліва, што ў Японіі інстытут культуры названы імем С. Манюшкі. Дык няўжо мы не можам як след ушанаваць памяць выдатнага кампазітара напярэдадні слаўнага юбілею? Засталася ўжо не так многа часу.

М. ШАЎЦОВА,
мастак-кераміст.

г. Мінск.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

«МАЕ БРАТЫ, МАЕ СУСЕДЗІ...»

Гэтыя паэтычныя словы, якія належаць пяру класіка беларускай літаратуры і прагучалі, як мае помнік, пры адкрыцці Усеагульнага фестывалю польскай песні ў Віцебску, найлепшым чынам характарызуюць даўнія адносіны беларускага і польскага народаў. На розных этапах гістарычнага шляху мы разам змагаліся за лепшую будучыню, «за нашу і вашу волю». Нас цесна звязваюць шмат якія агульныя падзеі, даты, імёны... Касцюшка, Каліноўскі, Урублеўскі, Міцкевіч, Агінскі, Манюшка, Сыракомля... Мы разам адзначаем памятныя гадавіны. Нядаўна грамадскасць рэспублікі разам з гасцямі з ПНР адзначыла 45-ю гадавіну ўтварэн-

ня Войска Польскага, удзелу 1-й пяхотнай дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі ў бітве за Днепр пад беларускім сямом Леніна. Днямі ў Навагрудку адбудзецца, па ініцыятыве Саюза пісьменнікаў БССР, вечар, прысвечаны 190-годдзю з дня нараджэння Адама Міцкевіча (нагадаем, што ў апошнія гады выйшлі, адзін за адным, у перакладзе на беларускую мову два пераклады «Пана Тадэвуша» — Браніслава Тарашкевіча і Язэпа Семіяна). Музычная грамадскасць рэспублікі рытуецца адзначыць у маі наступнага года 170-ю гадавіну з дня нараджэння Станіслава Манюшкі...

У сваім звароце да ўдзельні-

каў і гасцей віцебскага фестывалю польскай песні М. С. Гарбачоў зазначыў: «Ваша света — праўленне духоўнай блізкасці савецкага і польскага народаў, велізарнай цікавасці адзін да аднаго, у чым я яшчэ раз пераканаўся ў час нядаўняй паездкі ў ПНР. Сёння, калі мы прымажаем свае намаганні ў справе абнаўлення сацыялізму, карэннай перабудовы ўсіх сфер грамадскага жыцця, мастацтва атрымлівае новы прастор і можа больш рабіць для ўмацавання брацкага супрацоўніцтва паміж нашымі народамі».

У святле гэтага выказвання робіцца яшчэ больш зразумелым далейшая актывізацыя

творчага супрацоўніцтва паміж польскімі і савецкімі літаратарамі, у прыватнасці, паміж пісьменнікамі Савецкай Беларусі і іх польскімі таварышамі па пяру, у тым ліку тымі, што пішуць па-беларуску. Так, напрыклад, нядаўна ў Мінску знаходзіліся прадстаўнікі вядомага варшаўскага часопіса «Літаратура на свеце» Вацлаў Садкоўскі і Эўгеніюш Кабатц з мэтай, каб чарговы нумар часопіса прысвяціць сучаснай беларускай літаратуры. Са свайго боку Польшчу наведалі ў апошні час з творчымі мэтамі, для ўдзелу ў розных імпрэзах С. Андрэюк, Р. Барадулін, Д. Бічэль-Загнетава, А. Вярцінскі, С. Законнікаў, В. Зуёнак, У. Казбярук, А. Лойка, А. Пяткевіч, А. Сулянаў...

Для ўдзелу ў мерапрыемствах, звязаных з 30-годдзем Беластоцкага літаратурнага аб'яднання «Белавежа», ездзіў летам у Польшчу і наш вядомы празаік Барыс Сачанка. Уражаннямі ад паездкі ён падзяліўся ў сваім нарысе «На зямлі Беластоцкай», надрукаваным у «ЛіМе» за 11 лістапада г. г. На жаль, у дарожных нататках Б. Сачанкі дапушчаны, па віне аўтара і рэдакцыі, некаторыя фактычныя і стыльвыя недакладнасці, непарадзаныя палажэнні. На гэта звяртае нашу ўвагу беластоцкі чытач «ЛіМа», журналіст Віктар Рудчык, гэта выклікала адпаведную рэакцыю ў пэўных польскіх колах і стала прадметам размовы на апошнім пасяджэнні прэзідыума

Артыкул А. Філімонава «Пра што не сказаў Э. Ялугін», надрукаваны ў «Советской Беларусі» 25 лістапада, здзівіў мяне. Здзівіў не толькі безасцярожным тонам, але і тымі «аргументамі», якія скарыстаў у сваю абарону аўтар. Дасюль не верылася, што вучоныя могуць пісаць такія «ругательскія» опусы, а рэдакцыя — друкаваць іх без усялякага каментарыя.

Падумалася: няўжо і пісьменнік Э. Ялугін, творчасць якога ведаю і люблю, пісаў артыкул «Не магу паверыць» гэтак жа некарыктна? Звярнула ся да публікацыі — нічога падобнага. Тон артыкула стрыманы, факты красамоўныя, і аспрэчваць іх лепш было б не эмоцыямі, а аргументамі.

Асабіста я прымаю сам факт самаабароны. Не буду тут крапацца навуковай дзейнасці А. Філімонава (мала пра яе ведаю), але форма і ўзровень гэтай самаабароны не выклікае даверу. Разумею, што за ўсім гэтым — трагедыя не толькі Філімонава: многім гісторыкам сёння і балюча, і горка ад свайго былой працы. Але толькі сапраўды навуковымі працамі можна пераадолець і агульны крызіс гісторыі таго перыяду, і асабістыя няўдачы.

Адзін з галоўных аргументаў А. Філімонава — спасылка на час: «Все ведущие писатели в стихах и прозе посвящали свои произведения Сталину. Это все было. Это история».

І сапраўды — было. Але ж пісьменнікі — не гісторыкі, дарэчы. У іх творах дапускаецца і фантазія, і гіпербалізацыя, і аўтарскія эмоцыі. Акрамя таго, творы ў гонар Сталіна не з'яўляліся асновай усёй пісьменніцкай творчасці. Калі тыя творы пра «бацьку ўсіх народаў» страцілі сваё значэнне, дык галоўнае са спадчыны пісьменнікаў жыве, вучыць чалавечнасці, любові да радзімы, адданасці сацыялістычным ідэалам. Іншая справа — гісторыя, навука, дзе недапушчальныя ўсялякія домслы і падтасоўкі, дзе патрабуецца толькі аналіз фактаў, дакументаў. Аналіз навуковы, дакладны, строі. Інакш навука перастае быць навукай. Вось чаму для гісторыка прыклад пісьменніцкай працы не павінен быць аксіёмай.

Дарэчы, творы Э. Ялугіна на гістарычныя тэмы вытрымалі выпрабаванне часам. Дык які ж яму рэзон, калі верыць А. Філімонаву, «всёчаскі ствараць культ В. В. Быкову», «пользуюцца фальшывымі метадамі», «прыёмам культуры личности» і «вместе с ним» (Быкавым — Т. П.) «клеветать»? Быкаў — пісьменнік, які атрымаў сусветную вядомасць, ён — гонар беларускага народа. І тым больш крыўдна, што гісторык не ўразумее гэтага. За-за свайго асабістай амбіцёзнасці.

Т. ПАРХІМОВІЧ,
урач.

в. Прылуки
Мінскага раёна.

праўлення СП БССР. Адзначыўшы, што аўтар нарыса «На зямлі Беларускай» кіраваўся добрымі намерамі, выходзіў з самых лепшых пачуццяў да брата польскага народа і зусім не меў на ўвазе «перакройкі карты», члены прэзідыума разам з тым выказалі і крытычныя заўвагі ў яго адрас, значылі, што асобныя выказванні маглі б гучаць больш акрэслена і не даваць падстаў для няправільнага прачытання.

Прэзідыум праўлення лічыць, што памылковае выказанне аб магчымасці пераносу граніцы з'яўляецца прыватным меркаваннем аўтара і не адлюстроўвае пазіцыі СП БССР. Выказвалася таксама думка аб неабходнасці рэдакцыйнага каментарыя да нарыса. Рэдакцыя штотыднёвіка пагаджаецца з гэтым.

Максім ТАНК

Паэзія

«ЗНАЁМЫЯ АБЛОКІ НАД ЗЯМЛЁЙ...»

Terra incognita

Часта
Мора далонямі хваль
Выплюскае на бераг
Нябачныя водараслі,
Ствалы і галіны дрэў
Невядомых;

Часта
Уначы
У мае сны залятаюць
Дзівосныя птушкі,
Драконы,
Вятры;

Часта чую,
Як нехта мяне аклікае
На мове нячужай нікім,
Незнаёмай, —

Таму ўсё больш пераконваюся
У існаванні
Яшчэ неадкрытых краін
За мяжою сваіх
Уяўленняў.

І таму не дзівіцеся,
Калі, аднойчы,
Падаўся, дзівак,
Зноў шукаць
Дзе тая
Тэга incognita.

Паўночная сага

— Памажы мне, прамудры Шаман,
Зноў вярнуць супакой,
Без якога не жыць мне на свеце.

— На пяску прыбарэжным
Напішы імя той,
Што тваё загарнула сэрца,
І ўсе беды твае
Змые хваляў прыбой.

— А не змые?
— Ты зноў напішы.
А не змые — ты зноў напішы.
— Ты смяешся, Шаман!
І дакуль гэта мне паўтараць?

— Знаць,
Пакуль будзе дыхаць з табой
Акцяна.

Па тым, што нас, паэтаў,
Не выганяюць, а нат
запрашаюць
На розныя фестывалы,
Урачыстасці, юбілей,
Мяркую, паводлуг Платона,
Што мы яшчэ жывём
Не ў ідэальнай дзяржаве.

Прапанова

Аздабляючы
Усе нашы плошчы і вуліцы
Скульптурамі класікаў,
Паўкласікаў
І чвэрцькласікаў,
Розных сезонных
Дзеячаў і культураў, —
Трэба не забыць
І пакінуць месца
Для нашай гарэзлівай
Беларускай «Лявоніхі».
Абцасікі якой не раз
Высякалі іскры з сэрца
І паляскавалі на падмостках
Сусветных фестываляў.

Вяртанне

Хоць з кожным днём
Ашукваць сябе
Становіцца цяжэй,
Мне ўсё здаецца,
Шпакоў даўнейшых
Бачу на сяўбе,
Цалуе твар
Майго юнацтва вецер.

Знаёмыя аблокі
Над зямлёй,
Знаёмыя чуваць
Раскаты грома,
Зноў шукаць
Знаёмы дым
Над хатаю старой
І толькі я
Адзін ім — незнаёмы.

Няўжо няма нікога
З кім тут рос?

Стаю ля студні,
Спынены надзеяй:
Мо, раптам,
Выбяжыць з дварышча пёс,
Познаўшы
Валацугу-Адысея.

У снегапад

Гэты снег мяне асіраціў,
Пагасіўшы сцюдзёнасцю ранняй
Учарашнія колеры ніў,
Жар лістоты, луж восеньскіх
ззянне.

Хоць пара прывыкаць і да
страт.
Адквалі мае вёсны недзе,
А шляхі перакрыў снегапад.
Нават ты пераадаць не едзеш.

І сябры мой забылі начлег,
Хоць да змроку на шлях
паглядаю,
І рыдлёўкай шуфлюючы снег
Ад варотаў штодня адграбаю.

Вецер. Пранізлівы вецер
Злосна ў мае грудзі б'ецца,
Рве і шматае кашулю,
Глушыць мяне сваім гулам,
Кідае золкасцю ў вочы.
Збіць з ног, спыніць мяне хоча
Толькі і толькі за тое,
Што іду супроць яго я
І не ляту ўслед ніколі
Нейкім перакаці-полем.

Салдацкі ранец

Нахлусіў жа нейкі чорт,
Што кожны салдат
У сваім ранцы носіць
Жазло маршала.

А мы пасля бою,
Калі дрыготкімі
Заскарузлімі пальцамі
Развязвалі свае ранцы,
Больш за ўсё шукалі
Хто жменьку махоркі,
Хто скарынку хлеба,
Хто зачытанае пісьмо з дому —
Працяг свайго жыцця.

Калі не верыце

Кажуць,
Спасылаючыся на метрычны
запіс —
«Аповесць мінулых гадоў»,
Нашаму Мінску
Амаль ужо дзесяць стагоддзяў.
Як жа так!
Многія з нас
Помняць дзень нараджэння
яго

На пустых папалішчах.
Не верыце?
Можаце спытаць
У байцоў, партызан, муляроў,
Каміянцэсаў і цесляў,
Якія яшчэ — дзякуй богу —
жывуць

І былі на яго
Шматпакутных хрысцінах.
І, нарэшце,
Спытаць у гвардзейскага танка,
Што тады салютаваў
І сягоння
Красуецца на п'едэстале.

І было гэта:
Трэцяга ліпеня,
1944-га года
Ад нараджэння Хрыста,
І не помню якога там года
Ад стварэння
Біблейскага свету.

Інтэрв'ю

Вечарам,
Прысеўшы на прызбе,
Успамінаючы, старыя,
Свае маладыя гады,
Акрашваючы іх
То забытым жартам,
То скупым прабліскам
Далёкай усмешкі.
А потым
Доўга, доўга, доўга маўчаць.
Быццам
Над безданню,
І толькі, мінуўшы яе,
Памалу, пачынаюць далей
Працягваць сваю гутарку
Пра сённяшнія свае клопаты
І справы.

— А чаму прапусцілі
Жахлівыя гады сталіншчыны
І гады вайны? —
Пытаецца карэспандэнт,
Узброены магнітафонам.

— А каму, сынку, ахвота
Перад ноччу
Будзіць ліха...

«Мэнэ. Тэкэл. Фарэс...»
Пакуль не позна,
Хутчэй сатрыце
Фатальныя гэтыя словы,
Якія няўмольны лёс піша
На нашых сценах дамоў.
На амярцельным твары зямлі,
На змогам зацягнутым небе!
«Мэнэ. Тэкэл. Фарэс...»

Роздум

над старым гімнам

«Адвеку мы спалі...»
І каму такое
Магло ўзбрысці ў галаву?!
Няўжо гэтаму не пярэчаць
Нашы хронікі, летапісы,
Папалішчы і шыбеніцы,
Пісагі на зямлі
І на нашых плячах?

Далей — слухна:
«Што трэба свабоды, зямлі
чалавеку,
Што трэба зладзеяў пабіць...»

Толькі гэта трэба было б
паўтараць
І ў нашым новым гімне
І ва ўсіх іншых
Гімнах народаў свету.

Залаты медаль

Думаю:
Каб не знішчылі мы
Незлічоную колькасць раслін,
Калоній птушак, звяроў,
Сваю і іх мовы,
Ці атрымалі б мы
На міжнароднай выстаўцы
«Залаты медаль»
За нашу, цудоўна выдадзеную,
«Чырвоную кнігу...»?
А гэта — што ні кажы! —
Пераканаўча сведчыць
Аб дбаласці
Да асяроддзя,
Што нас акружае,
І аб нашай перадавой культуры.

Некалі, нейкі гісторык.
Філосаф,
Разважаючы аб чалавечых
Недахопях,
Успомніўшы пра слабасць
Пяты Ахілеса,
Пра няўтольную прагнасць
Мідаса да золата,
Пра цягу Калумба
Да вар'яцкіх вандровак.
Пра захапленне Каперніка
Ззяннем зор, —
Напэўна, не абміне сказаць
І пра мой недахоп —
Пісанне вершаў.

Боты

Чарга за новымі ботамі.
А мне здаецца,
Што толькі ў старых,
Калі яшчэ падкаваць
Абцасы,
Падбіць падноскі,
Падлатаць халявы
І наглянцаваць дзёгцем,
Я змагу калі-небудзь
Вярнуцца ў юнацтва.

Бо толькі яны
Помняць
Усе мае
Пройдзеныя дарогі.

Сізіф

Ніхто з багоў
Не змог прадбачыць,
Што, запаліўшы зоры,
Засяліўшы зямлю
Звярамі, птушкамі,
Людзьмі,
Закончыўшы работу.
І давядзецца
Адысці ў нябыт.

А пакараны імі
Вечнай працай
Нейкі там Сізіф
Усіх перажыве іх.

Вы чуеце, як з громам
Зноў коціцца з гары
Цяжкі яго валун!!

Па тым,
Як нашы рэкі дыхаюць хвалямі,
Лясы — лістотамі,
Палі — каласамі,
Хмары — громам,
А людзі — роднымі песнямі,
Пазнаеш,
Як ім жывецца.

11 лістапада 1988 года ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» быў змешчаны артыкул Д. Сімановіча «Ці дайшла да нас перабудова?» На думку аўтара, яна ў нас на Віцебшчыне нейкая не такая, як у сталіцы, Першае. Ён заяўляе, што ў Віцебску быццам забаранілі выпусціць у эфір перадачу пра фестываль джазавай музыкі па праграме Віцебскай студыі тэлебачання. Так гэта ці не, добра не ведаю. Але адразу паўстае пытанне: «Ці галоўнае гэта ў перабудове?» Джазавая і рок-музыка гучыць сёння па ўсіх каналах Цэнтральнага і рэспубліканскага тэлебачання, на ўсіх эстрадных пляцоўках. Рэдакцыі літаратурна-драматычных і музычных перадач, якую ўзначальвае Д. Сімановіч, можа, трэба паклапаціцца аб тым, каб больш прапагандаваць народныя мелодыі, самадзейныя калектывы, беларускія і віцебскія традыцыі? Працаўнікам сяла, ды і большай частцы гарадскога насельніцтва яўна не хапае тых мелодый, якія створаны народам, якія ласкаюць душу, робяць чалавека лепшым і чыстэйшым. Чаму вы, Д. Сімановіч, не хочаце гэта зразумець? Чаму інтарэсы нейкіх сталічных груп вам бліжэй, чым народныя? Прабачце, але складваецца ўражанне, што вам сімпатычныя ідэі сталічнага дзеяча Л. Крывіцкага — кіраўніка палітычнага клуба «Сучаснік», аднаго з ініцыятараў стварэння ў рэспубліцы так звананага «народнага фронту». Свае некаторыя пасяджэнні клуб праводзіць сакрэтна. Таму мы не ведаем усіх ідэй гэтай групы. Але тое, што стала вядома, выклікае здзіўленне. Каму патрэбна ўкараняць палавыя адносіны на дагаворнай аснове замест сямейна-шлюбных?

Другі клопат Д. Сімановіча — ён марыць аб тым, калі б у Віцебску быў створаны камітэт па перабудове, які б, цытую: «нарэшце выказаў бы грамадскую думку аб увекавечанні памяці М. Шагала на яго радзіме». Так, Шагал нарадзіўся ў нашай вобласці і нейкі час жыў у Віцебску. Але не пакінуў наш зямляк гораду ніводнай карціны, ні вітражу, ні добрага следу аб сваім пражыванні. Дык чаму мы павінны адкласці ўсе іншыя справы і кінуцца ўшаноўваць памяць М. Шагала? Думаецца, што ёсць у ініцыяцыі справы больш неадкладныя.

Чаму сказаць, што большасць віцебчан ведаюць, што такое перабудова, якія яе мэты і як яе ажыццяўляць. Але вось не зусім зразумела, чаму вы, чалавек, які мае вышэйшую адукацыю, не хо-

чаце зразумець, што першачарговымі патрэбамі працоўных вобласці з'яўляюцца не прапаганда рок-музыкі, не ўшанаванне памяці Шагала і іншыя блытаныя ідэі, а забеспячэнне насельніцтва прадуктамі харчавання, рашэнне жыллёвай праблемы, карэннае паліпшэнне медыцынскага і бытавога абслугоўвання, стварэнне належных умоў для працы і духоўнага ўзбагачэння людзей? Такія праграмы ў вобласці і ў г. Віцебску выпрацаваны і яны ажыццяўляюцца. Сёння жыхары г. Віцебска і іншых гарадоў могуць свабодна купляць малако, прастаквашу, тварог і сыры. Чаму? Таму, што ў аграпрамысловым комплексе адбываюцца значныя змены да лепшага. Удумайцеся, за 5 год надой малака павялічыліся на 30 працэнтаў. Вось гэта і ёсць паскарэнне.

Толькі ў гэтым годзе ў 550 вёсках з'явіўся асфальт на вуліцах. Да гэтага трэба дадаць, што за 3 гады пабудавана амаль 15 тысяч сядзіб. Паглядзіце, якія цудоўныя вёскі з'явіліся ў калгасе імя С. М. Кірава Віцебскага раёна, у саўгасе «Гарадоцкі».

А паглядзіце, як добра вырашаецца жыллёвая праблема. За няпоўныя 3 гады п'яцігодкі ўдалося звыш плана пабудавать больш за 100 тысяч квадратных метраў жылля.

Вы крытыкуеце М. А. Федарчука — старшыню Віцебскага гарвыканкома за тое, што ён не захачеў прыняць віцебскіх журналістаў. Крытыка сёння — справа патрэбная. Але яна павінна быць канструктыўнай і добрамысленай. Можа, лепш было б журналістам раскажаць чытачам, як гарвыканком займаецца добраўпарадкаваннем горада. Удумайцеся, за адзін год заменена 17 кіламетраў цепласетак, заасфальтавана 20 кіламетраў вуліц. Звярніце ўвагу, якія ў горадзе з'явіліся кафэ, якія цудоўныя магазіны па продажы садавіны і агародніны, іншых тавараў, колькі зроблена па добраўпарадкаванні плошчаў, сквераў, вуліц, дзіцячых пляцовак. Пачалася рэстаўрацыя былых Пакроўскай царквы і касцёла св. Варвары. За няпоўныя 3 гады, якія Федарчук працуе старшынёй, у горадзе столькі зроблена па добраўпарадкаванні, колькі не рабілася за дзесяцігоддзі.

Ці можна сёння сказаць, што перабудова на Віцебшчыне ўжо скончылася? Канечне, не. Але толькі сляпы не можа бачыць, якія змены ўжо ёсць. Давайце ўсе разам, дружна, адказна, галосна будзем вырашаць справы па перабудове нашага жыцця.

М. ГЛУШОНАК,
намеснік загадчыка Дома палітасветы
Віцебскага АК КПБ.

ХТО І ЯК РАЗУМЕЕ ПЕРАБУДОВУ

ЛІСТ 3 РЭДАКЦЫІ

Паважаны Мікалай Іосіфавіч. Прачытаў ваш ліст (на гэтай старонцы ён надрукаваны з нязначнымі скарачэннямі) і падумаў, што, хоць датаваны ён канцом лістапада 1988 года, але мог быць напісаны і дзесяці і пяцінаццаць гадоў назад. Праўда, ужываеце вы словы, народжаныя новым часам: перабудова, галоснасць, дэмакратызацыя, але ўжо нават сам тон ліста нагадвае колішні час, калі дружна нешта і некага выкрывалі, забаранялі, заклікалі да пільнасці і г. д.

Вось, скажам, вы, «нічога сумняшаеся», прысвойваеце сабе права гаварыць ад імя народа. «Працаўнікам сяла ды і большай частцы гарадскога насельніцтва яўна не хапае тых мелодый, якія створаны народам, якія ласкаюць душу, робяць чалавека лепшым і чыстэйшым», — пішаце вы. Навошта ж так, Мікалай Іосіфавіч? Навошта наводзіце цень на пляцень? У артыкуле «Ці дайшла да нас перабудова?», які выклікаў ваш ліст, няма і ценю нігілізму ў адносінах да народнай музыкі. Але калі вы ўжо закрунулі «музычную тэму», дык дазвольце спытаць: вы сапраўды лічыце, што людзям, акрамя народнай, ніякай іншай музыкі не трэба? А мо ім усё-такі «яўна не хапае» і класічнай, і лёгкай, у тым ліку і джазавай музыкі, пра якую гаворыцца ў лісце Д. Сімановіча?

Дарчы, вось вам некаторыя факты, скажам так, музычнага выхавання віцебчан. Я перагартаў падшыўку «Віцебскага рабочага» і натрапіў там на артыкул С. Навумчыка «Ці правжывём без Баха?». Пра што ён? А вось пра што: «Усе трыста крэслаў залы Віцебскага гарадскога Палаца культуры былі пустыя. У той дзень у горадзе не знайшлося ніводнага чалавека, які б пажадаў спаткацца з музыкай Моцарта і Вівальды ў выкананні Мінскага камернага аркестра». Аўтар артыкула, де-

рэчы, нагадаў пра багатыя музычныя традыцыі Віцебска, дзе яшчэ ў 1918 годзе адкрыта першая ў Савецкай Расіі народная кансерваторыя на чале з Мікалаем Малько, які заснаваў тут і сімфанічны аркестр. Сёння ў горадзе не знойдзеш нават прафесійнага настройшчыка фартэпіяна.

У сваім лісце, Мікалай Іосіфавіч, вы закрунулі і тэму «неформальных» аб'яднанняў. Сапраўды, апошнім часам па ўсёй краіне, у нашай рэспубліцы назіраецца вялікае ажыўленне грамадскага руху, павышэнне актыўнасці інтэлігенцыі, моладзі, усяго грамадства, што, безумоўна, звязана з агульнай атмасферай дэмакратызацыі і галоснасці. Вам жа ўсё гэта, Мікалай Іосіфавіч, чамусьці не падабаецца. З прыкрасцю пішаце вы, напрыклад, пра мінскі палітычны клуб «Сучаснік», абпіраючыся няйначай на чуткі. Што на гэта сказаць? Можна па-рознаму адносіцца да грамадскіх аб'яднанняў, да таго ж палітычнага клуба «Сучаснік», ухваляць ці не ўхваляць іх дзейнасць, але калі вы ўжо закрунулі «музычную тэму», дык дазвольце спытаць: вы сапраўды лічыце, што людзям, акрамя народнай, ніякай іншай музыкі не трэба? А мо ім усё-такі «яўна не хапае» і класічнай, і лёгкай, у тым ліку і джазавай музыкі, пра якую гаворыцца ў лісце Д. Сімановіча?

Не абышлі вы ў сваім лісце і памяць М. Шагала. Дарэмная справа даказвае вам, што гэта быў мастак з сусветным імем, вы яго ой-ой не прызнаеце. Што ж, застаецца пашкадаваць славу таго маэстра, калі ўжо вы цвёрда перакананы, што «...ёсць у віцебчан справы больш неадкладныя, чым ушаноўваць гэтага мастака», што «першачарговымі патрэбамі працоўных вобласці, — пішаце вы, — з'яўляюцца не прапаганда рок-музыкі, не ўшанаванне памяці Шагала і іншыя блытаныя ідэі (?), а забеспячэнне насельніцтва прадуктамі харчавання, рашэнне жыллёвай праблемы, карэннае паліпшэнне медыцынскага і бытавога абслугоўвання...»

Значыць, па-вашаму: або рок, або багатыя паліцы ў магазінах. Ці: або Шагал, або вырашэнне жыллёвай праблемы. Калі верыць вам, рок разам з Шагалам пацярпелі ў Віцебску сакрушальнае паражэнне, бо, аказваецца, «сёння жыхары Віцебска і іншых гарадоў могуць свабодна купляць тварог, малако, сыры і кіслае малако», бо, як вы далей паведамляеце, «за няпоўныя 3 гады п'яцігодкі ўдалося звыш плана пабудавать больш за 100 тысяч квадратных метраў жылля».

Каб гэтыя лічбы, Мікалай Іосіфавіч, ды будаўнікам у вушы! А пакуль што чытаю ў тым жа «Віцебскім рабочым» справаздачу з пленума гарадскога Камітэта партыі і звяртаю ўвагу на наступныя радкі: «Звыш 70 тысяч жыхароў Віцебска не маюць сёння добраўпарадкаванага жылля. Нямаюць у горадзе прадпрыемстваў, дзе ў чарзе на кватэры стаяць з шасцідзесяціх гадоў... 3 тысячы сем'яў не могуць уладкаваць дзяцей у дзіцячыя сады і яслі... У шэрагу школ з-за адсутнасці памяшкання вучні вымушаны займацца ў тры змены». Той жа мінорны тон і ў паведамленні абласнога ўпраўлення статыстыкі за 9 месяцаў гэтага года: «Вострай застаецца праблема забеспячэння насельніцтва многімі прадуктамі харчавання. Не задавальняецца попыт на мясе і мясапрадукты... Не хапае кандытарскіх вырабаў... Недастатковы аб'ём і асартымент у гандлі бульбы і агародніны».

Міжволі пачынаеш думаць, Мікалай Іосіфавіч, што вашы ўяўленні аб забеспячэнні Віцебска прадуктамі харчавання грунтоўна няйначай на ўласных магчымасцях у гэтай справе.

Пакрыўдзіла вас і тое, што ў артыкуле «Ці дайшла да нас перабудова?» быў пакрытыкаваны старшыня Віцебскага гарвыканкома М. Федарчук, пад кіраўніцтвам якога, па вашых словах, шмат што зроблена па добраўпарадкаванні горада. «Удумайцеся, — прапануеце вы, — за

адзін год заменена 17 кіламетраў цепласетак, заасфальтавана 20 км вуліц, пачалася рэстаўрацыя былых Пакроўскай царквы і касцёла св. Варвары».

Што ж, зноў звярнуся да адной з апошніх публікацый «Віцебскага рабочага»: «У пачатку сямідзесяціх гадоў знеслі старую, з фрагментамі XVIII стагоддзя забудову правага боку вул. Леніна, бо, быццам бы, не было дзе развярнуцца транспарту. Цяпер вырашылі па той жа прычыне «прасекчы» пешаходную арку ў будынку былога кляштару...»

Шмат пішацца ў абласной газеце пра загапы ў арганізацыі аховы здароўя, у прыватнасці, пра тое, што трапіць да ўрача не простая справа — трэба выстаяць доўгую чаргу. У абласной стаматалагічнай паліклініцы чаргу, напрыклад, займаюць у 5—6 гадзін раніцы. Па норме на кожныя 10 тысяч жыхароў неабходна мець 5 стаматолагаў, ёсць — адзін.

Шмат праблем і ў такой справе, як барацьба з п'янствам. У сваім дакладзе на XI пленуме АК КПБ першы сакратар Віцебскага абкома партыі У. В. Грыгор'еў падкрэсліў, што за апошнія тры гады ў вобласці ад ужывання алкагольных суратаў загінула 700 чалавек. На глебе алкагалізму бацькоў нарадзілася шмат непаўнацэнных дзяцей.

«Ці можна сёння сказаць, што перабудова на Віцебшчыне ўжо скончылася?» — задаеце вы рытарычнае пытанне. І, крыху павагаўшыся, пагаджаецеся, што трохі яшчэ не дацягнулі. «Але толькі сляпы не можа ўбачыць, якія змены ўжо ёсць», — тут падхопліваеце вы.

Сапраўды, працоўныя Віцебшчыны шмат чаго дамагліся ў працэсе абнаўлення жыцця. Толькі ўнікае такое пытанне: ці маюць яны, Мікалай Іосіфавіч, патрэбу ў гучнагалосых «салаўях перабудовы».

М. ЗАМСКІ,
загадчык аддзела
публіцыстыкі і нарыса
«ЛІМа».

ЗАДАЮЦЬ ЧЫТАЧЫ ПЫТАННІ...

Узрастанне цікавасці да перыядычнага друку — адзнака часу. Красамоўнае сведчанне гэтай цікавасці — нядаўняя падпісная кампанія, якая вынікала імяны ніколі раней, сям-там ажно нездаровы ажыятаж.

Гэта, вядома, тычыцца найперш рускамоўнага друку. Аднак пэўны зрух адбыўся і ў адносінах чытача да прэсы на роднай мове. Вынікі падпіскі сведчаць, што і «ЛІМ» будзе мець у наступным годзе значна больш сваіх сталых чытачоў.

Пра пашырэнне кола прыхільнікаў нашага штотыднёвіка сведчыць і іншае. Скажам, сустрэчы супрацоўнікаў рэдакцыі і членаў рэдаклегіі «ЛІМа» з чытачамі. Прытым, сустрэчы гэтыя адбываюцца па ініцыятыве саміх чытачоў. Чытанне лімаўскіх старонак нараджае ў іх жаданне спаткацца і пазнаёміцца з тымі, хто робіць газету, пачуць ад іх адказы на ўзнікшыя пытанні, не пасрдэна выказаць супрацоўнікам рэдакцыі свае заўвагі і прапановы, падзяліцца сумненнямі.

Апошнім часам адбылося некалькі такіх сустрэч. Аб адной з іх — са слухачамі і выкладчыкамі Мінскай вышэйшай партыйнай школы, якая адбылася на пачатку кастрычніка, «ЛІМ» расказваў у адным са сваіх нумароў. Другая сустрэчка прайшла ў бібліятэцы Мінскага інстытута культуры. Там са студэнтамі, выкладчыкамі і супрацоўнікамі інстытута адкрытую, нязмушаную гаворку, а правільней будзе сказаць — дыялог вядлі намеснік галоўнага рэдактара М. Гіль, загадчык аддзела публіцыстыкі М. Замскі, загадчык аддзела пісьмаў Л. Крушынская і супрацоўнік аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў П. Васілеўскі.

Трэцяя сустрэчка адбылася тыдзень назад — 9 снежня. Гэтым разам супрацоўнікаў рэдакцыі запрасіў у госці Рэспубліканскі Дом работнікаў мастацтваў. Сустрэчка прайшла пры перапоўненай зале ў дэлавой, рабочай атмасферы, яна таксама мела характар дыялога гаспадароў і гасцей узаемнага абмену інфармацыяй, прапановамі і пажаданнямі.

Аб змесце і праблематыцы гэтых дыялогаў найлепш гавораць пытанні чытачоў, што сабраліся тым пятнічным вечарам ва ўтульнай зале РДМ. Вось, скажам, хоць бы такія:

«Што разумеецца пад дзяржаўнаю мовай, аб чым так шмат гавораць? Як, на ваш погляд, можна практычна зрабіць беларускую мову роднай для тых, каму зараз 50 і 10 гадоў?»

«Ці надрукуе «ЛІМ» у бліжэйшы час праграму моўнай камісіі Беларускага фонду культуры і дэкларацыю «Мартыралогу Беларусі?»».

«Ці вы лічыце, што бюракратыя аддадуць уладу без барацьбы? Пра гэта павінна гаварыць ваша газета?»

«Да якога часу галоўны санітарны ўрач Мінска будзе дэаінфармаваць мінчан аб экалагічнай абстаноўцы ў горадзе?»

«Мы — тры магутныя галіны тысячагадовага дрэва (Украіна, Беларусь, Расія). Наколькі сёння нам важныя агульныя «карэні», агульнасць нашых культур?»

«У 1948 годзе «ЛІМ» надрукаваў артыкул акадэміка Дарожкіна, у якім ганьбаваўся выдатны беларускі генетык Жэбарк. Як вам удалося не надрукаваць у 1988 артыкул «Эвалюцыя палітычнага неўцтва», падпісаны, сярод іншых і Дарожкіным?»

«Неяк мне пашанцавала купіць каробку цукерак, у якой было нешта накіталт паштовачкі з надпісам: «Беларусі — 70 год». Што гэта, эвалюцыя гістарычнага неўцтва? Ці пафанацыя? Не збіраецца «ЛІМ» неяк ліквідаваць гэты гістарычны вакуум?»

«Адкажыце шыра, хто ў рэшце рэшт «мае» права адхіліць, заціснуць, забараніць, адкласці, зняць з паласы і г. д. той ці іншы матэрыял? Дзе межы галоснасці, скажам, «ЛІМа»? І што можа зрабіць грамадскасць у плане абароны права газеты на сваю пазіцыю?»

На гэтыя і шматлікія іншыя пытанні спрабавалі даць адказ чытачам галоўны рэдактар «ЛІМа» А. Вярцінскі, намеснік рэдактара М. Гіль, адказны сакратар А. Ганчароў, загадчыкі аддзелаў Г. Каржаневская, Л. Крушынская, М. Замскі.

НАШ КАР.

ВЫПАДКОВА даведлася, што водгук на гэтую кнігу меўся зрабіць Сцяпан Гаўрусёў. Уяўляю, з якой жывой цікавасцю прачыталася б напісанае ім. У крытычнай прозе гэты паэт не адыходзіў далёка ад асноўнага, што не-недэй выпадае з поля нашага зроку, — ад сацыяльнасці ў паэзіі, яе грамадска карыснага статусу.

С. Гаўрусёў не паспеў напісаць пра кнігу Ніла Гілевіча «Повязь». Добры намер, аднак, павінен ажыццявіцца. Духоўная повязь паміж людзьмі вечная. Як вечнае ў прыцыпе само жыццё. Думку гэтую, дарэчы, ідэйна і тэматычна якраз і пацвярджае кніга «Повязь», напісаная з адчувальным сацыяльным зарадам, з упэўненасцю: шлях літаратуры — царністы, а паэзія — не сізіфава праца...

Няхай гэта выглядае крыху спрошчана, але я падзяляю паэтаў як бы на дзве катэгорыі: тыя, што жадаюць нешта змяніць у жыцці, і тыя, што жадаюць нешта змяніць у паэзіі. Першых — няшмат. І зусім неабавязкова, што яны — менш таленавітыя. Проста паэзія для іх — не самамэта.

Упартая вера ў тое, што паэт удзельнічае ў перабудове жыцця народаў з тымі, хто вырочывае хлеб, варыць сталь, будзе дамы, — настойліва гучыць у кнізе «Повязь». Уласна кажучы, з гэтай веры і пачынаецца паэт Н. Гілевіч. Адсюль — яго кроўная прывязанасць да беларускай зямлі, на якой нарадзіўся і ўсвадоміў сваё прызначэнне. Пацуючы сыноўняй аднасцю з лёсам свайго народа, Бацькаўшчыны моцна чуюцца ў вершы «Лірычны каментар да нашага радаслоўя». Мы ўзышлі не з насення, што ветрам занесена, мы не дзінай травы самаросляны парасткі. У глыбінях зямлі, гераічнай і песеннай, нашых душ карані — з вузлякамі ўпартасці.

Сонам ватчынных гоняў ад роду мы успоены, сонцам родных нябёс мы з маленства аблашчаны, як асілі-дубы над дніпроўскімі поймамі — палданьня часам нашчадкі і пращурчы...

Становіцца зразумелым, чаму менавіта «лірычны каментар...» пачынае кнігу. Паэт праўляе нас на самы пачатак шляху. Да вытокаў. Яго найбольш цікавыя вечныя каштоўнасці, сэнс якіх глыбока караніцца ў бацькоўскай зямлі. Набліжаны часавыя пласты, намечаны перспектывы: у лучнасці, у аднасці з братамі-суседзямі — гарант нашага далейшага паспяховага руху. І гэта не проста парада.

Разумная памяркоўнасць і бескампраміснасць — дзве абавязковыя ўмовы грамадзянскай пазіцыі Н. Гілевіча. Тут я стаўлю ў адзін шэраг такія вершы, як «Выміраючы плямёны», «На захаднеўрапейскай тэмы», «...Апошні аўтобус... Апошні трамвай...», «Тваё імя», «І нашы песні даўнія і скокі...», «Армянскаму сябру», «І там, на Гарыні». Гэтыя творы, як і многія іншыя, дазваляюць думаць, разважаць пра рэальнае жыццё, яго праблемы, тэндэнцыі, супярэчнасці. Свядомасць паэ-

та ніяк не можа абмінуць рэальнасць. І на нараджэнні, і на прызначэнні яна — орган і сродак самой рэчаіснасці. Праз свядомасць таленавітага, неспякойнага чалавека гаворыць само жыццё.

Н. Гілевіч перакананы: ідэалогія — не нейкае там самастойнае царства «чыстага розуму». Як мастак паэт выводзіць ідэал з жыцця, не баіцца ўбачыць рэчаіснасць, якую адлюстроўвае, у «супярэчнасці паміж сваім ідэальным прызначэннем і сваімі рэальнымі прадпасылкамі» (К. Маркс). Ён не падмяняе сапраўдны аптымізм штучнай аптымізацыяй нявы-

«праздной» пустаты. Аснова яго цікаўнасці — нераўнадушша, абавязковасць у адносінах да людзей і сітуацый, якія могуць сцерціся ў памяці або жыва ўвасобіцца, калі не будуць адлюстраваны непасрэдным сведкам. Сіла дакумента, эмацыянальнае напружанасць увасобіліся ў вершах: «Акадэміку Г. І. Гарэцкаму», «Каля помніка Марыі Занькавецкай у Кіеве», «Паміці Андрэя Германова», «З мангольскага сшытка» і інш.

У «Повязі» не абыходзіцца без аўтарскага жадання нешта абудзіць у чалавечых душах, выклікаць, змяніць. Н. Гілевіч

ролямі, калі дысертант сам сабе падбірае апанентаў, а часам піша для іх водгукі.

Кнігі, званні, кар'ера, прэстыж... Але спяхапіліся. І высветлілася: мы дрэнна ведаем грамадства, у якім жывём. Мы навучыліся пісаць пра сваю гісторыю, свой край, свой народ так, што іх цяжка бывае пазнаць — настолькі ў нашых кнігах, падручніках, манюграфічных трактатах усё ўпарадкавана, арганізавана. Мы быццам баімся ўмяшання жывога жыцця — з усёй яго складанасцю, разнастайнасцю, неправданасцю.

Думаючы аб пранікненні ў

весці «ўзоры» песеннага шыр-спажыву. У больш зручны момант, аднак, варта павесці гаворку пра вырашэнне агульных праблем сучаснай песнятворчасці. Найгалоўнейшая з іх — пераадоленне інерцыі. Гэта ж сёння, калі «накаціў дзевяты вал песеннай графаманіі», калі, як казала заслужаная артыстка РСФСР спявачка Алена Камбурава, у эстрадзе шмат дзе сцвердзіўся ў якасці нормы... нявулічы дэбілізм, калі грамадства не ўмее (ці не хоча? — С. М.) знайсці прымяненне духоўнасці, калі маральнае эстафета, што перадаецца ад пакалення да пакалення, аказалася ў значнай меры перапынена (пераканаўчыя прыклады гэтай негатывнай з'явы прыводзіла нядаўна ў «ЛіМе» Ала Сямёнава) — ёсць патрэба зярнуць у новыя песенныя зборнікі. Там мы знойдзем усё, каб пацвердзіць самыя вострыя крытычныя меркаванні, каб яшчэ раз паўтарыць элементарную ісціну: аснова песні — словы, тэкст. Не кожная песня можа прагучаць як верш, праісці выпрабаванне на адрыў ад мелодыі, на адрыў ад усяго антуражу, які робіць песню з некалькіх банальных чатырохрадкоўяў, рэфрэнных радкоў.

На Беларускім тэлебачанні нядаўна адбылася прэм'ера песні «Тихий уголок» (музыка І. Лучанка, словы Ю. Рыбчынскага, выканаўца Я. Еўдакімаў). Пра выдатнае выкананні, але пры невыразнасці слоў і адсутнасці аўтарскіх акцэнтаў — чаму можа навучыць песня? «Тихий уголок» — гэта дом для састарэлых, «печальнай старосты прыют». Сюды часта «сплавляюць поскорей, как вьюга белых, своих отцов и матерей». Лічу, што спяваць гэтую песню — кашчунства! Уяўляю, колькі безнадзейнасці, горкай, пакутнай роспачы выклікаў шлягер у насельнікаў «тихого уголка». І ці такі ён ужо ціхі, райскі, дзе «свежий воздух, крепкий сон»?

Дваццаць дзве песні змешчаны ў кнізе «Повязь». Многія з іх знайшлі сваіх выканаўцаў, гучаць у эфіры. Далёка не кожнаму песенніку ўдаецца так пакарыць сэрцы слухачоў, як Н. Гілевічу. Прычына поспеху? Песенная паэзія Н. Гілевіча неспрэчна прадаўжае народную. Прычым народную паэзію ён не запазывае, не пераймае, а старанна і настойліва вучыцца ў яе. Духам, зместам народнай паэзіі паэт пранікнуў так, што яна стала арганічнай часткай яго духоўнай культуры. Сродкамі фальклорнай патэтыкі, калі захачець і не ленавацца, можна назапасіцца, Н. Гілевіч падрыхтаваў некалькі тамоў (!) народных песень. Але галоўнае, відаць, у тым, што паэт зразумеў і засвоіў ідэйна-эстэтычную сістэму фальклору. Чуйны да еўрапейскага і савецкага паэтычнага слова, Н. Гілевіч застаецца беларускім паэтам. Згадайце песню «Вы шуміце, бярозы», напоўненую рэальнасцю і казачнабылінай гіпербалізацыяй. Лірычнаму герою гэтай песні не

(Працяг на стар. 6).

Крытыка, бібліяграфія

Святлана МАРЧАНКА

У жанры праўды

Ніл Гілевіч. Повязь. Вершы і песні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

рашаных праблем жыцця. Таму вялікая колькасць фактаў, дробязей побыту ў кнізе не здаюцца «драбнатэм'ем». На першы план выходзіць аб'ектыўны змест або, як кажуць, «запаветны сэнс», а не чаканне, жаданне, намер аўтара. («Аўтографы сяброў», «Святочнае пасланне Васілю Быкаву», «Верш пра золата паэта», «З мангольскага сшытка»).

Значыць, паэзія факта? Му-сць, так. Але не перанесеная жыццём, як гэта рабілася ў 20-х гадах, калі скальжаваны факт не становіўся мастацтвам. Н. Гілевіч выкарыстоўвае факты не дзеля ілюстрацыі ідэй, не дзеля падмацавання метафар. Самі факты ў яго становяцца ідэямі, метафарами. Вось і радок з ужо згаданага верша «нашых душ карані — з вузлякамі ўпартасці» стаў такой ідэяй, такой метафарай.

Найкаштоўнейшая якасць аўтара «Повязі» — глыбокі ўнутраны дэмакратызм, які не супярэчыць тонкай інтэлігентнасці, а, наадварот, цэментуе яе. У кнізе няма верша «Зварот на высокай ноце», які запамінуецца з перыбдыкі. Дэмакратычна, з высокай годнасцю гучыць у ім прызнанне паэта: «не бог і не цар, я ўсё ж і казю-кай не чуюся. Спакойна Венеры ўглядаюся ў твар — на вымпел Радзімы люблюся».

Жыццёвы, аптымістычны дэмакратызм Н. Гілевіча вынашаны на скрызнях веку. Гэта дэмакратызм новага, сапраўды сацыялістычнага тыпу.

Прагавітая цікаўнасць да жыцця — натуральнае праўленне такога дэмакратызму. Гэта цікаўнасць — пры ўсёй рознасці мастацкіх манер — збліжае паэта з Р. Барадуліным. Як і Р. Барадулін, Н. Гілевіч таксама мабільны: шмат дзе бывае, ездзіць. Шмат каму робіць прывячэнні. І ў цікаўнасці, у прывячэннях яго няма

— непараўны мараліст і такі ж непараўны філосаф. Вось чаму паэт часам займаецца ўгаворам, настойліва раіць:

Калі табе, пясняр, патрэбны ўроні — дык вась адзім: старайся ў гэтак пець, каб дом свой родны песнямі сагрэць — Тады пачуе іх і свет шырокі! («І нашы песні даўнія і сноні»)

Філосафы, паэты, запрымцецьце, Даследуючы змест людскіх патрэб: Раднейшага няма нічога ў свеце, Як хлеб і музыка, як музыка і хлеб! («Хлеб і музыка»)

Жывіце ж да поўнага веку, сябры, Не трацячы моцы і шчырасці! І знайце: нішто нам віхуры-вятры, Пануль нашы шэрагі ў шчыльнасці.. («Аўтографы сяброў»)

Звярніце ўвагу на сам тон гэтых вершаў. Ён, можна сказаць, катэгарычны, пазбаўлены сентыментальнасці. Есць у гэтым нешта маякоўскае — аратарскае, трыбунае. Не толькі літаратурныя настаўнікі дапамаглі паэту выпрацаваць такі тон, а сам яго лёс — выкладчыка ВНУ, прафесара. А галоўнае, адзначым, — яго рады супадаюць з аб'ектыўным «ходам рэчаў», якому У. І. Ленін аддаваў безумоўную перавагу перад «ходам ідэй».

За апошнія дзесяцігоддзі напісана процама «ўнушэнняў» у выглядзе кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. Іх паточная вытворчасць у нашай краіне, як паведмлялася ў друку, не ведала застою нават у самыя застойныя перыяд. Наадварот, менавіта тады яна і набірала паскарэнне. Штогод у нас прыбавляецца тры тысячы дактароў, да трыццаці тысяч — кандыдатаў. Ашаламляльная статыстыка! І «абарона» ператварылася ва ўрачысты цырыманіял з загадзя распісанымі

сутнасць быцця, Н. Гілевіч не забывае і пра «формы самога жыцця» — важнай прыкмеце і патрабаванні эстэтыкі рэалізму. Вось як, да прыкладу, адлюстроўваецца і выказваецца сапраўдны, а не толькі жада-ны ход рэчаў у невялічкіх вершы «Два-тры дразды на цэлы лес...»:

Два-тры дразды на цэлы лес — Пераклінаюцца, нібыта На анямелым полі бітвы З байцом параненым баец. — Жывы, браток! — Пануль — жывы! Ды цішыня гняць панутна: Ні падсалоўкі больш не чутна, Ні берасцянікі, ні жаўны... Вось толькі мы на цэлы лес. Прагрэс, мой братачка, прагрэс.

Вобраз прыроды тут нясе на сабе сляды драматычнай экалагічнай сітуацыі, якая сёння хваляе ўсё чалавецтва. Невыпадкова, не так сабе пераклікаюцца толькі два-тры дразды на цэлы лес, нібыта «на анямелым полі бітвы з байцом параненым баец». Верш не дае гатовай ісціны, але раскрывае грамадскую і маральную сутнасць надзённай тэмы.

У «Повязі» няма паэм. Але кніга па сутнасці сваёй эпічна-ая. Амаль кожны верш — малы эпос, які трымае на прыкмеце вялікую мэту — праўду пакалення, часу, эпохі. Сам жа аўтар жанравы змест кнігі пазначыў сціпла: вершы і песні. Застаецца, аднак, фактам: «Повязь» свядома праізававана, набліжана да нязмушанасці, натуральнасці звычайнай гаворкі што заманліва і рызыкаўна.

Вершы Н. Гілевіча, на першы погляд, нумузыкальныя. А калі прыгледзецца да іх рытмічных узораў, незвычайнай гукавой гармоніі? Аказваецца, паэт так наталіў свае вершы ўласнай музыкай, што кампазітары мусілі звярнуць увагу на іх.

Колькі думак у гэтай сувязі пра песнятворчасць наогул. Шкада, што не магу тут пры-

НАШЫ ГОСЦІ

У час сустрэчы.

польскі часопіс «Літаратура на свеце» сістэматычна прадастаўляе свае старонкі літаратурам асобных краін, народаў. У 1982 г. выйшаў спецыяльны нумар, прысвечаны беларускай літаратуры.

Нядаўна галоўны рэдактар часопіса Вацлаў Садкоўскі і яго намеснік Эўгеніюш Кабатц наведалі Беларусь. Дарэчы, Кабатц — пераналачны твораў В. Быкава, І. Мележа, М. Танна, А. Карпюка. Мэта іхняга цяперашняга прыезду — сабраць матэрыял для нумара часопіса, прысвечанага беларускай сучаснай літаратуры. Госці мелі дзелаваць сустрэчы ў

выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», у рэдакцыях часопісаў «Полымя» і «Нёман».

Адбылася гутарка ў праўленні Саюза пісьменнікаў Беларусі, у якой удзельнічалі старшыня праўлення Максім Танк, пісьменнікі Алег Лойна, Адам Мальдзіс, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Паўлаў, Аляксей Гардзіцін, начальнік Беларускага аддзялення Усесаюзнага агенцтва па аўтарскіх правах Г. Конанаў і старшы кансультант аддзялення Б. Баталаў.

Л. ЧАРЭШНЯ.

У ЖАНРЫ ПРАЎДЫ

(Пачатак на стар. 5).

трэба прыкідвацца нацыянальным характарам. Гэткім, пачалавечы натуральным, улюбёным у свой край, ён і з'яўляецца.

Дарэчы, пра лірычнага героя. Аўтар, як правіла, прысутнічае ў вершах сам: ён або раскажае, або слухае, або складае дарожныя запісы, або каменціруе тое, што адбываецца. Але заўсёды гэта Ніл Гілевіч, надзелены пачуццём разважлівасці, разумны, па-інтэлігентску іранічны — перш за ўсё ў адносінах да сябе, а потым ужо да іншых. Прыкладу ў якасці прыкладу верш «Вы думалі...» — характэрнае іранічнае разважанне пра мэтазгоднасць скарыстання творчай энергіі:

Вы думалі, што я сабраўся ў сначых
Прымаць удзел? Каб верны
Сыходзіў, зацугляны, мне мой конь
Ляцеў за немім шустрым
Ну, што вы, што вы! Хіба я —
І хіба конь для сначач у мяне?
Яго прызвание — плуг цыгунцы
Маё — ступаць услед па баразне.

І як тут не ўспомніць маладых, якія так паспешна, неабдуманна хацелі б вырашыць праблему свайго друкавання за кошт старэйшых, вядомых калег.

Выданне твораў мастацкай літаратуры — не скачкі на іпадроме. Якасць, плён, творчая актыўнасць — вольны зарука друкавання.

Вось ужо сорок гадоў паэзія Н. Гілевіча пракладае самастойны шлях. Многія яго вершы жывуць і будуць жыць доўга, як жалобна-суровыя словы надпісу ў Хатыні, сказаныя паэтам ад імя тых, хто загінуў, ад імя ўсіх нас, хто прыняў у сэрца сваё народную трагедыю.

Ці ўсё ў «Повязі» служыць эталонам? Не ўсё. Надароўца вершы, перанасычаны падрабязнасцямі ўнутранага жыцця паэта. Такім «неадфільтраваным» ад псіхалагічнай суб'ектыўнасці яго лічу верш «Стометроўкі, стометроўкі, стометроўкі».

Якія ж канчатковыя вывады? А іх няма. Паэзія не ўласціва «падводзіць рысу». У паэзіі няма фінішу. Яна — заўсёды старт.

ДЫЯЛОГ З ЧЫТАЧАМІ

У выставачнай зале Дзяржкамвыда БССР адбылася прэм'ера кнігі Э. Скобелева «Сёння ісповедзь мая», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва».

Адкрыў і вёў сустрэчу рэдактар выдання Я. Хвалей.

Э. Скобелеў раскажаў аб рабоце над кнігай, сваймі літаратурнай дзейнасці, прачытаў вершы, адказаў на шматлікія пытанні, падзяліўся творчымі планами, даў аўтографы.

Такая форма прапаганды літаратуры стала ў «Юнацтва» традыцыяй. Раней адбыліся прэм'еры кніг І. Шамякіна «Зеніт», Л. Дайнекі «Меч князя Вячкі», П. Ткачова «Маніфест народнага шчасця», У. Карызны «Зямля—два паўшар'і», А. Ярохіна, В. Зубкоўскага «Героямі не нараджаюцца», Я. Клімчанкі «Чесць смалоду беречь» і іншых.

М. ПАЗНЯКОУ.

ЧАСТА, уключыўшы радзі, лагодзіць слых знаёмая песня. Даўно і блізка, і дарагая, яна кожны раз хораша абуджае пачуцці, вабіць сваёй прастатой і някідкасцю, якія ідуць ад народных вытокаў: «Мне б ісці каля ракі. Я найшла дубровай, галаву маю кружыў пах чабаровы...» Аматыры музыкі, можа быць, і назавуць прозвішча кампазітара Уладзіміра Будніка — як-ніяк, а мелодыя вельмі папулярная. А вось прозвішча аўтара верша, пакладзенага на музыку, прыгадае далёка не кожны. А між тым верш «Пах чабаровы» напісаны К. Кірэнкам яшчэ ў 1954 годзе.

Яно і сапраўды дзіўна. К. Кірэнка, які добра вядомы як паэт-публіцыст (грамадзянскасць у творчасці яго ў добрым сэнсе ваяўніча, напорыстая, наступальная) — і рэнтам аўтар пранікнёна-лірычнага «Паху чабаровага»!

Вытлумачэнне таму ў пачатку мастакоўскай біяграфіі паэта, у яго даваенных вершах «Дуб» і «Дождж». Гэтаксама невыпадкова, што адзін з даўніх твораў К. Кірэнкі «Ранак ідзе», датаваны ўжо 1941 годам (пазней, у сорок пятым, ён дасць назву першай паэтычнай кніжцы, спалучае ў сабе элементы фальклорныя і матывы ўласнай творчасці. У выніку з'явіўся твор, аптымістычны па сваім гучанні, які так проста і ў той жа час непаўторна перадаў радасць стваральнай працы, веру савецкіх людзей у заўтрашні дзень:

Што ж гэта, што — цераз пушчы,
па нівах,
Шляхам, уброд па вадзе,
З яснаю ўсмешкай, прыгожай,
З надзеяй,
Быццам крадзеца — а смела,
імкліва?..

То ранак ідзе!
Наперадзе ж была вайна.
Стралок танна, карэспандэнт
армейскай газеты на Заходнім
і 2-м Беларускам франтах,
К. Кірэнка на доўгі час адшоў
ад сваіх ранейшых матываў.
Не да іх было, налі ба-

чыў смерць і слёзы, пакуты і горыч: «Каля пажараў прыкурвалі, у наснах варылі гарбату. Спявалі з вачмі пахмурнымі аб нівах сваіх і хатах». І верш, з якога прыведзены гэтыя радкі, і іншыя творы тых гадоў найперш прывязаны да канкрэтных падзей, да перажытага, убацанага на прыднім краі барацьбы з фашызмам. На першы план у іх выступае сцвярдзенне суровых рэалій, паэтава муза быццам сама ахінулася салдацкім шынялем.

не пра жыццё з вышнімі сённяшняга дня.

Здагадваюся, чаму К. Кірэнка паставіў як бы эпіграфам да збору твораў, змясціўшы яго ў пачатку першага тома, верш «Мая рэспубліка». Твор, які ў свой час быў хрэстаматычным, твор, які прагучаў як адказ на не менш вядомыя радкі Паўлюка Труса.

Не завіце маю рэспубліку
Краінай цёмных лясоў!

шы, якая прагнула споведзі. Сярод іх і верш «Беларусь — Расія», адзін з лепшых твораў у беларускай паэзіі на тэму дружбы двух народаў, тэму інтэрнацыяналізму:

На шчаслівым шляху
З рускім братам вітаюся я:
— Добры дзень! — і лаўлю
У аднаго дружбаной галасы я.
Я нажму: — Беларусь,
Беларусь дарагая мая! —
І адразу, як звон,
Адгунаецца ў сэрцы: Расія...
Якраз у той час, у пачатку і

ПАХ ЧАБАРОВЫ...

Аднак ваенныя творы К. Кірэнкі, правільней — творы аб вайне розняцца ад таго, што напісана аднагодкамі аўтара. Дакладна адчуў іх адметнасць В. Каваленка, які ў прадмове да Збору твораў К. Кірэнкі ў трох тамах, што выйшаў нядаўна, зазначыў: «Асаблівасцю паэтычнага светаадчування К. Кірэнкі з'яўляецца тое, што ў тэму вайны, раскрытую ў яго творчасці, вельмі арганічна і шырока, як бадай, ні ў кога іншага з беларускіх паэтаў, уваходзіць мастацкае аблічча маці, вобраз якой мае шматмернае духоўнае значэнне».

Вярнуўшыся з вайны, паэт апынуўся сам-насам з багатымі жыццёвымі назіраннямі. Спачатку, зразумела, друкаваліся вершы, якія па тых ці іншых прычынах у друку яшчэ не трапілі, пісаліся новыя творы, што таксама былі прывязаны да ваеннай тэмы. Выходзілі першыя кніжкі, рыхтаваліся наступныя.

«Ранак ідзе», «Пасля навальніцы», «Мая рэспубліка»... Перачытваючы гэтыя зборнікі К. Кірэнкі, не можаш не радавацца аўтарскай бадзёрскай, аптымізму, нават, я б сказаў, маральнаму здароўю. Усё, што адбывалася наўкола, радавала, пра ўсё хацелася сказаць. І абавязкова на высокай ноце. Абавязкова паэтызуючы рэчаіснасць, якую, можа, і не надта трэба было паэтызаваць. Але гэта ўжо меркаван-

Паглядзіце —
Над ёю свеціцца
Агні завадскіх карпусоў.

За гэтым вершам, гэтаксама як і ў вайну, перажытае паэтам і яго пакаленнем. Перажытае ж забываць нельга. Недаравальна адсоўваць яго ўбок. Недаравальна нават тым, хто са сваіх самых лепшых памкненняў, прачытаўшы «агні завадскіх карпусоў», скрывіцца, прыгадаўшы страшнае экалагічнае становішча, якое сёння склалася ў рэспубліцы... не без гэтых самых «завадскіх карпусоў».

Разам з тым недаравальна — сёння ўжо і перад памяццю паэта — закрываць вочы і на тое, што К. Кірэнку, як і іншых, не абмінула часіна бесканфліктнасці, ружовага ўспрымання жыцця. Да гонару паэта, рыхтуючы Збор твораў, ён патрабавальна прасяў напісанае, пакінуўшы паэтычнае зерне і адкінуўшы мякіну. Хоць і засталіся некаторыя вершы, якія нясуць у сабе нямаля агульнага, нават спроччанага ўяўлення аб падзеях і людзях. Тым больш на фоне іх вылучаюцца творы, якія ўжо тады, без перабольшання, пісаліся па загаду сэрца, нараджаліся як выяўленне ду-

асабліва другой палове пяцідзсятых гадоў лірыка К. Кірэнкі становіцца больш дэверліва-адкрытай, пранікнёна-шчырай, авалодаючы тымі рысамі, якія былі ў зародку ў пачатку творчага паэтавага шляху і якія пазней, у такіх яго кнігах, як «Слухайце ластавак», «Сіні вырай», «Дэкрэтам сэрца», «Надзея» і іншых, сталі вызначальнымі, не адмаўляючы сабой, аднак, публіцыстычнасці, грамадзянскай страпасці, і бескампраміснасці музы К. Кірэнкі.

Верш «Пах чабаровы» — адзін з тых, які даў чытачу быццам другога К. Кірэнку, не таго, які, хораша заявіўшы аб сабе, не заўсёды мог вырацца з палону гучных запэўніванняў і заклікаў, а К. Кірэнку, у творчасці якога пачыналася наступнае сапраўднае суладдзе твораў адкрыта публіцыстычных і вершаў з яра выўленым лірычна-пачуццёвым пачаткам. Гэтае пашырэнне творчага дыяпазону паэта адбывалася паступова, аўтар «Непрыспешваў» сябе. Кнігі «Вернасць», «Смага» (прысуджана Літаратурная прэмія імя Янкі Купалы), «Цёпла радуга»... Крок за крокам да самабытнасці.

«Пацаленне» ў творчасці К. Кірэнкі завяршылася ў «Кнізе ста песень», адзначанай Дзяржаўнай прэміяй БССР. Надзея ўразіў паэт гэтымі сваімі творами. Як абнадеў: творчы арсенал яшчэ багаты, у

На атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР

ЖУРБА І БОЛЬ ТВОЙ, СВЕЦЕ ЯСНЫ...

названы паэтам «часам трывання і надзеі».

Калі я думаю, пра жыццё і творчасць Міхася Стральцова, я згадаю адзін з яго пранізлівейшых, тужліва-прасветленых вершаў — «Вечаровы ўспамін пра Сож». Гэты верш не быў уключаны аўтарам у апошнюю кнігу, хоць некаторыя іншыя вершы з папярэдняга зборніка ўвайшлі туды. Я думаю, невыпадкова.

Верш названы ўспамінам, а ў гэтым успаміне — маленьне аб дні заўтрашнім. Пакаранне, якім грозіцца паэту лёс, выглядае як дараванне. Так усё складаецца і драматычна сплятаецца ў гэтым вершы.

— Я пакараю, так і быць,
Цябе на бераг той вяртаннем.
Дык выбрай ці дзень, ці ранне,
Ды бойся смутку і жалбы...
Я пакараю, так і быць.

Усемагутны голас, старонні «дробным» чалавечым пакутам, халодна-памяркоўным, гучыць як папярэджанне. Ён кантрастуе з тым па-людску безбаронным, адкрытым голасам аўтара, з яго маленьне-літаннем, у якім і разуменне, і

прабачэнне, і надзея. Напэўна, у такіх хвіліны, як тая, што дайшла да нас, замацаваная ў чудзе мастацтва, абстраюцца ўсе пачуцці і нейкім шостым пачуццём адчуваецца тое, аб чым не можа сказаць розум.

Прадчуванне гэта ці прадбачэнне? Назаві я хочаш. І чакае, чакае ля берага Сожа паром, як човен Харона...

У апошняй сваймі кнізе, названай гэтак празрыста і журліва — «Мой свеце ясны», — паэт усё ж такі вернецца на той прадчуты заманлівы бераг, дзе сыходзіцца пачатак і канец. Прыйдзе з удзячнасцю і віной пакланіцца роднаму свету, якому абавязаны ўсім існым, якому і жыццё аддаць — не найвышэйшай цана. Таму што сведкі той сустрэчы-развітання — Сусвет і Вечнасць.

Стаяў і я на гэтай кручы:
Бы звон, быў дзень — каціўся
Сож
Туды, дзе гэты бераг злучан
З маленствам, — тым, што
басанож,
З парой той, якую далі
Сваю сінечу і смугу
На развітанне мне аддалі —
Адаць назад ім ці змагу?

Мой свеце ясны, мой свеце
любі! Як жа, як аднавіць цябе,

калі ты прыходзіш з памяці і адыходзіш у прасцяг?! Развейваешся, як светлы дым над бацькаўшчынай роднай.

Нялітасцівы час. Нетрывалясці імгнення. Прывіднасць і туга ўспамінаў.

Паэт хацеў вярнуць свет свету, вярнуць спаўна ўсё ўзятае калісь, усё, аж да «голосу држання ў словах — родны, дарагі». Ці пасільная гэта задача для мастацтва, якое жывіцца «мінулымі імгненнямі», якое

Нота, што адлучана ад спева.
Пльнь ракі, што сталася ільдом.
Контур голля на бялістым дрэве?..

Кожны мастак адкрывае для сябе нанова сутнасць свайго прызначэння. Не ў тэарэтычных разважаннях, не апрыёры — сам-насам са светам, у сумненнях, пакутах, разгубленасці і нават адчаі. Сапраўдны паэт не засцярожаны і ад крызісных момантаў, калі падступае распач, калі ён стаіць перад выбарам. Маральныя каштоўнасці заўсёды ў станаўленні. Бясцілле слова перад жыццём. Аднак і беднасць, убоства жыцця без слова. Як расцэка гэты гордзіў вузел?

ім нямае назашана тэм, вобразаў. А галоўнае — паэзія К. Кірэнкі, маладая сваёй пацудэвасцю, антыўная жыццядайным пафасам, скіравалася на само жыццё з яго радасцямі і нягодамі, набыткамі і няўдачамі. Тое, пра што аўтар пісаў раней, пачало асэнсоўвацца на новым мастацкім віткі.

Кастусь Кірэнка быў упэўнены, што «вёсны веснаваць» (назва аднаго з яго зборнікаў паэзіі, датаванага ўжо 1979 годам) — гэта значыць, не страчваючы набыткаў і духоўнага запаса пражытых гадоў, па-ранейшаму заставацца маладым. І сапраўды, паэзія яго пасля «Кнігі ста песень» значна памаладзела. У творчасці К. Кірэнкі настаў перыяд, які новымі вачыма хацелася глядзець на жыццё.

Праграма гучала:

А нам загад нязменны — жыць,
Ні ў век не забываць,
Што лёс наш — радасці служыць,
Вёсны веснаваць.

Акрыленасць новымі марамі, жаданне адчуваць сябе маладым, патрэбным на зямлі і ў гэтых радках: «Успамін і будучыня — у адным сэрцы. А ўсё ж будучыня — грэццяплей».

Узнікае неабходнасць яшчэ раз задумацца над прызначэннем паэзіі на зямлі, над месцам слова ў наш неспакойны

навукова-тэхнічны век, калі збліжаюцца касмічныя адлегласці і гэтак рэзка і хутка разыходзяцца дарогі між людзьмі, часта вельмі блізкімі:

Паэта не пытаюць, ён нядужы
Ці яшчэ ў сіле сэрца і рука.
Пакуль звоніць
жывая сталь радка —
Упэўнен свет:
з ім моц юнацтва дружыць.

«Жывая сталь радка» звянула не толькі ў паэзіі. Выдаўшы апавесць для дзяцей «Сум і радасць дзедка Рэпкі», напісаўшы «дарослую» кнігу апавяданняў «Ручаіны шукаюць ракі» і зборнік для малодшых школьнікаў «Алесевы кніжка», К. Кірэнка бярыцца за творчы крыху не звычайны — за «рыбацкую паэму», «Вандрунае шчасце». З яе старонак павеяла цэлым бацькаўшчыны, адчуўшы той самы «пах чабаровы», дарогі і блізкі самому аўтару, бо за ім зямля, адзіная ў свеце. Пра зямлю гэтую і раскажаў удзячны сын.

«...Ен умеў радавацца жыццю і здзіўляцца яму. Ен любіў яго і людзей, але ненавідзеў хцівасць, падман, спекулятыўнасць. І ў гэтай сваёй нянавісці беснапраміснасці часта выглядаў крыху як бы жорсткім, нейкім халодным. Ды толькі гэта было проста знешняе праяўленне неспаспакойнага, неўтаймоўнага хантару.

А час ішоў няспынна наперад, разматваючы не толькі ві-

ткі дарог, але і гадоў. Прыбліжалася семдзесят. Але працавалася па-ранейшаму рупна, пісалася шмат.

Частка напісанага К. Кірэнкам у апошні час толькі што прыйшла да чытача — лістападаўскія падборкі ў часопісах «Польмя» і «Малодасць», снежаньская ў «Беларусі», падрыхтаваныя да друку яшчэ самім аўтарам. У творах, як і раней, шырокае кола інтарэсаў, тэм, пастаяннае жаданне адчуваць сябе далучаным да таго, што адбываецца наўкола.

Ды толькі боль, які было прыцішыўся, зноў даваў знаць аб сабе. Неспакой, трывога ахоплівалі, калі згадваў, што і на роднай Магілёўшчыне — цень Чарнобыля. У думках паэт быў з землякамі:

І Сож, і сонечныя берагі,
Хоць і засыпаў іх
Чарнобыль цэзіем,
Усё ж — мае,
і на свае кругі
Вядзе душу ахвярная паэзія.

...Пайшоўшы на заслужаны адпачынак, К. Кірэнка, як ніколі раней, часта званіў мне ў «ЛіМ». Прызнацца, сам зварот — Алесь Андрэвіч — мяне крыху бянтэжыў, адчувалася як бы вінаватасць, маўляў, патрывожыў цябе, у цябе справы, а я чалавек — вольны. Запрашаў, каб заходзіў. Шкаду, што толькі аднойчы выкарыстаў такую магчымасць. Не магу дараваць, што прама-рудзіў, не ўзяўся адразу за інтэрв'ю, якое Кастусь Ціханавіч згадзіўся даць адной з рэспубліканскіх газет. Ды каб жа хто ведаў, што вось так, нечакана...

На паэтавым сталі засталіся рукапісныя лісты кнігі ўспамінаў пра сяброў-пісьменнікаў, пра людзей, якіх ведаў. Засталіся новыя раздзелы «Вандрунага шчасця». І вершы — маладыя, бадзёрыя, аптымістычныя.

Апошняя размова па тэлефоне з К. Кірэнкам закончылася майм абяцаннем сказаць пра яго слова з выпадку юбілею. Шкада, што сам Паэт яго ўжо не пачуе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Ц. Я. КІСЯЛЕЎ уручае К. КІРЭНКУ дыплом лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, 1973 г.

Фота Ул. КРУКА.

Збожжа ці васількі? Даўняе пытанне. І вырашанае яно як быццам, і кожны раз вырашаецца не на ўзроўні логікі, а ў дачыненні да жыцця. Вось яны — побач — жылістыя муржыкі, цягавітыя ў касце. Ты перад імі павінен вырашыць гэтае пытанне, у сувязі з іхнімі лёсамі і жыццямі. «Я не адны на полі краскі жнівом гарачым прыкмячаў». Гэта не паспешліва — вінаватае запяганне перад імі — працаўнікамі, і не рытарычная пастава. А як жа інакш, калі і ты такі ж, як яны, з такой жа крыві і касці. І таксама захоплены агульнай спорнай працай.

Жыццё — найперш. Аднак лёс выбраны ўжо. Прачытаецца ў хітрых позірках дзядзькоў, у іх шматзначным маўчанні. Ен, паэт, — ужо іхні і не іхні. У яго — свой лёс, свая дарога. І добра вядома адно: пачатак (ва ўсіх значэннях слова) застанецца ў душы непарушна.

Калі сёння чытаю ў газетах паспешлівыя выступленні, у якіх майстры пусціць пыл у вочы спрабуюць кінуць цень на беларускага інтэлігента, на памяць прыходзіць гэты верш Стральцова з красамоўнай назвай «Пачатак». Як можна абраціць вострае такое цяглівае цячэнне супольнасці, патрэбнасці народу, разуменне таго, што ты яго часцінка, што цябе выпраўляюць у свет, каб самім, праз цябе, бачыць далей. У асобе Міхася Стральцова перад намі якраз несумненны тып беларускага народнага інтэлігента, у якім сарамяжлівасць перапляецца з іранічнасцю, мяккасцю і спагаднасцю з цвёрдасцю. І над усім — журботная любасць да роднага, душой адчулага. Тут

хацелася б прыгадаць яшчэ адно імя. У чымсьці істотна задушэўным мне бачыцца сувязь паміж засяроджанай, одумнай і элегічнай музай Міхася Стральцова і пранізіліва-светлым, шчымым дарам чалавечнасці жыццёлюбаві і праўдалюба, тонкага эстэты Варлена Бечыка. У нейкай іх безбаронасці перад наваляй лёсу і цяжкой жыццёвай прозы. Штосьці няўлоўна кранальнае, наское, свойскае, сарамяжліва-патаемнае. Як шкада, што яны абодва (таленты з талентаў!) выказаліся неканчаткова. Пайшлі, забраўшы з сабой таямніцу мастацтва, людской непаўторнасці. Застаецца дыханне вершаў, бліск думкі.

Высокая культура, дасведчанасць, аналітызм, прынесеныя ў паэзію крытыкам і празаікам Стральцовым, не пашкодзілі ёй, як таго, бадай, асцерагаліся некаторыя. Яго творчасць лірычная па сваёй прыродзе. У паэзіі гэта выявілася ў спалучэнні непасраднасці ўспрымання з філасофскім асэнсаваннем быцця. Сучасны паэт не можа быць адасобленым ад здабыткаў чалавечай культуры, цывілізацыі. У вершах Стральцова сустранем нямаюць сведчанні гэтай далучанасці, аж да цытавання, асацыятыўнага перагуквання матываў і вобразаў. Аднак паэзію Міхася Стральцова мы не назавём інтэлектуальнай у горшым значэнні гэтага слова, калі з радкоў выпірае разуменне і начытанасць. Калі гэта інтэлектуальнасць, то высокая інтэлектуальнасць, высокая філасофнасць. Наваг радкі таварыша па яру, трапляючы ў новы пазычны кантэкст, пераўвасабляюцца, перажываюцца як факт рэчаіснасці. Каб зразу-

мець свет, трэба з ім пабыць сам-насам у сцішанай засяроджанасці.

Мы забылі харошае слова «самота». Слова унікальнае, у ім удала спалучыліся два блізкія значэнні, паядналися адзінота і смутак. Чалавеку, асабліва творчому, жыццёва неабходны такі стан засяроджанасці, развагі, унутранай паглыбленасці. Пры духоўным судакрананні з Сусветам одуму і лірычнаму пачуццю спадарожнічае лёгкі смутак, жаль. Не «скрухі прывід чорны», а светлая журба. Няма патрэбы выводзіць тут нейкае правіла, ёсць людзі, больш скільныя да самоты і менш спасцігнуць, працуюць тыя нешматлікія ў жыцці хвіліны найвышэйшага духоўнага ўздыму, дзеля якіх па сутнасці і жывём? Як не прапусціць іх?

Задумваючыся над сэнсам жыцця, яго духоўнымі вытокамі, Стральцоў прыходзіў да разумення надзвычайнай важнасці такога стану і такіх хвілін для станаўлення і самапачування чалавека.

Нібыта толькі й разгарненні, Нібыта толькі й захаплення, Што ў несур'ёзнай той журбе... Але ж і болей чым імгненне Не прыме вечнасць ад цябе.

Мы бачым, як спрасоўваецца гэтае імгненне на старонках кнігі, убіраючы ў сябе ўсё «свецце ясны», злучаючы далечыню і блізкасць, мінулае з наступным, мімалётнае з запаветным.

Яўген ГАРАДНІЦКІ.

Віншуем!

19 снежня спаўняецца 85 год з дня нараджэння пісьменніцы Тамары Цулуکیدзе. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданнем усяго самага добрага ў жыцці і грамадскай дзейнасці.

Супрацоўнікі штотыднёвіка «ЛіМ» далучаюцца да гэтага віншавання.

21 снежня спаўняецца 50 гадоў з дня нараджэння пісьменніка Арнольда Каштанава. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнем новых творчых поспехаў, добрага здароўя.

Супрацоўнікі «ЛіМа» таксама зычаць юбіляру ўсяго самага добрага ў жыцці і творчасці.

Ёсць пошук, адкрыцці будучы

Малодасцеўская бібліятэка паступова знаходзіць свайго чытача. Калі яе першая кніжка — а гэта, як вядома, быў пазычны зборнік маладых аўтараў з таварыства «Тутэйшыя» «...І надзея, і лёс, і ўспамін» — стала свайго роду разведкай, дык чарговая, праявілася, пазначаная ліпенем, не сказаць, каб доўга ляжала ў кіёсках «Саюздруку». Дзеволі ладны зборнік «Жнівеньскі праспект» (аб'ём чатыры з паловай улікова-выдавецкіх аркушаў), як відаць па вусных водгуках, знаёмай сваіх зацікаўленых прыхільнікаў.

Самы малады з аўтараў «Жнівеньскага праспекта» — Міраслаў Шайбак. Паколькі ў прадстаўленні аўтараў вытрыманы алфавітны парадак, яму некаванана быць у зборніку апошнім. Мог бы быць і адным з першых, бо два яго апавяданні — «Грузчык Валодзя» і «Гуззікі» — гэта ўжо добрая проза. У іх, асабліва ў першым, хутчэй за ўсё не прыдуманнае, а ўзятае з самога жыцця, са штодзённага побыту. Запамінаецца грузчык Валодзя з яго няпростым, нешчаслівым, нават трагічным лёсам.

Апавяданне М. Шайбака «Грузчык Валодзя» наўрад ці ўбачыла б свет у застойныя гады. Яшчэ б напорыстай адкарыскавалі перастрахоўшчыкі ад літаратуры ад апавядання А. Наварыча «АЗМ адпомшчае ўздам»: у творы ж суцэльнае п'янства! Бываць вольны час за бутэлькай студэнты; падрабязнае расказвае, як ён далучыўся да гэтага зеля, герой-апавядальнік. І не толькі расказвае, але і ледзь не падае саму тэхналогію прыгатавання... самагону. Апошняе, дык сапраўды ўжо лішняе. У другім апавяданні А. Наварыча «Скрыжаванне» прываблівае найперш неардынарнасць самой кампазіцыйнай пабудовы твора, хоць тут месцамі дае аб сабе знаць інфармацыйная перагружанасць, так далёкая ад сапраўднага псіхалагізму.

Паступова вымалёўваецца творчы вобраз празаіка Адама Глобуса, з якім не так даўно

чытач пазнаёміўся бліжэй, як з паэтам (выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў серыі «Першая кніга паэта» выпусціла яго зборнік «Паркі»). Апавяданні «Капляюш пажарнага колеру», «На фоне барака», «А ты не смейся» — удалая спроба мастакоўскага эксперымента. Некаторыя нязвыкласць сюжэтнай кампануюкі твораў свядома падкрэслівае своеасабліваю стыхійнасць гарадскога жыцця.

Свядома ўнікаюць звыкласці С. Дубавец («Практыкаванні»), М. Клімковіч («Інфанталізм паводле дзённіка»), У. Сіўчыкаў («У святле і цемры», «Адліга»). Пры ўсёй рознасці сваіх творчых почыркаў, яны падобныя ў тым, што ў пошуках свайго голасу не ідуць праторанымі сіджэкамі.

Сталее талент У. Сцяпана. У апавяданнях «У чаканні цягніка», «На вуліцы» псіхалагічна запамінальнымі, пераканаўчымі атрымаліся характары персанажаў. Аўтар не фарсіруе падзеі, ён быццам збоку назірае за імі. Некаторыя недагаворанасць у першым апавяданні — сведчанне таго, што У. Сцяпан далёкі ад прасталінейнага вырашэння канфліктных сітуацый.

Ад жыцця ідзе ў сваёй творчасці і А. Федаронка (апавяданні «Заява», «Гульні»). З аднаго боку гэта добра, ёсць магчымасць знаходзіць для твораў цікавых прататыпаў. З другога ж, з'яўляецца і небяспека пэўнай паспешлівасці, прыкметная, напрыклад, у апавяданні «Заява» (дарэчы, на вечары «Тутэйшыя» у ДOME літаратара яно было аб'яўлена, як урывак з апавесці).

У «Жнівеньскім праспекце» выступаюць восем маладых празаікаў. Асобныя з іх чакаюць ужо свае першыя зборнікі (у той жа «Бібліятэцы часопіса «Малодасць»), у серыі «Першая кніга празаіка», якую выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура». Значыць, гэта першыя подступы да больш блзкага знаёмства з самай маладой плыню нацыянальнай літаратуры.

А. ВІШНЕЎСКІ.

...І пайшоў ён на крыжавыя дарогі ў глухую ноч, і выйшаў да яго Д'ябал, і сказаў: «Распішыся крывёю, таму што за ўсё, што я табе дам, трэба заплаціць душою...»
(З народнага павер'я).

ПРОНТ пацягнуўся ў крэсла, яму здавалася, ён задрамаў, але крокі Кранта прымусілі хутка азірнуцца:

— Ну, што Цэнтр?! Сувязь была чыстая?

Крант пасміхнуўся. Гэта быў высокі чалавек, а можа, толькі выглядаў чалавекам, пра гэта нікому не дадзена ведаць, і сказаў проста, звычайна, як гавораць на Зямлі:

— Трэба вяртацца! Цэнтр незадаволены і мяркуе, што мы марна трацім час... — Ён падумаў. — А можа, ёсць новы маршрут?..

чыся, што паспеў на гэты, напэўна, апошні рэйс...

МІКОЛА ІВАНЕНАК вяртаўся дадому позна. У гэтым годзе яму далі адпачынак летам, і, каб не малы Уладзік, можна было б паехаць куды-небудзь на поўдзень, некай бы выкруціліся з выдаткамі, ды куды ж тут паедзеш! Малому толькі тры месяцы, ды і старэйшай чацвёрты годзік... Пра поўдзень няма чаго і думаць, а вось у Верыных бацькоў з дзецьмі будзе самы раз! Хай пажывуць месяц у вёсцы, — разважаў Мікола, — а я далучаюся да Колесеня, той набірае брыгаду, і папрацюю ў калгасе, на будоўлі (хаця што там будзеца, ён і сам яшчэ добра не ведаў). Галоўнае, Колесень сказаў: «Рыхтуйся. Ёсць работа!» Сёння вечарам ён і паехаў да яго, каб усё

грошы аддавалі халадком. Трэба сказаць Веры, трэба паказаць ёй, але нейкі голас варухнуўся ў ім: навошта табе трывожыць яе? Пра гэтыя пачкі ты зможаш сказаць ёй і заўтра, лепш ідзі спаць, а раніцай на свежую галаву, можа, нешта праясніцца, хоць падсвядома ведаў, што ніякага праяснення не будзе... Як не сваімі рукамі паклаў пачкі ў кішэні, павесіў куртку на ранейшае месца і пачаў ціхенька распранацца...

Ужо калі ляжаў у ложку, зноў нешта затрымцела, запыкло: «Што ж гэта? Адкуль узятліся пачкі?.. Гэтыя тысячы?!» Ён быў рэалістам, добра ведаў, што грошы не знаходзіцца ў кішэнях, калі іх туды не кладуць, і тут жа гэтыя думкі змяніліся іншымі: ну, што ты марна пакутуеш?! Што ты ўсё думаеш пра іх, калі не можаш знайсці адказу? Забудзь! Выкінь з га-

Ён нахіліўся, паднімаючы яе, каленам адчуў пругкасць аднаго з пачкаў... «Расказаць пра такое каму, дык і паверыць цяжка!», але нешта супакойвалася ў ім, нешта адпускала, таму што, ідучы з садзіка да аўтобуса на прыпынку, ужо не адчуваў ліхаманкаваці ў думках... Галоўнае, не пераваца! Ну грошы і грошы... Ён нават дастаў з кішэні пачак, перакінуў з рукі на руку... Чаму я павінен думаць, адкуль яны ўзяліся, знайшоў у кішэні, ну і знайшоў, у чужую я не залазіў... І ўжо, калі ехаў у перапоўненым аўтобусе, нават стала весела. Стаю, таўкуся, а мог бы і на таксі праехацца, пад'ехаў бы да самай прахадной... Выняў бы сторублёвую паперку, сказаў бы таксісту: «Здачы не трэба!» Што б ён сказаў, цікава... Узрадаваўся б!.. Гледзчыя які, іншы б і здачу мог вярнуць, палічышы за

Проза

Раіса БАРАВІКОВА

ПЕРАКРЫЖАВАННЕ-777

ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ

— Наконт часу ты дарэмна, — нібыта спрабаваў апраўдацца Пронт. — Успомні тую дзяўчыну... Яна ўжо гатова была пайсці на кантакт!

— Глупства! — Крант сеў у суседняе крэсла. — Кантакту не атрымалася... Мы вярнулі ёй каханага, і яна стала непрабўной сцяною. Яе мозг не ўспрымаў нашых сігналаў. Яна слухалася толькі яго!.. Дык навошта нам вісець над гэтым клятвым перакрываўаннем! Цэнтр мае рацыю!.. Мы павінны вярнуцца на Ціуну.

Ён узяў карту, і там, дзе стаялі тры лічбы «777», паставіў крыж. Потым павярнуўся да Пронта:

— Трэба зрабіць кантрольную праверку на караблі, і калі ўсё будзе ў норме, рушым да Ціуны!

— Чакай... Зірні на экран!.. Гэтаму няшчаснаму, напэўна, патрэбна дапамога!

Экран быў насупраць, і калі б гэта было ў кватэры, на Зямлі, дык можна было б падумаць, што пачынаецца фільм. Вось ён, галоўны герой, спыняецца на перакрываўанні, выцягвае з кішэні лёгкую куртку цыгарэты, потым запалкі... Цэпра ўспывае яркім агеньчыкам... Чатыры вуліцы разбгаюцца ў розныя бакі, і, закурывшы, чалавек ідзе па адной з іх... Зусім недалёка лавачка. Там аўтобусны прыпынак. Чалавек садзіцца на лавачку. Курчыць... Чакае аўтобуса...

Крант узіраецца ў твар чалавека:

— Ты сказаў праўду, яго нешта гняе... — Ён яшчэ падумаў, потым дадаў. — Гэта нас доўга не затрымае... Паспрабуй падключыцца...

Пронт засмяяўся. Так смяюцца, калі прадчуваюць удачу. Лёгкім рухам ён націснуў на кнопку побач з экранам. У кабінце карабля пачуліся ціхія роўныя сігналы...

— Ніякіх высокіх матэрый!.. Гэты няшчасны думае пра адпачынак. Але ён адпачываць не будзе. Жонку з дзецьмі завязе да сваіх бацькоў, а сам паспрабуе пад-хал-турыць...

Цяпер ужо засмяяўся Крант:

— Яму патрэбны грошы!.. Мяне заўсёды палохалі цывілізацыі з нізкім узроўнем. З дробязнымі запатрабаваннямі. Быт перашкаджае прагрэсу... Гэта вядома кожнаму на Ціуне з часоў старажытнасці.

— Не разважай... Ён паддаецца кантакту, і мы дамо яму тое, што ён хоча!

Пронт хутка падняўся з крэсла, падшоў да сцяны, якая нагадвала электроннае табло, і націснуў на чырвоную кнопку...

Крант глядзеў на экран. Да лавачкі, на якой сядзеў чалавек, пад'ехаў аўтобус, і той ускочыў у яго, радуо-

высветліць. Тры гадзіны чакаў, а Колесень дома так і не з'явіўся. Жонка адно адказвала: «Недзе бадзееца!» І нейкае сумненне ўзяло Іваненка, можа, дарэмна ўвязаўся ў гэту справу, але ж наколькі ён ведаў Колесеня, не такі той чалавек, каб гаварыць пра пустое... Напэўна, таксама недзе па справе адлучыўся, як і ён у гэты вечар. Мікола падыходзіў да дома, у якім жыў, правёў вачыма па вокнах сваёй кватэры: там было цёмна, напэўна, спяць, і прыспешыў крок, таму, калі ўвайшоў у кватэру, трошкі пастаяў у парозе, каб аддыхацца.

— Мікола, ты? — жонка яго чакала і цяпер не хавала раздражнёнасці. — Толькі прашу, не палі святла! Зараз пачнеш бразгаць на кухні... Калі ж, нарэшце, можна будзе заснуць спакойна?!

І Мікола гатовы быў адказаць ёй:

— А што ж, мне галодным класціся?! Вядома, пайду на кухню і, калі трэба, буду бразгаць, ды і не так часта я прыходжу дадому позна. — Але нейкі голас гаварыў яму адваротнае: ты — вінаваты, ты не папярэдзіў яе, што вернешся позна, яна стамілася, яна мае права на любы папрок, таму супакой яе, ціхенька прайдзі на кухню. І Мікола, паддаючыся гэтаму голасу, сказаў амаль шэптам:

— Спі... не звяртай на мяне ўвагі, я і есці не хачу, чаго мне ісці на кухню, толькі распрануся.

Ён сцягнуў з плячэй куртку, павесіў на вешалку, сунуў у кішэню ключ і... здзівіўся. Ён яшчэ не ведаў, што там, але рука ўперлася ў нешта даволі цяжкае і цвёрдае: нейкі брусок ці што? І Мікола выцягнуў тое, што здалося бруском, але, напэўна, не было ім. Каб не паліць святла ў вітальні, пайшоў у ванную, запаліў святло і... разгубіўся. У руцэ ён трымаў пачак... сторублёвак, шчытна сцягнуты паперкамі. Такія пачкі ён бачыў у ашчаднай касе. На паперыне, якая абкручвала пачак, значылася: 10000! Мікола не верыў сваім вачам: адкуль у кішэні гэтыя грошы? Можа, не сваю куртку апрануў? Кінуўся ў ванную... Куртка была яго. Яго куртка! Вывернуў кішэню, палез у другую, стала гарача... Адтуль таксама выцягнуў пачак... яшчэ 10000! У скронях загуло... Мікола не быў сквапным чалавекам і зараз усяго яго працінала адна думка: адкуль узятліся яны?! Дзіва-дзівам, як нейкае ачмурэнне! Ён абапёрся аб вушак, ліхаманкава думаў... Выйшаў з тралейбуса, перасек вуліцу, каб перасесці ў аўтобус... Даставаў цыгарэты з кішэні, ніякіх грошай не было, нават пачак цыгарэтны выкінуў, узяўшы апошняю цыгарэту... А запалкі вось яны, у гэтай кішэні, і тут таксама было пуста... А можа, мне толькі так здаецца?! Ён памацаў пальцамі,

лавы!.. Побач — Вера, у яе цёплае цёплае плячо... Яна не спіць, ну, вядома ж, не спіць, толькі робіць выгляд, што заснула. У яе доўгія-доўгія валасы... І ўсё цела тоненькае-тоненькае, нягледзячы на нядаўнія роды... Ён прытуліўся вуснамі да яе пляча...

Калі заснуў, не помніў. Поўня ўжо выплывала з акна, ён і праваліўся, нібыта ў цэмура аконнага праёму. А прачнуўся, як і не спаў. Плакаў Уладзік. Вера трэсла яго за плячо:

— Коля, уставай! Будзі Ніначку... Апрані і вядзі ў садзік! Нешта робіцца з малым, на момант сцішыцца і зноў, і зноў плача... Мо доктара трэба, ты як думаеш?

— Ён і ўчора плакаў, — адказаў Іваненка. — А потым сціхнуў і нічога... Навошта спяшацца з доктарам?!

Ён прыўзняўся на канале, адкінуў коўдру:

— Колькі часу?

— Ды кажу табе, уставай, — Вера калыхала Уладзіка на руках. — Ніначку не паспееш сабраць...

Мікола ўстаў, пацягнуўся, з суседняга, другога пакою, адазвалася сонным голасам Ніначка:

— Мама, хачу піць!..

— Зараз... Зараз, дачушка!.. — Вера пайшла на кухню.

Уладзік плакаў, і Мікола падумаў, што ён правільна вырашыў адвезці Веру да сваіх бацькоў, там дапамога ёй маці, і, раптам, успомніў: грошы!.. Як ён можа спакойна думаць пра Веру, пра Уладзіка, пра бацькоў, калі з ім здарылася такая неверагоднасць?! А можа, ніякіх грошай і няма?! Можа, учора ад тлуму, ад стомы нешта ўявілася?! Ён худзенька выйшаў у вітальню, падшоў да вешалкі, тыснуў рукою ў кішэню: грошы былі там! Хацелася сплюнуць.

Вера з кухні ішла ў пакой, дзе гукала і гукала яе Ніначка, несла кубак, і ўсё калыхала і калыхала Уладзіка.

— Дай кубак, я сам яе напаю... Ты ідзі ў той пакой, суцяшай малюга...

Вера аддала яму кубак, і потым, праз хвілін дваццаць, сыходзячы з Ніначкай з ганка, ён нават некай заспакоена падумаў: куды спяшацца, пра грошы можна расказаць Веры і вечарам, яна пачала б распываць, і што сказаў бы ён... Сапраўды, што ён ёй сказаў бы?! Палез у кішэню пакласці ключ, а там: дзесяць тысяч, і ў другой таксама — столькі ж! Нешта заняла, заварочалася ў грудзях: а можа, усё гэта сон?! Ніначка тузанула яго за рукаў:

— Хачу на ручкі!..

ненармальнага, не стаў бы звязвацца!.. А можна было б і адпрасіцца на дзень у майстра... Кветак купіў бы Веры, і не нейкія там тры гваздзікі, а во-о столькі руж... Веры дваццаць во-сем, я ўзяў бы руж у тры, у пяць разоў больш... Зноў тое ж самае таксі... Пад'ехаў бы да пад'езда... Уварваўся б у кватэру з кветкамі і распытаў бы каля Веры па ўсёй падлозе... Збірайся, таксі ўнізе... Куды збірацца? У оперу!.. Вера яго завяла туды аднойчы, сказала, які ж ты гараджанін, калі ніколі не быў?! І пайшоў... І ўсё было добра: відовішча, потым буфет... У оперу!.. Дзе пакінуць дзяцей? — спыталася б Вера. У Валянціны Сямёнаўны, на шостым паверсе... Яны ўжо неаднойчы пакідалі на яе!.. Давалі па тры рублі за вечар, і была задаволеная, казала, от добра, дзве каробкі мармеладу куплю... Дык сёння можна было б і пяцьдзесят даць! Хай бы на ўсе купляла свой мармелад!.. Еш, Валянціна Сямёнаўна, ад душы!.. Але галоўнае кветкі... Пунсовыя ружы, а можа, лепш белыя?! І многа... многа, каб па ўсёй кватэры водар...

Мікола саскочыў з аўтобуса, нехта прывітаўся з ім, ён нават не зірнуўшы, кінуў у адказ, думаў пра сваё: «Дурань, як жа я ўчора напалохаўся!.. А чаго?! Яшчэ і Веры сказаць баяўся! А мог бы і выкласці на стол!.. Вось табе, дваццаць тысяч! Дзе ўзяў? Няхай застанецца маёй тайнай, галоўнае, я прынес... аддаў!»

— Гэ-эй, Мікола, чакай!..

Ён азірнуўся. Даганяў Косця Чапец.

— Чуў ад хлопцаў, што ты з Колесенем у прыработкі хочаш падацца?! Гэта праўда? Можа, і мне аформіцца з вамі? Га-а?! Будыніну сваю трэцяе лета дабудаваць не магу... Ужо не рады, што і ўзяў гэты ўчастак, а ўсё жонка!.. Мне і пад халеру не трэба, а яна — дача... Дача!.. Дзецім будзе. Ну, і што тут зробіш?! Улез! — як гануў Чапец.

Мікола ўздыхнуў.

— От гаваркі ты... Узяўся б перагаварыць, не перагаварыў бы!..

Чапец зарагатаў...

У прахадной Мікола схліўся, каб паказаць пропуск, локцем адчуў пругкасць аднаго з пачкаў... А можа, не трэба было браць грошы з сабою? — чамусьці падумалася... Куртку ён скіне, а раптам нехта выпадкова пачне шукаць у яго кішэнях запалкі ці цыгарэты? І нешта зноў непрыемна варухнулася ў грудзях, нібыта ўжо нехта іншы пытаўся ў яго: «Дык адкуль жа ў цябе такія грошы?! Дзе ж гэта ты іх змог узяць?» Не буду скідаць куртку, цвёрда вырашыў ён. Халат апрану на яе, і, не чакаючы Чапца, пайшоў да свайго цэха...

КРАНТ нешта прыкідваў. Засяроджана паглядзеў на экран... Пронт перахопліваў гэтыя позіркi, потым асцярожна спытаў:

— Табе нецікава, Крант? Мы ўжо воем гадзiн з iм у кантакце i ў мяне такое адчуванне, што ў яго шок! Думкi скачуць з крайнасцi ў крайнасць, мы не супакоiлі яго, а пасяялі трывогу. Панiку!.. Сумняваюся, што да яго даходзяць мае сiгналы, iм цяжка кіраваць...

Крант адвёў вочы ад экрана.

— Я ўжо казаў, гэтая цывiлiзацыя на нiзкiм узроўнi, грошы для iх, як узнагароджанне, скажам, за працу...

— Атрымліваецца, што мы яго ўзнагародзілі за кантакт з намі?! — Пронт засмяўся.

— Так, але я думаю пра iншае... Мы займаемся Сусветам, а яны — сабою. Разумееш? Тым, чым займаюцца ў нас роботы: будуць дамы, гадуць нашых дзяцей, кожную ранiцу прыносяць нашым жанчынам кветкi... — твар яго перасмькнуўся. — Пронт, чуеш... Апошнiя два разы, калi я выходзіў на сувязь, у мяне было адчуванне, што я гавару не з Мiлтам, а з некiм iншым, хто каціруе голас Мiлта.

Пронт паглядзеў запытальна:

— Думаеш, робат?

Крант памаўчаў...

— Усё можа быць... У мяне нярэдка з'яўляецца думка, што ўжо невядома, хто кiм кіруе: яны намі ці мы...

Ён зноў змоўк. Пронт запытаў наасцярожана:

— Цябе гэта непакоiць?

— А цябе? — пытаннем на пытанне адказаў Крант i засмяўся. — Ты не пасылаеш сiгналаў... Эcran засвечваецца.

МIКОЛА стаяў ля кiска. Тут ён заўсёды купіў вярэньню газету. Побач, усё роўна, як прытанцоўваў, Чапец.

— Ну, не дуры, Мiкола... Што ты адмоўчываешся?! Я сам з Колесенем перагаварыў бы, ды мы амаль незнаёмы. Працавалi ў розных цэхах, а апошнiя два гады, дык i ўвогуле не сустракаліся... Ну, скажы ты яму, што я мужык на ўсе сто!.. Я i са сталярнай магу, i з цэглай...

Мiкола скруціў трубачкай газету... Накіраваліся да перахода, пачалі спускацца ў тунель...

— Слухай, Косця, — Мiкола прыпыніўся. — Што б ты зрабiў, каб знайшоў дваццаць тысяч?.. Ну во так... iшоў i знайшоў!

— Нічога... — Чапец спыніўся. — Грошы — вада... — падумаў. — Дачу дабудаваў бы... Ну, можа, машыну... — i раптам весела. — А ты, што ўжо знайшоў?!

Мiкола збянтэжыўся.

— Ды, ну цябе!.. Ты куды, у які бок зараз?!

Потым, ужо развітаўшыся з Чапцом, Мiкола зноў вярнуўся да сваіх ранейшых думак... Грошы! Усё роўна, як дзiва нейкае, а гаворачы, не бывае цудаў... I нейкi другi голас ляжаць у iм, ды што ты, на самай справе... Які цуд, якое дзiва!.. Ну, з'явіліся яны, i хай сабе з'явіліся... Ля прахадной на дошцы аб'яў паперка вісiць: тры трыстачныя пуцёўкі на Кубу!.. Вазьмі пуцёўку, паедзь... Ды што Куба?! У Ленiнградзе ніколі не быў!.. I нейкi халадок не-не ды i варушыўся ў грудзях: i ўсё-такi адкуль? Адкуль яны?! Сунуў руку ў кішэню: ляжаць! Трэба хутчэй дадому, выкладу на стол, аддам Веры, хай разбіраецца, а мне што?! Вось толькi шкада, што i сёння Колесеня не пабачу... Ён ужо падыходзіў да свайго пад'езда i здала заўважыў Веру. Яна пакалыхвала калыску з малым Уладзікам, побач з дзiцячым iадзерцам у руках стаяла Нiначка...

— Вунь татка... — нахілілася да яе Вера.

— Татка!.. Татка!.. — закрывала Нiначка i кiнулася яму насустрач.

Мiкола падхапіў на рукi малую, ладышоў да Веры.

— Можа, адразу ў магазiн сходзіш, — сказала яна. — У мяне тут i сетка ёсць... Сёння сястра забягала, на ўсякi выпадак назычыла ў яе дзесятку, да тваіх адпусных дацягнем...

— Хадзем дадому, — i Мiкола чамусьцi азiрнуўся. — У магазiн потым схаджу...

У кватэры ён яшчэ хвіліну-другую вагаўся, чакаў, пакуль Вера пераклала Уладзіка з калыскі ў ложка. Потым паклікаў яе:

— Вера, зайдзі на кухню...

— Есцi!.. Ты хочаш есцi?! — заспяшалася Вера i спынілася на паўдарозе, пабачыўшы на сталe пачкi. — Мiкола, гэта што?

— Грошы... — з нейкай бязглуздай усмешкай адказаў ён. — Дваццаць тысяч...

Вера маўчала. Толькi вочы ў яе цямнелi i цямнелi... Потым як выдыхнула:

— Украў!.. А я, дурнiца, усё думала, дзе ж ён затрымліваецца ўчора?.. Я непакоiлася... А ён... — яна ўсклiпнула, але голас быў цвёрды. — Чаго ж табе не хапала?! Кватэра... Кааператыву купiлі... I выкручваемся... выплочваем... Мацi мая дапамагае... I не адмаўляецца ж!.. Ды i дапамога на дзiця ёсць... Мiкола, — неяк спалохана ўскрыкнула яна. — Цябе ж знойдуць! Цябе, напэўна, ужо шукаюць... — яна ўсклiпвала i ўсклiпвала...

I нейкi голас у iм заглушаў гэтыя ўсклiпы: чаго ж ты стаіш, хутчэй супакой яе... Гавары, гавары, што ты не краў гэтых грошай, што яны далiся табе самi... I ён сказаў:

— Ты дарэмна гэта ўсё... Як жа ты магла падумаць такое! Калi па праўдзе, дык я i не ведаю, адкуль яны ў мяне... Палез у кішэню, ключы пакласцi яшчэ ўчора, а там нешта цвёрдае... Пабег у ванную, гляджу, грошы... У другой кішэні таксама...

Вера прайшла на кухню. Села. Твар яе рабiўся жорсткiм.

— I што ты мне байкi раскажываш!.. Грошы... у кішэнях... самi па сабе!.. Ці многа ты чуў, каб во так было ў каго: палез у кішэню ключ пакласцi, а там тысячы!

Мiкола спрабаваў яе абняць, яна адштурхнула яго:

— Iдзi ў мiльцыню... Хай забіраюць... Гады два скiнуць... А дзецi?! Вярнешся, Уладзіку гадоў дзесяць будзе!.. I што я з iм зрабiў?! — i яна заплакала ўголос.

— Ды не краў я! — крыкнуў Мiкола. — Што ты мяне ў турму садзіш?! I гэта падзейнiчала. Вера ўжо больш спакойна сказала:

— Ды ты разумееш, што ты гаворыш? Як маглi апынуцца ў тваіх кішэнях грошы, калi ты не клаў iх туды?!

— Не клаў! — хуценька адазваўся Мiкола.

— Дык, можа, у транспарце? Можа, хто выпадкова... — яна пляснула далонямi. — Але ж у дзве кішэні адразу... — Вера ўжо нiбыта хацела апраўдаць яго. — Можа, некага лавiлі з грашыма i ён сунуў табе... Успомнi!.. — У аўтобусе нікога не было... Толькi дзве жанчыны на прызднiм сядзеннi... А да таго, як я сеў у аўтобус, у кішэнях дакладна было пуста... Я даставаў цыгарэты... Яшчэ i пачак выкінуў, закурыў апошнюю...

Нiначка прыбегла на кухню, пацягнула Веру за руку:

— Мама, дастань ляльку з палiцы...

— Потым... Iдзi, гуляй... — Вера адштурхнула яе. Нiначка заплакала... I Вера пайшла ў другi пакой, узяўшы Нiначку на рукi. Следам рушыў i Мiкола.

— Чуеш, ты ўсё-такi дарэмна на-конт мiльцы... Ну, давай не будзем удавацца, адкуль яны!.. Можа, машыну купiм, як ты думаеш?! Я магу на Кубу паехаць па пуцёўцы... Га-а?... Табе футра якое прыдбаем... Навошта хваляцца, калi можна з толкам...

Вера расклала цацкi перад Нiначкай.

— Баўся... Трошкi лабаўся, дачушка.

Падышла ўпрытык да Мiколы.

— Дык, гаворыш, машыну купiм... На Кубу па пуцёўцы паедзеш... А ў турму ты не хочаш?! За калючы дрот!.. А суседзi?! Што скажучы суседзi, у якіх я праз тыдзень па пяцёрцы перахопліваю?!

— Я ж — рацыяналізатар... Мог за якое-небудзь рацыяналізатарства атрымаць!..

— Дваццаць тысяч?! За рацыяналізатарства?! Ды хiба ты акадэмік які?!

Мiкола хацёў ускiпец, але нейкi голас паптаў i паптаў у iм: не закiпай, хай яна супакоiцца, галоўнае — пераканай, што грошы не крадзеныя, што тваё сумленне чыстае, што ты невінаваты, i ён сказаў, каб неяк адвесці яе ад грошай:

— Дык, можа, я зараз у магазiн схаджу? Толькi што купiць?! Сёння можна было б i пашыкаваць... Хочаш, торт куплю?!

— А-а, пашыкаваць?! — Вера сцiснула маленькiя кулачкi. — Хочаш зрабiць мяне саўдзельнiцай? Не атрымаецца!.. Забiрай свае грошы i каціся

адсюль! Мiане мацi яшчэ тады, перад шлюбом, адгаворвала... Басяк нейкi, так i сказала! — i яна выбегла зноў на кухню.

Мiкола паглядзеў на Нiначку, пастаяў... Цешча яго недалоблівала, гэта факт, але навошта ж так абражаць, які ж ён басяк, у яго ёсць свая чалавечая годнасць, ды нешта ў iм гаварыла: цяпер не ўдавайся ў гэтыя падрабязнасцi... Iдзi да Веры... Яна вельмi расхвалявалася, гэта ўсё ад хвалявання... Ты ж таксама растрывожаны, але табе прасцей, ты ўжо прывык да гэтых грошай, дык пагавары з ёй мякка, нарэшце, парайся... З гэтым i пайшоў Мiкола на кухню.

Вера стаяла ля акна, на яго крокi азiрнула:

— Забiрай свае грошы i iдзi адсюль!

— Вера, ну давай спакойна ўсё абгаворым... — ён падышоў да яе. — Клянуся, грошы не крадзеныя... Колькi можна табе гаварыць... Чаму ты не хочаш паверыць? У мяне i ў самога мiльгала думка пайсцi ў мiльцыню... А што я там скажу?.. Знайшоў у кішэні?.. Ды мяне ж за вар'ята палiчаць?!

— Змоўкнi!.. Вар'ятам хочаш прыкiнуцца! О, не... Сядзеш, як мiленькi! — Яна раптам павярнула да яго. — Коля, прашу цябе, вийдзi з кватэры... Пакiнь мяне адну... I грошы вазьмi з сабою! — потым дадала цiха. — А лепш прызнайся... Я знаю, ты адзiн гэтага не зрабiў, цябе нехта падбiў на такое... Дык здай гэтыя грошы... Сам аб'явіся... Паслухайся... А зараз iдзi... Iдзi! Iдзi!..

Мiкола ўзяў пачкi, трошкi памарудзіўшы, расклаў па кішэнях, i пайшоў... Нешта абарвалася ў iм... Яна пераканана, яна дапускае, што я магу быць злодзеем, магу зрабiць злачынства, што я здольны на такое!.. Яму стала страшна. Ён раптам вельмi ясна ўявіў усю сiтуацыю... Ды раскажы я любому пра гэтыя грошы, мяне, напэўна, палiчылі б за вар'ята! Я ж пра гэта ёй i сказаў, але вар'ята мяне не назвала, яна адразу сказала: «Украў!.. Злодзей!» Крыўда пчымела ў iм, цела абвяла, здавалася, нават iсцi цяжка... Таму, як толькi вийшаў з пад'езда, адразу сеў на лавачку... Колькi ён сядзеў, нават i не ведае, але ўжо было цёмна. Палез у кішэню за цыгарэтамi, наткнуўся на пачак... I раптам ускочыў ад такой прастай думкi... Грошы! З-за чаго ўвесь гэты гвалт?! Як жа я раней не дадумаўся?! Недзе тут стаяла сметнiца... Ага-а, вось яна... адшукаў позiркам... «Я — басяк!» — сказала цешча!.. Гэта — я?! Я?! Ён ужо падыходзіў да сметнiцы... Дастаў запалкi, потым грошы... Пачкi распакаваў... Браў па некалькi паперын адразу i падпальваў... Апошнiя проста ўкiнуў у вясёлы, яркi агонь...

З-за нiзенькай агароджы дзiцячага садзiка цягнула язмiнам, скошаным маладым сенам... Ён пабег на гэты пах... Як некалі, калi яшчэ быў хлапчуком, лёгка пераскочыў агароджу, упаў на колкую раннюю пакошу... Неба святлiлася дрыготкiм зiхатлiвым россыпам... «Дурань, — падумаў ён, — навошта пайшоў у вучылішча пасля васьмi, трэба было iсцi ў дзевяты клас... А так, як абрубак які... Нават астраномi не вывучаў... Цяпер бы ляжаў i разбiраўся ў сузор'ях, дзе якое... От, разумнiк!.. Космас асвойваем, а тэлефона не можам у кожную кватэру правесцi!.. Прасцей простага, пазванiў бы Колесеню i ўсё... А цяпер цягайся!..»

ДАРЭМНА затрымаліся... — Крант нават не павярнуўся да Пронта. Нерухома сядзеў у крэсле i нiбыта думаў услых... Сюды некалі прыляцяць нашы дзецi. Тут яшчэ многа лясоў, многа рэчак...

— З Цiунай на сувязь выходзіць не будзе? — адазваўся Пронт.

— Навошта?! Мы атрымалi загад ад Цэнтра. Вяртацца!

— Ты казаў, трэба зрабiць кантрольную праверку на караблi...

— Я трошкi пасяджу... Ты iдзi... Пачнi з адсекаў...

Пронт, нiбыта чакаў гэтага, хутка падняўся з крэсла, пайшоў па доўгiм калiдоры...

Крант глядзеў на экран... Адлюстраванне расплывалася, скакала, але ён яшчэ мог разгледзець, як Мiкола лёгка пераскочыў цераз агароджу, не адрываючы позiрку ад акна, за якім, адкiнуўшы празрыстую штормку, усё ўглядалася i ўглядалася ў цемрадзь двара Вера...

3 паэтычнай пошты

Аляксей РУСЕЦКІ

Маці родная

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерцi Францішак БАГУШЭВІЧ.

Мова мая, мацi мая родная, цяжка мне з табою, крыўдна мне i пад Воршаю i пад Гародняю — быццам на чужой мы старане.

Дзе ж той гоман гучнасцi чароўнай? Надта пільна для дзiцей тваіх з году ў год дазірэаў чыноўнiк слова, тваю песню i твой дых.

Кажуць, што мiнулае не вярнеш i ці варта лепшае чакаць? Можна ў ботах гумавых на ферме колькi хочаш вольна пахаджаць.

Блазнам па душы парадак гэткi, — чым чыноўным дагадзіць яшчэ б? Думалi, пісалi «тэарэтыкi» — як пазбыцца ад цябе хутчэй.

Нарабiлі пахавальных свечак... Бунтаваў, што мусiў я казаць?.. З клопатам Францішка Багушэвіча жыў, як ён тады — год сто назад.

Мова мая, хто, якім праклёнам лёс такі наканаваў табе, каб змагацца праз вякi штодзённа за сваё жыццё, сцвярджаць слабе?

Марыш ты пра час свой зорны, слаўны, дзе ж як не на ўласнае зямлi жыць табе, быць моваю дзяржаўнай, а iнакш — які ж сацыялізм?

Гэта наша ленинскае права мусiць, не забудзе ў Новы час, чую нас Савецкая дзяржава... I аглухлы лёс учуе нас.

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Праз усю Беларусь...

Настаўнiцы беларускай мовы i лiтаратуры Н. I. ТУЖЫК прысвячаю.

Беларуская мова! Ты сёння не ўлазіш i ў школьны расклад. I цябе скарачаюць, сцiскаюць — белмова —

Паўсюдна. У раскладзе — глядзiце! — Прадметаў найноўшых магутны парад. Ты ж стаіш прастой На вятрах раздарожных прастудных.

Гарады й гарадкi Старажытнейшы твой залаты фалiянт

Закрываюць: Навошта вясковыя водар i зыкi?! Нам смеецца в лице Оскорбленныя навекi Семён-музыкант, Што не стаў i не стане Раднёю Сымону-музыку.

I застаўся адзiн бастыён Ля закінаных лiццем прысад, Паласа франтавая, А кажучы шчыра, палоска, Дзе зiхотка гарыць Беларуская слова смарагд, — Беларуская школа I ўся беларуская вёска.

Там за партамi дзецi Ныраюць у вiр непакрыўджаных слоў, Не i ня, як браню, Ставяць прад прахiндзямi мовы, Там з разгорнутых кнiжак Шчэ чуюцца пошум альбуцкiх дубоў I iдуць з Салаўём цiмані У дрымучыя сховы.

Кожнай лiтарай, гукам Трапечна нязломная мова мая. Возьмем «е», што мужнее У першым пад нацiскам складзе. Вырастае з яго Наша кроўнае моцнае пруткае «я», — I тады ўжо нiхто Нас ніколі нiдзе не абразiць.

...Праз усю Беларусь Вербы з Вязынкі ноччу нядаўна iшлі, На старых курганах непанятлiвым словам

Шумелi. Моцна тахкала сэрца Усёй беларускай зямлi... Ля раскрытых акон мы сталлi I ўсё разумелi.

Не будзе памылкай назваць народнага мастака СССР, правадзейнага члена Акадэміі мастацтваў СССР, лаўрэата Дзяржаўнага прэмія СССР і БССР Міхаіла Андрэвіча Савіцкага класікам выяўленчага мастацтва Беларусі. Ужо болей за дваццаць гадоў творчасць мастака застаецца ў цэнтры ўвагі ягоных калег па мастацкім «цэху», крытыкаў і проста аматараў мастацтва рэспублікі ды краіны. Меней вядома грамадская дзейнасць Міхаіла Андрэвіча. Шмат намаганняў аддае сёння мастак школе. Бо, лічыць ён, лёс краіны залежыць ад таго, з якімі ведамі і мэтамі прыйдзе ў жыццё новае пакаленне.

У сваім выступленні на першым пленуме праўлення Беларускага фонду культуры М. Савіцкі гаварыў пра тое, што выхаванне — справа не адных толькі педагогаў, а ўсяго грамадства. І калі ў грамадстве паніжаюцца маральныя крытэрыі — гэта адразу ж адбіваецца на падрастаючым пакаленні.

Гэтую сваю думку мастак развівае ў гутарцы з няштатным карэспандэнтам «ЛіМа».

— Рэформа прадугледжвае эстэтычнае выхаванне і мастацкую адукацыю, але насправа пануе што ўсё застаецца па-ранейшаму.

— Эстэтычнае выхаванне — гэта ахілесова пята нашай адукацыі. Менавіта пачынаючы са школы ў нас стойка захоўваецца рэшткавы прынцып фінансавання на культуру, прыгажосць, эстэтыку. Школа не бачыць патрэбы навучаць будучага грамадзяніна і працаўніка асновам мастацтва. Лічыцца што гэта — дробязь, само па сабе прыкладзецца. Сам, маўляў, навучыцца даступным

навукай? Сёння грамадства не мае неабходнай колькасці спецыялістаў, здольных даступна і, значыць, цікава выкладаць яе. Дарэмна спадзяванні, што ў школу пойдучы мастацтвазнаўцы. Застаецца адно — «нагрузіць» настаўнікаў. А ў выніку эстэтыка будзе ўсяго толькі дадаткам да фізічна-матэматычных «гігантаў».

Школа катастрофічна адчувае патрэбу ў кваліфікаваных выкладчыках выяўленча-графічных дысцыплін. Нельга гэты голад кваліфікаваць як вынік

актыўным удзеле А. Луначарскага, Н. Крупскай і І. Грабары...

— ...вось толькі ў нас гэта сістэма не прыжылася. Мы не можам нават вартую праграму прыняць. Акадэмія мастацтваў, не ўнікаючы глыбока ў дзіцячую ўзроставую псіхалогію, спрабуе навізаць прынцыпы прафесійнай школы. У праграме, распрацаванай Акадэміяй педагогічных навук, шмат элементаў спантаннасці. Таму яна амаль непраймальная. Шлях спантаннай творчасці (г. зн. свабоднага, без адпрацоўкі практычных прыёмаў рэалістычнага выяўлення) нікога агульнага са школай не мае і прынесці карысці не можа. А вось шкоды — дастаткова.

— Што вы маеце на ўвазе?

— Ненавучаны элементарнай грамаце «мастак» у 10—12 гадоў пачынае разумець, што рэальныя прататыпамі не маюць. Зрабіць іх падобнымі, як гэта ён бачыць у карцінах прафесіяналаў альбо ў натурны, ён не можа. Расчараванне непазбежнае.

Прыкладаў шукаць не трэба. Яны ў кожнага з нас, хто праішоў школу, якая ігнаравала кваліфікаванае выкладанне малюнка, жывапісу, кампазіцыі. Бо цвёрдае перакананне, што бытуе ў нашым грамадстве, нібыта маляваць можна навучыць не ўсіх, не што іншае, як вынік работы школы, яна ігнаруе (бо так прасцей) элементарную выяўленчую граматы. Не ўсіх можна навучыць быць мастакамі. Не ўсе ж пісьменнікі, хоць усе пісьменныя.

Захоўваць і далей такую практыку — недапушчальна. Неабходна рашуча зламаць рэальныя школьныя стэрэатыпы і ў пытанні ўсеагульнай выяўленчай адукацыі. Школа абавязана не толькі захаваць, а і развіць у кожным дзіцяці яго прыродны мастацкі талент. Акадэмія мастацтваў, Саюз мастакоў павінны прыняць самы актыўны ўдзел у стварэнні дзейснай праграмы, у прыцягненні да яе рэалізацыі кваліфікаваных педагогаў.

Ніякая праграма, ніякі заклік, якія б добрыя яны ні былі, не вырашаюць праблемы адукацыі і эстэтычнай асветы, пакуль у школу не прыйдзе мастак, падрыхтаваны спецыяліст, чалавек, які разумее сваю місію педагога, місію вялікай дзяржаўнай важнасці.

Гутарку вёў І. КАЛЕНІК.

Высокая місія педагога

Гутарка з Міхаілам Савіцкім

— Міхаіл Андрэвіч, чаго, на вашу думку, не хапае школе, каб выконваць сваю галоўную функцыю — рыхтаваць новае пакаленне да жыцця з усімі яго супярэчнасцямі і канфліктамі?

— Прыгадваю школу, выседжваю на ўроках, і ў мяне міжволі нараджаецца аналогія з чытальнай залай бібліятэкі. Усе заняты паглынаюць інфармацыю. Такая сітуацыя цалкам задавальняе настаўніка, задавальняе і міністра асветы. Дзіця, седзячы за партай, чытае старонкі падручніка — на адным уроку па гісторыі, на другім па географіі, на трэцім... Так, яно яшчэ і піша практыкаванні, сачыненні, рашае задачкі. Але і ў «чытальні» таксама часта пішуць і рашаюць, так што атмасфера чытальнай залы бібліятэкі і школьнага традыцыйнага вучэбнага працэсу адзіная. Часам, праўда, цішыня парушаецца словамі настаўніка, які намагаецца жывым словам разнастаіць не заўсёды цікавае чытанне. Ці задавальняе сёння такая школа грамадства? Не, не задавальняе.

Бо дзіця выходзіць і развіваецца ў дзеянні: у гульні, у працы, у даступнай творчасці. А менавіта гэта школай на працягу дзесяцігоддзяў адкідаецца, як чужародны элемент. Зарыентаваўшы школу з самага пачатку на назапашванне навуковых ісцін, мы ніяк не можам уявіць яе інашай. Адсюль і прабуксоўка ўжо не першай школьнай рэформы. Па меркаванню нашых педагогаў, інфармаванасць сама сабою прадугледжвае выхаванасць і адукаванасць. Мы ўжо досыць напоўнілі нашу краіну знатакамі і начотчыкамі. Хопіць: настаў час адраджаць умельцаў, твораў, мастакоў. Апасенне, што падобны падыход зменшыць навуковы патэнцыял грамадства, не мае падстаў.

— Як вы расцэньваеце новаўвядзенне: навучанне з шасцігадовага ўзросту?

— Мая ацэнка адмоўная, скажу адразу і дадам: зніжэнне на цэлы год дашкольнага перыяду выхавання і развіцця

дзіцяці — гэта чарговая недарэчнасць Акадэміі педагогічных навук, якая скампраметавала сябе ўжо ў мінулыя ўласныя некампетэнтнасцю. Мы падышлі да разумення неабходнасці рэформы, але зноў кідаемся ў бездань пошукаў, блуканняў і абстракцый. Ранейшае навучанне нарадзіла арганізацыйную сумятню. Я лічу, трэба злітавацца над дзіцінствам. Хіба ў дзіцячым садку дзіця не выходзіла, не развівалася, у тым ліку і абстрактна-матэматычна? Хіба там працуюць не тыя ж савецкія спецыялісты — педагогі і выхавальніцы? Хіба не разумней было б пашыраць і ўдасканальваць дашкольную сістэму выхавання, уводзячы ў яе і пачатковыя элементы адукацыі?

Дашкольны перыяд выхавання — найлепшы час для паліховага развіцця ўсіх якасцей будучай асобы, яе разумовых, практычных і мастацкіх здольнасцей. Час, калі інтэнсіўна пачынаюць фарміравацца маральныя ўяўленні, пачуцці і звычкі, складваюцца рысы характару, выпрацоўваецца эстэтычнае стаўленне да навакольнага свету. Наша задача — як мага даўжэй захаваць гэты непаўторны ў жыцці кожнага перыяд дзіцінства, узабагаціць яго яркім эмацыянальным зместам, які дазваляе развіць наглядна-вобразнае мысленне, творчае ўяўленне і фантазію. Запомнім, што ў ВНУ ніхто ні гуляць, ні маляваць, як гэты ўмеюць рабіць толькі дзеці, не будзе.

уменням і навыкам мастацтва, а праз іх і здольнасці разумець высокапрафесійную творчасць, шэдэўры, створаныя многімі пакаленнямі мастакоў. І не разумюць іншыя арганізатары асветы, што без эмацыянальнага, эстэтычнага немагчыма ні фізічнае, ні працоўнае, ні маральнае, ні патрыятычнае, ні якое іншае выхаванне.

Чалавек — не камп'ютэр, якога можна запраграмаваць і прымусяць працаваць ягоныя блокі памяці. Чалавек запомніць тое і на доўга, што прыйдзе праз яго сэрца, закрэпе яго пачуцці і розум. Элементарна гэта называецца цікавасцю. Нецікавае, незаймальнае, што не выклікае ўвагі, не пранікне ў памяць. Гэта прапісныя ісціны.

— Здаецца, у новым навучальным годзе ў школьнай праграме з'явіцца новы прадмет — эстэтыка...

— Гэта ўвогуле абсурд. Зноў жа замест справы — навука, замест выхавання — пудная, незразумелая апавядальнасць, хоць і пра цудоўнае. Эстэтыка — гэта даволі складаная навука, даступная на этапе вышэйшай адукацыі. Настаўніку гэтая навука патрэбна абавязкова, але яна ж не выкладалася ў педінстытутах і невядома, ці будзе выкладацца.

Каму збіраюцца даручыць выкладанне гэтай «прыгожай»

недастатковай падрыхтоўкі іх у навучных установах. У рэспубліцы ў нас дзве навучальныя ўстановы — Віцебскі педінстытут (факультэт мастацка-графічны) і Мінскае мастацка-вучылішча — даўно рыхтуюць спецыялістаў. Але яны ў школах не затрымліваюцца.

Вось адзін з фактаў. Мне даводзілася вывучаць становішча з выпускнікамі віцебскага мастацка-графічнага факультэта. У адным выпуску са 100 выпускнікоў засталася працаваць у школе два.

Чаму мастакі-педагогі не ідуць у школы? Даўно трэба Міністэрству асветы гэтае пытанне вывучыць. Даўно ўжо трэба навучаць дзяцей асновам малюнка, жывапісу, скульптуры, дызайна, ужытковых мастацтваў. Як гэта робіцца ў Японіі, дзе штодня дзеці займаюцца творчасцю, дзе ўжо ў школьным узросце яны працуюць на прыродзе, на пленэры. Мне расказваў мастак Барыс Неменскі, які вывучаў вопыт нашага ўсходняга суседа: «Запарасілі мяне на ўрок біялогіі. Выкладчыца каларовай крэйдай намалывала на дошцы астры і так, што мне, мастаку, стала няёмка за сваю няўпэўненасць, што я здолею вольна гэта. Проста на вачах у дзяцей».

— Як вядома, Японія пераняла нашу канцэпцыю мастацкай адукацыі, што была распрацавана ў 1918 годзе намісіяй пры

Думка чытача

Іронія — не аргумент...

14 кастрычніка «ЛіМа» змясціў артыкул Н. Госцевай «І ўсе накіталі гэткага» пра спектакль «Клоп» Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Для Н. Госцевой «Клоп» стаўся нечым накіталі кепскага жарту рэжысёра В. Цюпы, які не толькі стварыў бяздарны спектакль, але і пахіснуў піетэт перад У. У. Маякоўскім. На пачатку артыкула яго аўтар задае пытанне: «А чаму б Зоі Бязрозкінай не застрэліцца ў канцы вяселля Прысыпкіна і Эльзевіры, дарэчы, заадно ўжо і ў канцы спектакля (як гэта ў В. Цюпы), а не да таго (як гэта ў У. Маякоўскага)? Калі гэтак зручней, чаму б і не?»

Ну, па-першае, не ў В. Цюпы, а ў В. Дашкевіча і Ю. Кіма, аўтараў фальк-оперы «Клоп». А па-другое, ім гэтак і на самай справе зручней. Калі ўжо Н. Госцева ўзяла на сябе смеласць пісаць пра спектакль музычнага тэатра, дык яна магла б хоць крыху нагрузіць сябе чытаннем адпаведнай літаратуры. У адной з такіх «патрэбных» кніг яна б пазнаёмілася, напрыклад, з меркаваннем музыказнаўцы Т. Кудзінай наконт жанру мюзікла, да якога блізка фальк-опера «Клоп». «Разыходжанні з арыгіналам — п'есай і раманам — тут непазбежна, — піша Т. Кудзінава. — Саюз з музыкой значыць

умяшальніцтва музычных нумароў ў этанакіраванае развіццё п'есы. Ён мае на ўвазе крыху іншую трактоўку тэмы і вобразаў; у характарах узбуджэння рысы, падуладныя стыліі музыкі, на першы план вылучаюцца сітуацыі, зручныя (падкрэслена мною. — В. Б.) для музычнай інтэрпрэтацыі». Заўважце, менавіта зручныя. А і праўда, чаму б, напрыклад, Элзе Дулітла не пайсці да д'ябла ад гэтага самадурна Хігінса, як гэта ў Б. Шоу ў «Пігмаліёне»? Дык жа не! У мюзікле Ф. Лоу «Мая цудоўная лэдзі» яна, дурніца, да яго вяртаецца. І чаго гэта? А што сказаў бы У. Шэкспір, даведаўшыся, у што ператварылася ягоная «Рамэ і Джульета» ў «Вестсайдскай гісторыі» Л. Бернстайна! Але аўтарам названых мюзіклаў захацелася напісаць іх менавіта гэтак, як яны напісалі, а не інакш. У іх, відаць, былі на тое свае меркаванні. Сваімі меркаваннямі кіраваліся і В. Дашкевіч з Ю. Кімам, адыходзячы ад Маякоўскага і трактуючы вобраз Прысыпкіна па-свойму. Яны мелі на гэта поўнае права.

Але не толькі «крымінальныя адвольнасці» аўтараў «Клапа» ў дачыненні да У. Маякоўскага не даспадобы Н. Госцевой. Для яе непрыемны спектакль наогул — і ягоная рэжысура, і сцэнічнае афармленне, і ігра акцёраў: Н. Госцева не ўспрымае яго ўсур'ёз і таму для свайго артыкула выбірае не інакш як з'едлівы, кплівы тон. Іронія, аднак, зусім не з'яўляецца аргументам у спрэчцы, а рэакцыя раздражнёнасці на штосьці не павінна быць адзінай падставой для таго, каб брацца за пяро.

В. БРЫЛОН,
студэнтка БДК.

Ад рэдакцыі. У каментары аддзела музыкі «ЛіМа», які суправаджаў публікацыю Н. Госцевой, гаварылася, прынамсі, пра заканамернасць супярэчлівых уражанняў і вагання думак, што выклікае спектакль «Клоп». Твор жа новы, напісаны спецыяльна для мінскай сцэны, не мае шлейфу з аўтарытэтных меркаванняў і ацэнак. Свае

уражання ад спектакля Н. Госцева паспрабавала аформіць у рэдкім сёння жанры тэатральнага фельетона, а ён існуе і ўспрымаецца па іншых законах, чым звычайная рэцэнзія ці артыкул. Іронія, сапраўды, не аргумент у спрэчцы ці ў музыказнаўчым даследаванні. Але ў фельетоне іронія — асноўны будаўнічы матэрыял. На жаль, В. Брылон памыляецца, называючы публікацыю Н. Госцевой артыкулам. «І ўсе накіталі гэткага» — не артыкул, што зробіш: аўтару захацелася напісаць менавіта гэтак, а не інакш, яна мае права на ўласную думку і на выбар жанру. Разам з тым В. Брылон слухна крытыкуе памылковасць зыходнай пазіцыі сваёй апаненткі, якая напракае спектакль у тым, што гэта, маўляў, не Маякоўскі. Сапраўды, пры перакладзе твораў з мовы аднаго віду мастацтва на мову іншага разыходжанні з арыгіналам непазбежныя. Галоўнае, што з іх атрымаецца: новы мастацкі вынік ці недарэчнасць?

«ЛіМ»

паведамляе

У Саюзе тэатральных дзеячаў БССР

З пачаткам новага тэатральнага сезона актывізаваўся дзейнасць грамадскіх камісій і сенцый СТД. Адыбылі пасяджэнні камісій па драматургіі і тэатру, тэатральнай адукацыі, музычнаму мастацтву, сенцыі сацыялогіі, дзе абмяркоўваліся пытанні творчай і арганізацыйнай дзейнасці ў новым годзе.

Сенцыя тэатра лялек і ТЮГа правяла семінар «Эстэтыка сучаснага спектакля для дзяцей» у Вільнюсе. Акцёры Брэсцкага тэатра лялек сустрэліся з вільнюскамі калегамі. У праграме семінара — прагляд спектакляў, абмен думкамі наконт праблем сучаснага ляльчанага мастацтва.

Свой выязны семінар у Таліне сенцыя музычнага мастацтва прысвяціла 150-годдзю з дня нараджэння М. Мусаргскага. У абмеркаванні на тэму «Гістарычныя погляды кампазітара і іх пераламленне ў оперы «Хаваншчына» прынялі ўдзел С. Картас, М. Калядка, С. Штэйні, М. Ізворска-Елізар'ева, Н. Ламановіч, Т. Шчарбанова, Р. Аладава, І. Глушанюк, мастацкае кіраўніцтва Акадэмічнага тэатра «Эстонія» і ўдзельнікі спектакля «Хаваншчына».

Сенцыя крытыкі і тэатразнаўства правяла абмеркаванне рэпертуару Рэспубліканскага ТЮГа, а таксама прыняла ўдзел у выязным пасяджэнні прэзідыума праўлення СТД у Магілёўскім абласным драматычным тэатры.

Мастацкі савет эксперыментальнага тэатра-лабараторыі «Шанс» працягвае абмяркоўваць залучэнне А. Права адкрываць афішу «Шансу» прадастаўлена рэжысёру-стажору ДАВТ БССР С. Цырук, якая пачынае працу над спектаклем «Пра тое, як пан Макіпонт ад сваіх бед пазбавіўся» П. Вайса.

З 10 па 20 снежня праходзіць агляд тэатраў-студыі Мінска «Давайце знаёміцца». У ім удзельнічаюць такія налетывы, як «Дыялог», «Круг», «Дзе-я», «Тэатр-студыя на плошчы Перамогі і іншыя. Вынікі агляду будуць падведзены на заключнай канферэнцыі.

21 снежня абудзена пленум праўлення тэатральнага саюза з парадкам дня «Стан прафесійнага і ідэйна-маральнага выхавання творчай моладзі. Задачы СТД БССР».

В. ШЫМАНОВІЧ,
старшы кансультант СТД
БССР.

«Юнацтва» — Дзіцячаму фонду

Супрацоўнікі і аўтары выдавецтва «Юнацтва» пералічылі ўжо ў Савецкі фонд міру, фонд Чарнобыля тысячы рублёў. З часу стварэння Беларускага аддзялення Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна не прайшло яшчэ і года, але клопат аб умацаванні яго матэрыяльнай базы з боку «Юнацтва» таксама ўжо адчувальны. У прыватнасці, на рахунак фонду перавы 2325 рублёў Э. Скоблеву — аўтарскі ганарар за кнігу «Сегодня исповедь моя».

Толькі што ўбачыла свет малаўлічная кніжка «Мая рэспубліка», прысвечаная 70-годдзю ўварэння БССР і Кампартыі Беларусі. У яе ўвайшлі публіцыстычныя словы І. Шамякіна, вершы М. Танка, П. Панчанкі, А. Вялюгіна, А. Грачанинава, В. Зуёнка, У. Карызыны, В. Лукшы, С. Шушкевіча і іншых. Аўтарскі ганарар у суме 870 рублёў за гэтую кніжку таксама пералічаны на рахунак Дзіцячага фонду.

У 1990—95 гадах з эмблемай Савецкага дзіцячага фонду імя У. І. Леніна ў «Юнацтва» будуць выдадзены кнігі: зборнік «Беларускія народныя казкі», «Міхасёвы прыгоды» Я. Коласа, «Сын вады» Я. Маўра і інш. Сродкі са спецыяльна ўстаноўленага наміналу на гэтыя выданы таксама будуць пералічаны ў дзіцячы фонд.

Т. СЛБЖКА,
старшы рэдактар выдавецтва «Юнацтва».

Алег Сільвановіч. Апошнім часам, калі на нашых кінаэкранах усё часцей пачалі з'яўляцца фільмы пра так званую «небяспечную» моладзь, ці не «першым сярод роўных» у іх шэрагу стаўся фільм Рыбарава (Заўважу, дарэчы, што сёння «спраўнаму» падлетку цяжка разлічваць на ўвагу сродкаў масавай інфармацыі). Маладзёжныя фільмы кранулі і шмат эстэтычных праблем — адсюль і вядомы зварот старшынні Дзяржкіно СССР А. Камшалава да творчых работнікаў, сутнасць якога зводзілася да наступнага: сцэны жорсткасці

зваліе нам вылічыць ці не да паўгода ўзроўне галоўных герояў, а разам з гэтым і час дзеяння! Акрамя таго, у фільме зашмат прыкмет васьмідзесятых гадоў: нефармальныя каманды, хэйві-метал, відэамагнітафон, фільм «Вуліцы ў агні», які цытуе Рыбараў...

М. З. Аднак канкрэтны рэальны час у фільме няк не хоча сплываць з часам гістарычным; замест жаданага сплаву ўнікае эклектыка. А з правінцыяльнага юнака — вобраз правадара «вагонкі», у якім ясна прачытаецца жыццёвая першааснова — «люберы». Такое ж

сацыяльна абазначанасцю вобраза, калі зняць рэжысёрскую «зніпуюнку», рэальных праблем не выявіцца. Толькі павярхоўная надзеяннасць, не больш. Не лямант пра сацыяльную няроўнасць, а гутарка на тэму няроўнасці знамяцінай. Хто тая і ў фільме «людзі справы», запалат моладзь, татуесвы сыны? Звычайны фарцоўшчыкі, дробныя зладошнікі — тое ж дню, што і «вагонка»: адны жывуць «са свайго нулана», другія — з чужога кішэні. Вось і ўся розніца. І тыя і другія — вынікі сацыяльнай хваробы...

А.С. Мне хацелася б крыху сказаць і пра акцёрскія работы. У вобразе Арлекіна, гэткага рэфлексуючага героя, Алегам Фаміным пададзены і складанасць,

шэйшае спазнанне жыцця, як спроба ўзняцца над несправядлівым уладам дзеля выратавання душы.

А. С. Вось яшчэ адзін прыклад адмаўлення аўтараў ад даследавання таго, што з намі на самай справе адбываецца. Бо Стас Пшаўлоці — фігура дакументальная — існуе ў гэтым жа сацыяльным вакууме, пра які ты толькі што гаварыла, Гэткі род з уласным разуменнем свету, атрыманым... аднекуль...

М. З. Тым не менш, адвольна ці неадвольна, але ў фільме ёсць пацвярджэнне маёй думкі: у нас на Беларусі шмат у чым сацыяльныя праблемы існуюць самі па сабе, а нацыянальныя — каранёвыя — самі па сабе. Праблемы ж маладых рыбаўскіх герояў ляжаць па-за нацыянальным. Таму ўвод Стася ў праблемны публіцыстычны матэрыял у якасці панашці ад усё хвароб глядзіцца своеасабліва ілюстрацыйнай прымаўкі: клін клінам. Лячыць сацыяльную хваробу нацыянальным самаўсведамленнем — заняткам, пайму, безвыніковым.

А. С. Стас і Арлекіна — антыподы? Ці гэта часткі аднаго цэлага, у спалучэнні якога выйсе са складанай сітуацыі? У фінале, калі помніш, камера ад'язджае ад Стася проста ў глядзельную залу, «дастаўляючы» да глядача крыху назалежы выснову выратавання душы праз нацыянальную духоўнасць. Але як можна злучыць тое, што не злучаецца, асабліва трактуючы свет маладзёжнага гвалту як рэч звонку, рэч запачычаную?

Успомні ўспомні «вагонкі» пры праглядзе баявіна на відэа: яны сведчылі толькі пра перайманне прымаўкі бойкі! Сацыяльны вакуум — страшная рэч у карце. Там, на жаль, зніклі і ўсе цудоўныя намеры рэжысёра. Па-першае, на маю думку, ён недакладна арганізаваў рытм фільма: напружыў дзею ў першы дзесяць хвілін і асудзіў сябе на пастаяннае нагнятанне дзеяння, каб пазбегнуць у ладзе карціны рытмавых правалаў. Тым не менш правалы існуюць, асабліва ў дыялогу Арлекіна з маці, з Аленай. Гэта вымушае рэжысёра ўводзіць ледзь не чыркнавы нумары ў вобразную тканіну твора: да прыкладу, нехта жуде для забавлення «вагонкі» шліянку і да т. п. З-за рытмічных правалаў унікае скоргаворна ў апавяданні, скоргаворна, якая пераходзіць нам прасачыць і вылучыць вельмі важныя моманты ў філасофскім поглядзе самога рэжысёра. Глядач нічога не сапьявае асэнсавачы, бо вымушаны сачыць толькі за бойкамі, звадкамі, гвалтамі, ці толькі за перыпетыямі ўнутры любовнага трохкутніка Арлекіна—Алена—Інтэр. А канфіліт жа паміж Арлекінам і Інтэрам мог бы быць вельмі глыбокім, не пераствараючыся ў сутычку двух самоцоў...

М. З. Дарэчы, ці не ў кожным з маладзёжных фільмаў сёння прысутнічаюць эратычныя сцэны ці сцэны фізічнага кахання, а то і гвалту. Са здзіўленнем пераконваецца, што большасць фільмаў фарміруе ў глядача да сексуальных эпізодаў негатыўнае стаўленне. Няўжо бруд «занатаваць» на стужку лягчэй, чым чыстыя шчырыя адносіны? Я не хачу сказаць, што падобная сцэна з фільма Рыбарава непараўна са сучасна маральнасць глядачоў; гэтая сцэна апраўдана, яе сэнс і значэнне для фільма ясныя. Справа тут, думаю, у тэндэнцыі, якая намяцілася: «секс — любы і любым коштам», ад якой не менш шкоды, чым ад сарамжлівага замоўчвання, як гэта было ўвесь папярэдні час.

А. С. Іншымі словамі, аўтары нашага фільма таксама засталіся на ўзроўні бурклівага ханжы: секс — бага, гвалт — дрэнна. Ну-ну-ну! У ўспомнім кінематаграфічны аналаг падобнай сцэны з фільма «Рока і яго браты» італьянскага рэжысёра Лукіна Вісконці. Там сцэна гвалтавання выклікала моцнае глядацкае спачуванне каханню герояў, нянавісць да гвалту. І не было там нават намёку на эратычную «малінку». Вядома, хтосьці з намі можа не згадзіцца, дый мне добра вядома, што фільм займае шмат прыхільнікаў. Але, на жаль, абвешчаны з першых кадраў «палёт чалавечага духу» ў карціне Рыбарава не адбыўся... На жаль.

Кіно

«Мама! Я «любера» люблю!»

На экраны рэспублікі выйшаў і адразу ж выклікаў спрэчку фільм рэжысёра Валерыя Рыбарава «МЯНЕ КЛІЧУЦЬ АРЛЕКІНА». Дыялог пра новую стужку «Беларусьфільма» вядуць кінакрытыкі М. ЗАЙЦАВА і А. СІЛЬВАНОВІЧ

І гвалту, што тыражуюць неспрактываваныя рэжысёры, часцяком ператвараюцца ў жорсткасць дзеля жорсткасці, гвалт дзеля гвалту і... дзеля таго, каб завабіць глядачоў у кіназалы. З'явілася небяспека ўзнікнення новай кан'юнктуры. Магчыма, кінематограф намагачца неяк апраўдацца перад глядачамі за вымушаныя гады маўчання. Але ці не задужа моцна кінематографісты ўхапіліся за тэму, часта няк не асэнсоўваючы ў сваіх творах складанасць жыцця, яго жорсткасці і міласэрнасці? В. Рыбараў і ў папярэдніх сваіх працах галоўнымі героямі рабіў людзей маладых («Чужая бацькаўшчына», «Сведка»); праўда, «паглыбляючы» дзею ў мінулы час, вельмі дакладна рэканструювалі — даваенныя ці пасляваенныя гады. І штораз фільмы Рыбарава рабіліся падзеямі ў рэспубліканскім кіно.

Шмат каго з людзей, знаёмых з творчасцю Рыбарава, хваляваў зварот рэжысёра да часу цяперашняга. Але ці ўдалося Рыбараву зразумець і прадставіць на кінаэкране праблемы моладзі, выяўляючы іх сацыяльныя карані?

Маргарыта Зайцава. В. Рыбараў у адрозненне ад шмат якіх рэжысёраў паставіў перад сабою складаную і годную задачу — асэнсавачы сучасныя жыццёвыя сітуацыі. Аднак, на мой погляд, гэтага не адбылося. Чаму? Рэжысёр вельмі многае хацеў сказаць адразу. Ён спрабаваў пабудавачы сваю канструкцыю на супастаўленні катэгорыі таго, што праходзіць, і адвечнага, сапраўднага і жывага, мінулага і будучага. У выніку ж, па-мойму, не атрымалася ні сур'ёзнага аналізу сучасных сацыяльных язваў, ні глыбокіх філасофскіх абагульненняў. Для рэалізацыі філасофскай ідэі рэжысёр «размывае» часавыя межы: час у стужцы шматзначны, цыклічны, паўтараецца; сусіснуюць, «напаўзаюць» адно на адно некалькі дзесяцігоддзяў, іх атмасфера. Згадай наводзіны свету Арлекіна ў час трыумфальнага шэсця, калі «вагонка» нясе ягоную сяброўку Алену на руках. Гэты вобраз, які мне ўяўляецца, — з рамантызму шасцідзесятых, часу маладосці самога рэжысёра.

Увогуле, героі фільма, падалося мне, не маюць канкрэтнага ўзросту — проста «юнакі, якія ўступаюць у жыццё». Рэжысёр спрабуе стварыць адчуванне з'яднання — «повязі» часоў, імкнучыся падкрэсліць, што ўсё гэта магло быць і ўчора, і заўтра. І тутсама, быццам на ўсё забыўшыся, пачынае збіраць у кадры прыкметы сённяшняга дня, прывязвае дзеянне да пэўнай часовай кропкі.

А. С. Аднак сцэна ў міліцыі пасля бойкі з «металістамі» да

адбываецца і з вобразам прасторы. Амаль пабудаваны да канца, ён раптоўна разбураецца самім рэжысёрам. (А выявіць гэты вобраз у фільме мусяць змаганне побыту і быцця). Арлекіна, які намагачца вырвацца з правінцыяльнай духаты, адчувае варожасць з боку закрытых прастораў: кватэры, у якой існуе, пакутуе, з якой марыць вырвацца; памішкання склада, дзе адбываецца спазнанне жывельных страстей; пакоя, знятага Інтэрам для Алены і да т. п. — уся гэта абагульнена замкнёная, затхлая прастора цісне на героя, не дазваляе яму нават выпрастацца. І зусім іншая справа — прырода. Павебра, свабода, натуральнасць, прастора для руху! Ля рэчкі адбываецца высвятленне адносін паміж Аленай і Арлекінам, толькі тут магчыма каханне. І раптам (што для мяне зусім незразумела) — сцэна гвалтавання ўнікае ў фільме менавіта на адкрытай прасторы. Значыць, і прырода варожая для героя?

А. С. Калі наследваць твайго лагіцы, то якраз гэта і можна растлумачыць. Бо ў адкрытай прасторы Арлекіна дзейнічае па законах энергіі, акумуляванай ім з замкнёнай прасторы. Адкрытая прастора — не выратаванне героя, а месца барацьбы, змагання — няхай нават з самім сабой, са сваім унутраным «двайніком». Менавіта пасля сцэны гвалту робіцца магчымым гэтае раздваенне, пасля гэтага герой можа стаць Чалавекам, ачысціўшыся праз пакуты. Але можа і не стаць...

У фільме Арлекіна часта паказваецца за металічнай сеткай, на скрыжаванні ржавых рээк і г. д. Ведаючы ўвагу творчага тандэма В. Рыбараў — Ф. Кучар (аператар стужкі) да вырашэнні зрокавага вобраза, можна зразумець, што Арлекіна падаецца імі ўсюды на расцяробах, на скрыжаваннях, у стане пастаяннага выбару. Дзеянне — вольнае і дзейнае, і дзейнае — ён амаль інстынктыўна.

М. З. Ты закрануў вельмі важны элемент структуры фільма — вобраз дарогі. Рэйкі — таксама дарога, шлях. Гэта і жыццёвая сцяжына героя, і яго выбар, і сімвал руху. Усёй істотай сваёй ён паўстае супраць усялякіх «кратаў», «столяў», «парыканяў» — абмежаванняў, бессэнсоўна імкнуча да руху. Але ж хто ён, гэты Арлекіна, чаму ён — менавіта Арлекіна? Тут выпадковасці быць не можа. (Магчыма, не абыйшося без філасофскіх разважанняў Ф. Феліні). Арлекіна — рыжы клоун. Для свету прыстасаванцаў, ашуканцаў, хлусаў ад улады гэты клоун — злосны. Ён паўстае супраць іх несправядлівых парадкаў, ён бунтуе супраць іх знешняе прыстойнага свету, супраць ягонай «бялутнасці», дабрачыннасці. Гэта вельмі удала знаходка — імя героя, менавіта ў ім спалучаюцца канкрэтна сітуацыя і гістарычны час. Але, на жаль, у развіцці вобраза Арлекіна такога ідэальнага спалучэння прыватнага і агульнага больш не адбываецца. Пад знешняй

і супярэчнасць характару. Акцёр і рэжысёр ідэалізуюць і спалучаюць унутры аднаго персанажа дзве паларнасці: «незамутненае адчуванне» (так званы ўнутраны свет, сфарміраваны праз літаратуру, кіно шасцідзесятых і г. д.), сентыментальную меладраматычнасць, чысціню думак і парыванняў — і нястрымную злосць на ўсіх, хто не падобны да яго. Гэты дыяпазон асобы — акцёрская ўдача. Праз вобраз героя шмат што можна пераасэнсавачы і зразумець. Арлекіна выводзіцца рэжысёрам фігурай умоўна абагульняючай. Аднак, як і ў іншых фільмах розных гадоў, акцэнт на рысах, што вызначылі яе маштаб, зроблены традыцыйны: неўладкаваны побыт, няпоўная сям'я, спрадвечнае пытанне — няўжо вольна так давадзецца пражыць усё сваё жыццё? Акцэнт, як і рэжысёрскія назіранні, стэрэатыпычныя, не даюць уяўлення пра сённяшнюю моладзь, яны сук-так тлумачаць толькі яе супрацьстаянне навакольнаму свету. Аўтары быццам пераконваюць нас у тым, што з узростам усё пройдзе, і Арлекіна зробіцца звычайным чалавекам. Дый астатнія героі фільма не атрымалі ад аўтараў права на нейкую асэнсаванасць сваіх учынкаў. Усе іх матывы... ніжэй за дзярфрагму... Згадаем тут рок-гурт «ДДТ» і радкі з песні яе лідэра Ю. Шаўчука: «...Он не панк, он не хиппи, он не хэйви-металлист. Он не «мажор», не «тусовщик», мама, он не буддист. Он не нюхает клей, он не курит траву, Он отделяет любого тероретика кунг-фу. Мама!.. Я «любера» люблю!»

У аснове вобраза Шаўчука — сфера свядомага Інтэрэсу. У той час як у фільме Рыбарава СВЯДОМАЕ непрыняцце моладзю хвароб грамадства не пацвярджаецца. Перасадзіўшы падмасноўны «любераў» на беларускую глебу (станцыя Парэчча, горад Гродна), аўтары фільма сцвярджаюць, што яе ўзнікненне — штосцёй падобнае на моду, якая праходзіць, бо як быццам (паводзе тых самых аўтараў) для яе існавання няма на Беларусі ніякіх каранёў, няма сацыяльнага надлому. І вось ужо нефармальны бадзёра маршыруюць па фільме, камера слізае «адсутным поглядам», а сапраўдныя праблемы застаюцца за надрам. Ці ж выкарыстанне маладзёжных праблем, найважнейшых праблем грамадства толькі як адмысловай аздобы для паказу меладраматычнай гісторыі не з'яўляецца кан'юнктурай?

М. З. Гэта не кан'юнктура. Рэжысёр проста не разлічыў свае сілы. Аўтары фільма пацінулі свае праблемы ў сацыяльным вакууме. Бо Арлекіна пакутуе не столькі ад сацыяльнай няроўнасці, колькі бездухоўнасцю аналяючага жыцця. Тут, дарэчы, вельмі цікавы вобраз Стася, які, праўда, існуе аўтаномна. Стася можа служыць апорай для кніжнага «юнака, які ўступае ў жыццё», але не для рэальнага правінцыяла, напалоў крмынальнага. За вобразам Стася ўгадваецца духоўная гісторыя беларускага народа. Але адарванасць героя ад сённяшняга свету ў фільме падаецца як вы-

Паэзія

Мікола МАЛЯУКА

Чарнобыль, 1986 год

На дарогах крыжавых,
На крутых заломх лёсу
Не знайшоў сярод жылых
Я цябе, маю бярозу.

Ты на Прыпяці расла,
Год ад году ты, шчаслівая,
Прыгажэла ад святла,
Ад гаючых, чыстых ліўняў.

Веку жорсткага прагрэс
Нас прэрэджвае, як лес,
На жыцця зялёным беразе.
І пліты магільнай зрэз
Бачу тут, дзе ты шумела,
Ты — мая бяроза белая.

Вецер дышае яшчэ
Недзе там, за небасхілам,
Прыскам, што зямлю пячэ,
Радыеактыўным пылам.

На радзіме не вайна,
А прайшла эвакуацыя.
Ці апошня яна,
Сіл прагрэсу
Акупацыя?..

І дажджынка для жылых
Сёння тоіць небяспеку
На дарогах крыжавых,
На крутых заломх веку.

Пачынаем ушаноўваць мёртвых

Пачынаем ушаноўваць мёртвых,
І на свеце тым, відаць, яны,
Камандармы з ленинскай кагорты,
Мучыліся, паўшы без віны.

Іх судзілі ад імя народа
Тыя, хто не думаў пра народ,
І без іх, высокіх званняў годных,
Абясцілеў сорок першы год.

Перамога стала нашым святкам,
Ды на іх магільшчыках віна,
Што запозна, толькі ў сорок пятым,
Скончылася страшная вайна.

Колькі б жыццяў смерць не растапала,
Дзякуючы іхняму жыццю,
Каб раней салхнулі з п'едэстала
Самага галоўнага суддзю.

Выступаюць з цемені нябыту,
За спіноў — водсвет кумача,
І становяцца яны, забытыя,
Зноў у строй —
Бліжэй да Ільіча.

Вуліца Бескароўная

Дамы пад шыферам, утульняю,
Уздоўж платоў —
Прысады роўныя,
І ёсць імя ў прыгожай вуліцы,
А называюць —
Бескароўная.

Каму кароў даверыць?
Каму парадкаваць мурог?
Адны пенсіянеры:
Лічы — без рук,
Лічы — без ног.
І сам я зноў, сумны,
Не абыходзячы двароў:
Мышамі пахнуць гумны,
Хлявы астылі без кароў.
Калі прызнацца шчыра,
Рыкае толькі два хлявы:
Адзін — у брыгадзіра,
Другі — у Веркі, удавы.

Жанчыне спачуваюць:
«Няма прэдыху ні дня!
Відаць, і пахавае
Цябе Падласка,
Як радня...»
Без рук рабочых — гора,
Чакае шэфіраў брыгадзіра.
А вёска едзе ў горад —
Па малако,
Смятану,
Сыр.
І маці без каровы
На гэтай вуліцы жыве.
Хавае торф,
Хавае дровы,
Хавае смутак —
У хляве.

Для іх, бацькоў, не навіна:
З зямлёю рвецца сувязь кроўная —
Не толькі вуліца адна,
Лічы, і вёска —
Бескароўная.

Пераварнуўся свет

У ціхай вёсцы прыазёрнай
Даўно прывыклі людзі ўсе:
За хатай крайняй
Хлопчык чорны
Падскоквае —
Гусей пасе.

Работа лёгкая, па сіле,
І ў бабкі на віду.
— Куды вы!
Гы-ля! —
Крычыць на чараду.

З раўнівым гусаком пад ліпамі
Ваюе ён, відаць здалёк.
І бабка Гэля не даклічацца:
— Ідзі абедаць,
Васілёк!..

Сплялося ўсё, забытана,
Не разбярэш, чья віна:
Дачка і замукам нібыта,
А ездзіць з горада —
Адна.

Пляце карзіну дзед на лаўцы,
Суседу кажа:
— Хлопчык слаўны!
А людзі, што ж, няхай гавораць,
Увесць у бацьку балазе.
— Мая дачка таксама ў горадзе,
Таксама, можа, прывязе:
Гадуіце, дзед...

— І не кажы, сусед!
Пераварнуўся белы свет!..

А чорны Васілёк ад ранку
Нававаўся з гусаком —
І смачна сёрбае аўсянку,
Забеленую малаком.

Да бабкі Гэлі ў хаце горнецца,
А бабка гладзіць непакорныя
Кудзеркі на галаве —
І думае пра бабку чорную,
Што недзе ў Эфіопіі жыве.

Ціха ў садзе, быццам у душы.
Быццам зніклі людзі — ні душы,
Толькі ты, ды гэты сад асенні,
Ды тае ўспаміны, летуценні
Звязваюць з жыццём, як міражы...
Ціха ў садзе, быццам у душы.

Ціха ў садзе, быццам у душы.
І такія чары — у цішы,
Што, здаецца, сілы ты не маеш
Закрываць — і сам ужо знікаеш
У апошнім цямяным міражы...
Ціха ў садзе, быццам у душы.

Грашылі слепа...

На Беларусі бог жыве.

У. КАРАТКЕВІЧ

Ён жыў на Беларусі
І нас любіў, бярог,
Ды адварнуўся, мусіць,
Ад Беларусі бог.
Як быццам мір на свеце,
А мы глядзім усё ж,
Адкуль ён вее, вецер,
Адкуль прыходзіць дождж.
Не цешыць вецер кроны,
І збажыну, і лён,
Калі з закрытай зоны
Падзьме-павее ён.
Не радуе і ў спіку
Абложны дождж, калі
З чарнобыльскага боку
Прыходзіць на палі.
Мы ўсе грашылі слепа,
Даруй нам бог, маю.
Гляджу часцей у неба,
А хлопат — пра ямлю:
Ці так працуем, марым
Цяпер, у час трывог,
Каб павярнуўся тварам
Да Беларусі бог?

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Залаты юбілей

творчага саюза

1—2 снежня адбыўся пленум праўлення Саюза мастакоў Беларусі, прысвечаны 50-годдзю ўтварэння гэтага прафесійна-творчага аб'яднання.

У першы дзень мастакі сабраліся ў канферэнц-зале Палаца мастацтваў. З уступным словам выступіў старшыня праўлення СМ БССР народны мастак БССР У. Стальмашонак. Ён прыгадаў, што 95 год назад адбыўся Першы Усерасійскі з'езд мастакоў. «Многае з таго, што было занатавана ў матэрыялах таго з'езда, можна пераносіць у статут нашага саюза, нават не мяняючы фармуліроўкі, — адзначаў У. Стальмашонак. — Сёння мы больш дбаем пра матэрыяльныя аспекты жыцця, забыліся аб прынцыпах, якія дэкларавалі і пацвярджалі сваёй творчасцю нашы папярэднікі амаль стагоддзе назад. Многія глядзяць на саюз выключна як на «сабес». Так, арганізацыя павінна кілапаціцца аб сваіх членах, але ж і ад іх патрэбна аддача. Наш Палац мастацтваў існуе за кошт велізарнай дзяржаўнай датацыі. Самадзейнічачы перацягвае на вагах глядацкай папулярнасці рэспубліканскую выстаўну. Да гэтага можна парознаму ставіцца, але ж задумацца ёсць над чым. Трэба прымаць у саюз людзей, якія здольны вывесці наша ма-

стацтва на гледача. Таніх мы будзем прымаць хай сабе і авансам, нават налі ў іх не хапае неабходнай колькасці выставак ці публікацый».

У. Стальмашонак запыніўся на праблемах выставачнай дзейнасці. Выстаўкамі, на яго думку, павінны займацца мастацтвазнаўцы, а не выстаўныя. Як добры пачатак адзначаны дагавор, падпісаны з Э. Пугачовай на арганізацыю выстаўкі «Эналогія». Плануецца выстаўка твораў, закупленых у мастакоў апошнім часам, з указаннем кошту. «Гэта — працяг галаснасці. Гледачы павінны ведаць, на што ідуць народныя грошы».

Мастацтвазнавец Б. Крэпак засяродзіў увагу прысутных на немагчымасці забяспечыць сіламі секцыі крытыкі СМ сапраўдную прапаганду мастацкіх выставак нават у сталіцы рэспублікі, не гаворачы ўжо пра іншыя гарады. Малаэфектыўныя абмеркаванні выставак. Раней яны праводзіліся ў канферэнц-зале Палаца, зараз непасрэдна ў экспазіцыйных залах, а вынік — той жа: пагаварылі і разышліся. Стратыя амаль усе выданні па мастацтве Беларусі — альбомы, манаграфіі, творчыя партрэты.

«Вялікая спануса абвінаваціць ва ўсім крытыкаў, маўляў, мастак зрабіў усё, што мог, далей ваша справа — прапаганда!» На гэты выпадак ёсць дырэкцыя выставак Міністэрства культуры з адпаведным штатам супрацоўнікаў. А дапамагчы ў гэтай справе мог бы інфармацыйны бюлетэнь Саюза мастакоў (нашталт «Кнігарні»), калі б ён быў. У ім аналізаваліся б выстаўкі, змя-

шчалася б хроніка жыцця саюза, справядзачы, крытычныя артыкулы, — гаварыў далей Б. Крэпак. Ён падтрымаў ідэю мастацка-публіцыстычнай выстаўкі, прысвечанай ахвярам сталіншчыны.

Разныя аспекты дзейнасці саюза закраналіся ў прамовах іншых выступаючых.

На заначанне першага дня работы пленума адбылося галасаванне па прыёму ў саюз новых членаў.

2 снежня адбылося ўрачыстае пасяджэнне пленума праўлення СМ БССР — ужо ў клубе імя Ф. Дзяржынскага. У ім удзельнічалі старшыня праўлення Саюза мастакоў СССР, народны мастак СССР, А. Васняцоў, сакратар ЦК КПБ В. А. Плячэннікаў, міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч, госці з братніх рэспублік. Пасяджэнне адкрыў У. Стальмашонак. З інфармацыяй аб гісторыі Саюза мастакоў Беларусі выступіла Л. Салавей. Успамінамі пра Першы з'езд Саюза мастакоў Беларусі, першыя гады станаўлення савецкага мастацтва ў рэспубліцы падзяліўся З. Азгур. Быў зачытаны спіс узнагароджаных Ганаровымі граматамі і Граматамі Вярхоўнага Савета БССР, Граматамі Саюза мастакоў БССР, Граматамі ЦК ЛКСМБ.

Своеасаблівай кульмінацыяй святкавання юбілею стала ўручэнне членскіх білетаў мастакам і крытыкам, прынятым у саюз. Членскія білеты СМ СССР у гэты дзень атрымалі 112 чалавек — выпадак беспрэцэдэнтны.

Закончыліся юбілейныя мерапрыемствы канцэртамі.

НАШ КАР.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

Праект музея зацверджаны

Нядаўна ў ДOME кіно абмяркоўваўся праект Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. Гэта мерапрыемства было наладжана вучоным саветам музея. У абмеркаванні прынялі ўдзел прадстаўнікі творчых саюзаў, неформальных аб'яднанняў, спецыялісты розных галін.

Наша газета неаднойчы інфармавала чытачоў аб сітуацыі, што склалася ў сувязі з праектаваннем і будаўніцтвам музея. Выказацца мелі магчымасць усе зацікаўленыя бакі: супрацоўнікі аддзела этнаграфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР («ЛІМ», 10 чэрвеня гэтага года), аб'яднання «Белрэстаўрацыя» і самі супрацоўнікі музея («ЛІМ», 23 верасня).

На абмеркаванні ў ДOME кіно выступілі дырэктар музея Г. Ткачэвіч, архітэктары А. Лакатко і А. Сардараў, пісьменнік А. Петрашкевіч, прадстаўнік «Талікі» С. Вітушка, этнограф В. Цітоў, генеральны дырэктар навукова-творчага аб'яднання «Белрэстаўрацыя» С. Друшчыц, кіраўнік дырэкцыі аб'яднаных літаратурных музеяў Ю. Варанкоў, дырэктар інстытута «Белспецпраектрэстаўрацыя» А. Канаваленка і іншыя.

Абмеркаванне ахапіла шырокае кола пытанняў праектавання, будаўніцтва, функцыянавання музея. Погляды сутыкнуліся вакол праблемы будучага статусу (а фантычна — лёсу) вёскі Строчыцы, што побач з музеем. Як адаб'ецца такое суседства на існаванні вёскі, на побыце і ладзе жыцця вясноўцаў — гаварылася пра гэта шмат, але да адзінай высновы так, здаецца, і не прыйшлі.

Другое дыскусійнае пытанне — магчымасць гарманічнага ўключэння ў сістэму музея гарадзішча на Менцы — унікальнага помніка археалогіі.

НАШ КАР.

Было выказана шмат крытычных меркаванняў адносна размяшчэння асобных аб'ектаў на тэрыторыі музея. Так, напрыклад, царква, якая згодна шматлікай традыцыі ў вёсках ставілася на ўзгорку, у сентары «Панямонне» пастаўлена ніжэй за гаспадарчыя пабудовы. Ніжэй усялякай крытыкі ўмовы захавання музейных экспанатаў, гніюць прывезеныя на тэрыторыю музея ў разабраным выглядзе пабудовы.

Усе праекціроўшчыкі згаджаюцца, што унікальны ландшафт берагоў Пцічы павінен быць захаваны як помнік прыроды. У той жа час рэалізацыя праекта ўжо зараз патрабуе значнай «пераробкі» ландшафта. І чым далей, тым болей. Складвалася часам уражанне, што дырэкцыя і праекціроўшчыкі маюць вельмі цяжкае ўяўленне пра тое, што ў рэшце рэшт з музея атрымаецца.

Музей будзецца ўжо некалькі гадоў. Апошні час — на падставе праекта «Белрэстаўрацыі» (гэты праект абараняў А. Лакатко ў лімаўскай публікацыі ад 23 верасня), але праект дагэтуль не зацверджаны. Усё гэта вельмі нагадвае сітуацыю з Палацам рэспублікі і другой чаргою Мінскага метро. Спачатку паўстала будыніна, спачатку разрылі горад, а потым згадзіліся на абмеркаванне. Можа, праект «Белрэстаўрацыі» сапраўды лепшы за папярэдні, але гэта вырашана кельяна. Таму і не дзіва, што на абмеркаванні зноў усплыла праектная прапанова «Мінск-праекта». Было прапанавана галасаваннем вучонага савета зацвердзіць праект «Белрэстаўрацыі» і такім чынам закрыць пытанне. Савет прагаласаваў «за», прыняў праект з улікам удакладненняў і дапаўненняў, што прагучалі на абмеркаванні.

ЭКЗАМЕН НА МАЙСТЭРСТВА

Пра тое, як праходзілі Дні культуры Мінскай вобласці ў сталіцы рэспублікі, расказвае начальнік упраўлення культуры Мінскага аблвыканкома В. ГЕДРОЙЦ.

— Не так і проста было ў лічаныя дні паказаць нашы здабыткі ў развіцці народнай творчасці. Наведвальнікі выставак пазнаёміліся з творчасцю амаль 200 самадзейных мастакоў, народных майстроў і ўмельцаў. Больш як 500 твораў далі магчымасць уявіць адметнасць іх творчага пошуку.

Ці ж не цікава ўбачыць работы ганчароў А. Пракаповіча і М. Звярко, рэзчыкаў па дрэве Л. Шостака і Л. Сянько, майстроў па саломалляцтве П. Гатоўкі, Я. Русаковіча, мастака К. Кізаева, а таксама прадметы бандарнага мастацтва, ткацтва, жывапісу?..

Толькі першыя крокі робяць навучэнцы дзіцячых мастацкіх школ, але малюнкам юных мастакоў з Салігорска ўжо спадарожнічае поспех на выстаўках дзіцячай творчасці ў Маскве, Японіі, Бельгіі, Англіі, Польшчы і іншых краінах свету.

Гасцей запрасілі да сябе клубы самадзейных мастакоў, народных майстроў і ўмельцаў, фотаамацараў, калекцыянераў. У выставачных залах можна было даведацца аб сакрэтах майстэрства, творчых планах, а таксама аб праблемах захавання і развіцця багатых нацыянальных традыцый у выяўленчым і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Экспанаты расказалі

пра гісторыю Міншчыны, яе далёкім мінулым і сучасным. Аб сваёй цікавай працы па пошуку, рэстаўрацыі і ўзнаўленні старажытных беларускіх музычных інструментаў расказалі У. і А. Жукоўскія, В. Размысловіч з Пухавіцкага, В. Пратасевіч, У. Гром, Я. Бацяноўскі з Мінскага раёнаў.

Немагчыма ўявіць сабе нашу творчую справядзачу без мастацкай самадзейнасці. Амаль кожны дзесяты жыхар вобласці свой вольны час прысвячае гэтаму захапленню. Ні свята, ні сямейная ўрачыстасць, як правіла, не абыходзіцца без самадзейных артыстаў. Многія з іх дасягнулі высокага ўзроўню выканаўчага майстэрства.

Калі мы рыхтаваліся да справядзачы ў Мінску, работнікі культуры выказалі дзве праблемы, якія былі падтрыманы абласным аргкамітэтам па правядзенні III Усеаюзнага фестывалю народнай творчасці. Першая — сіламі нашых вядучых калектываў мастацкай самадзейнасці правесці дабрачынны канцэрт, збор сродкаў ад якога будзе пералічаны ў Беларускае фонд культуры. Гэты канцэрт адбыўся ў Палацы культуры Белсаўпрофа, прынялі ў ім удзел аркестр народных інструментаў Маладзечанскага ГДК, хор «Світанак» Вілейскага ГДК і фальклорна-інструментальны ансамбль «Круціцкія музыкі».

Няма пакуль што ў календары нашага професійнага свята — дня работніка культуры. Таму другой праблемай было правесці яго ў вобласці 4 снежня — напярэдадні творчай справядзачы ў Мінску. У гэты дзень упершыню ў нас віншавалі тых, хто заўсёды свята стварае для іншых, хто сваёй працай узбагачае духоўны свет чалавека, стварае людзям добры настрой, — работнікаў культуры. Мы маем намер гэта професійнае свята зрабіць традыцыйным і спадзяемся, што знойдзем падтрымку ў культасветнікаў рэспублікі.

...І УБАЧЫЎ СВЕТ

Нататкі з выстаўкі народных майстроў Міншчыны

Яшчэ ён не пусты,
Наш куфар
старажытны.
Пімен ПАНЧАНКА.

«Не! Вечнасць у вачах не спаймала. Не чуе думку пэндзаль», — гневалася мастачка, узіраючыся ў партрэт. Чую, як аднеўжы з глыбіні, з падсвядомасці, прасочваецца тонкі струмень музыкі і ўздывае, калыша мяне ў святочнай прасторы, як крышыцца дробная будзённасць ад празрыстых гукаў... І ўспамінаю: у пераёмнасці — вечнасць. Ці знайшла я ў нечых задумлівых вачах мастак з Барысава Н. Ганчарова? Спыняюся, прасветленай музыкой. Чыстым рукамі плывуць на мяне ручнікі, якія запаланілі ўсю прастору над уваходам у залу. Быццам дабрыня рук майстэрства твараць ахіліла цябе ад нягод. Каб нічога болей не было на выстаўцы, усё роўна выйдзеш удзячным.

Вабачы наведвальнікаў выстаўкі перапоўненая памятка зямлі беларускай хатка — утулыны куточак выстаўкі, дзе сабраны гэтыя знаёмыя прадметы сялянскага ўжытку: гаршчочкі і началкі, кувалы і збаны. Швеіцкія лугавыя барані саматканая пасцілка, сонечна ўсміхаюцца пазатыль кувалы бондараў, зіхцяць палосы ходнікаў на падлозе. Якія думкі твораць — папярэднікаў нашых прытоены ў гэтых сямейных рэліквіях? Ці даўно іх лащчылі, сагравалі мяккія чалавечыя далоні?

Лагadneе душа, калі лёгка, нязмушана бруіцца прастая слянская польна «Будслаўскіх музык». калі глядзіш на зграбны лазовы шыянкі І. Каркоціка, што выстраіліся ланцужком... А побач слаўтатэраміка з Івянца. Маленкія сучасныя збаночкі ганчара А. Пракаповіча з традыцыйнай фляндройкай і высокай глянці. Таямнічавая сіла загартаванай агнём гліны — і малаю не кісе ў гладышах, і крупнік доўга не стыне ў гаршчу... Як захаваць, не растрэціць у фабрычных

ных цэхах сакрэты дзядоў? І некай самотна выглядаюць у музейнай сэрвільнай раскошы «Сельскія музыканты» В. Базыленкавай, вылепленыя з гліны і адухоўленыя пачуццём майстрыхі. Ім бы ў стратны калідны гурт, заўзятым музыкам! Здаецца, вось ажывуць і гайда ў сціпаную апусцелую вёску — будзіць заснежаныя хаты, гукаць да зямлі маладых...

«Царква», «Домін над вадой», «Схавалася сонца» — журбу і радасць мы знаходзім у карцінах мастака У. Лініна з Мінскага раёна, быццам упершыню расхінуў фіранку і ўбачыў свет непасцігальна дзіўны.

А народныя строі? Як плычотна прыхіліўся фартушок да андарака! Якая нягасная павяз зямлі і нябёс у вышываных узорах на кашулі: ромбін ахоўвае кропку — пладаноснае зерне. Калісьці ў малаваных кувалках бераглі гэты чуд — найшыкоўную апараты маладзіц. Бераглі дзеля Працягу жыцця.

Рукі, што змайстравалі прывабнае крэсла, пэўна, і праніцу не горш маглі адрозніць, і калыску наркамкі ўпрыгожыць. Толькі б ведаць разбярэ са Стаўбцоўшчыны Л. Самыю, што яго праца неабходна людзям. Што не толькі на выстаўках праслізне зайздросны пагляд па драўляных зьярках, а прынясуць іх у хату на пацеху дзятве. Бо калі шукае майстар ня-

стомна вобраз у каваліку дрэва — мушцы, гэта камусьці патрэбна? Ці ж не турботы людскія перадалі дрэву І. Сахончын («Пляткарні»), Л. Шостака з Крывічоў («Мара»), А. Мормуль з Клецкага раёна, каб сказаць нешта важнае пра свет?

Узіраецца праўдзівае вока фотаапарата С. Глобы з Вілейкі, В. Волкава з Жодзіна, С. Балашовы з Барысава, У. Кавальчука з Рудзенска, В. Зянько са Стаўбцоў у твары сучаснікаў, у прывідных абрысах дрэў, у згорбленых хатні і ўпаўненых гмахі — разгадвае таямніцы часу, калі, бывае, сумленне з цяжкасцю прабіраецца праз барынады гучных лозунгаў, і рвецца трапяткое сэрца з клеткі стэрэатыпаў.

Услухайся: жаліва спавадаецца народная дума — вечная спадарожніца селяніна. Граюць «Капыльскія дудары» — падалося, спліць мытнівае поле, льецца маладзёнава чысціна на блізкамежную роўнядзь лугавін. А потым карагодзіць дзятвочы з маладзечанскай «Спадчыны», галубіць старадаўнюю абрадавую песню «Вузлянка» з азербайджанскай «Віхурцы «Надрыля», узнятая танцорамі з Сенніцы і Круціцкі. Прадуюць нябачныя нітку высокай лучнасці «Ячэйскія вачорні» са Слуцка дзіхорскі Ананчыцы з Салігорскага раёна...

Святочна верыцца, што прыйдзе час, калі матуліна праўдзівае песня акрые і будзе дыхаць на поўныя грудзі ў вясковых хатах і гарадскіх кватэрах, на вяселлях і радзінах, будзе аднацца сям'яроў, як спрадвечу на Беларусі.

А. ХАТЭНКА.

КОРАТКА АБ НАБАЛЕЛЫМ

Г. САРОКІНА,
дырэктар

Нясвіжскага РДК:

— Людзям, якія працуюць у культуры, прыходзіцца вельмі няпроста. Жыццё нам выдзяляе не спяшаюцца, заробак у нас вельмі малы, па-мойму, меншых акладаў ужо быць не можа. Пасля заканчэння Мінскага інстытута культуры працую ў нас метадыстам па клубнай рабоце Таццяна Лук'яніч. Уяўляеце, які парадокс: яна атрымлі-

вае менш, чым да атрымання дыплама.

В. ПРАТАСЕВІЧ,
майстар

па вырабу музычных інструментаў:

— Праблем шмат. Не хапае трывалых струн для скрыпак, як казвае мой вопыт — іх купіць у магазіне проста немагчыма. Я маю на ўвазе металічныя струны з-за мяжы, нашы айчыныя па гучанню значна ўступаюць прывазным.

Для вырабу музычных інструментаў патрэбна дрэва, прытым не такое, якім палляць у печы, а са звышдалікатным структурам. Такое дрэва нідзе не купіш, даводзіцца самому ездзіць па рэспубліцы і шукаць.

Некалькі гадоў назад мне заказалі інструменты для калектыву з Бельгіі, але закат так і застаўся нявыкананым: не было неабходнай драўніны, а ехаць у Беларусь было не дазваляла здароўе...

УШАЧЧЫНА: І ПЕСНЯ І ПОДЗВІГ...

Кнігу гэтую ўспрымаеш і як прызнанне ў любі да зямлі, якая нарадзіла і ўздавала. І як споведзь — збалелую, выпакутаваную. Захапленне і боль у гэтай кнізе паяднаны, і не трэба баяцца такога суседства, бо толькі на першы погляд яно нечаканае. На самай справе гэта штодзённае жыццё, а з яго, як і з песні, слова не выкінеш.

Кніга ж — незвычайная, бо гэта фотаальбом, на вокладцы якога значацца прозвішчы двух вядомых майстроў. Майстра пазычнага слова Рыгора Барадуліна і аднаго з прызнаных у рэспубліцы фотажурналістаў Валянціна Ждановіча. Стрыманая і разам з тым дакладная назва — «Вяртанне».

Гэта вяртанне Р. Барадуліна і яго сябра В. Ждановіча на Ушаччыну. Іх вяртанне, а наша, чытацкая, сустрэча з Ушаччынай. На «візітнай картцы» — запрашэнне, напісанае і прозай, і вершам. Пададзенае з уласцівай Р. Барадуліну метафарычнай насычанасцю, слоўна расквантаванасцю і ў той жа час канкрэтнасцю: «Ушаччына. На карце абрысы баравой і азёрнай стараны нагадваюць апалены з краёў ліст пергаменту, на якім гісторыя зрабіла шмат паметак. Гэтыя абрысы невыпадковыя, бо войны ішлі, як дзень за днём. І ў полымі іх згаралі паметкі гісторыі — звесткі, даты падзей, імёны аратаяў, войнаў, змагаючыхся абамшэлыя курганы падставілі спіны, каб сосны даверылі свае таямніцы раннім зорам. Курганы ў нас называюць надзвычай хораша — валатоўкі.

Сапраўды, толькі волаты маглі трымаць на сваіх плячах неба спакою ў гэтым краі, а падаючы ў бойках з ворагамі, нават маглімаі сваімі наводзіць жах на гасцей няпрошаных».

Згадваецца даўняе і больш блізкае мінулае, разгортваецца «пергамент» чалавечай памяці і на яго палатне, што ўвабрала ў сябе не адно стагоддзе, паўстаюць назвы азёраў — падумаць толькі, на Ушаччыне 251 возера! паселішчэй; ажываюць выявы людзей, якія ў розныя часы неслі ў свет і добрую славу і добрае слова аб сваім лясным куце, аб сваёй ушацкай зямлі — «не дужа шчодрай на ўраджаі, затое ўрадлівай на ратную доблесць, на таленты».

Р. Барадулін называе прозвішчы сваіх знакамітых землякоў. Урадженца былога маёнтка Пуцілкавічы, краязнаўца і археолага, складальніка адной з першых археалагічных карт Беларусі Францішка Вярэньку, Арцёма Вярэньку-Дарэўскага з Кублічаў, Фелікса Тапчэўскага, што родам з Руханці... А гэта ўжо — наш дзень. Суладзене, якому нельга не здзівіцца. У тых самых Пуцілкавічах нарадзіўся Пятрусь Броўка. Вёска Бычкі — гэта ж непалёку ад Кублічаў — радзіма Васіля Быкава... Ушацкую зямлю называла сваёй адзінай Еўдакія Лось. Яна, Ушаччына, найбольш дарагая і блізкая для Сяргея Законнікава і Алега Салтука...

Нечакана ў гэтую спавядальна-маналаговую гаворку ўрываюцца радкі верша, дапаўняючы яе і адначасова надаючы нейкую новую падсветку?

І песня, і подзвіг — адсюль,
З Ушаччыны,
Зорнага краю,
Дзе неба ў прабоінах куль
Крывавай зарой дагарае.

Не злічыш ні зор,
Ні азёр,
Імгненне папросіць спыніцца.
Нясучы свой бяссонны дазор
Бары, валатоўкі,
Крыніцы.

За гэтым вершам адразу ідуць шматлікія каляровыя здымкі. Не адзін дзесятак лепшых сваіх работ уключыў у альбом В. Ждановіч. Краявіды ўшацкай зямлі настолькі вабныя, гэтак удала схоплены «вокам» аб'ектыва, што пастаянна адчуваеш тут сваю прысутнасць. Быццам з гарадскога тлуму прыехаў сюды, дзе яшчэ дае знаць аб сабе нерушавасць прыроды.

Чарговая старонка альбома — чорнабелыя здымкі, дакументы самай войны. Яны зняты ў свой час военнымі кінааператарамі М. Сухавой і І. Вейнрочічам. Выкарыстаны таксама асобныя фота з архіваў Герояў Савецкага Саюза У. Лабанка і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай войны. Узяты для таго, каб адлюстраваць адну, бадай, з самых важных старонак гісторыі Ушаччыны: «...Ушачы сталі сталіцай партызанскага краю, які займаў плошчу 3245 квадратных кіламетраў. На няскоранай тэрыторыі знаходзілася 1220 населеных пунктаў, дзе жыло каля 80 тысяч чалавек. У партызанскі край уваходзілі Ушацкі раён, частка Лепельскага, Бешанковіцкага, Ветрынскага і Паліскага раёнаў Віцебскай вобласці, частка Пліскага раёна Вілейскай вобласці. Тут дзейнічалі падпольныя райкомы

КП(б)Б і ЛКСМБ, а таксама Ушацкае камуністычнае падполле».

Здымкі военных кінааператараў многае з гэтага герайчнага і адначасова пакутлівага летанісу змаглі адлюстраваць. Але ёсць яшчэ і іншыя, бясконца дарагія кадры, таксама унікальныя на сённяшні дзень — выкананыя самімі народнымі мсціўцамі. Слабыя ў мастацкіх адносінах і тады, больш сарака гадоў назад, сёння яны сталі зусім невыразнымі. Ды толькі якую важную пазнаваўчую і праўдзіваю інфармацыю нясуць!

Поруч — іншыя дакументальныя здымкі, зробленыя В. Ждановічам на месцы спаленых вёсак. Адна з іх — Ралля. Якая спрадвечу беларуская назва і якая жудасная трагедыя: у 1943 годзе нямецка-фашысцкія карнікі зраўнялі яе з зямлёй і па-зверску закатавалі і спалілі 30 мірных савецкіх грамадзян. І партрэты жыхароў Ушаччыны, былых партызан. Цэлая галерэя простых ратаяў вайны.

Іх блізкія, сваякі, таварышы засталіся ляжаць у брацкіх магілах. Іх прозвішчы на сціплых абелісках і на плітах мемарыяльнага комплексу «Прарыў». Тут таксама свая, ушацкая статыстыка. На тэрыторыі раёна загінуў кожны трэці грамадзянін.

Але паміць сама па сабе нішто, калі не будзе павязана з днём сённяшнім, чэрпаючы ў ім сілы супраць бяспамячтва. На старонках альбома гэты сённяшні дзень ушацкага краю мы таксама бачым.

Заклучныя радкі... І здымак дзятвочкі з бярэмам валошак... Вяртанне, якое абячае наперадзе новыя сустрэчы. Альбом Р. Барадуліна і В. Ждановіча — запрашэнне да такіх сустрэч.

Застаецца толькі дадаць, што падрыхтаваны гэты альбом рэдакцыяй фотавыдання «Беларусь».

А. ВІРЗОЎСКІ.

6. «Найдите-ли Вы возможным...»

У Купалавым музеі захаваўся ліст ад І. Гурскага—Купалу, датаваны 13 красавіка 1942 г. (інв. № 479): «Паважаны Іван Дамінікавіч! Я цяпер на Калінінскім фронце, рэдакую ўжо арганізаваную газету «За свабодную Беларусь». У газеце працуюць Пятро Глебкі, А. Кучар і Пімен Панчанка...». Далей было пра тое, на каго арыентавацца газета (партызанскія тылы і акупацыя), пра дадатковыя выданні (пракламаты, лістоўкі), потым ён прасіў Купалу прыслаць якія творы: «Я думаю, што Вы зразумеете нашы самыя шчырыя жаданні і хутка прышляце прасімы матэрыял. Аднак «прасімага» Купала Гурскаму слаць «хутка»—не спяшаўся, ліст застаўся без адказу. А не адказаў Купала (нагадаем)—аўтару артыкула «Клясавае барацьба ў мастацтве» (1931 г.), аўтару шматлікіх даваенных «звышідэйна-пралетарскіх» агіт-п'ес, начальніку Галоўмастацтва, Галоўрэперткома, гадаванцу Галоўліта, — галаве, якая ў 37-м габлявала нашу класіку, уводзячы ў «Паўлінку» горкаўскага «Сокала» (сааўтарскі тандэм: Купала—Горкі—Гурскі,—увяціце!)... Адным словам, Гурскаму Купала не хацеў адказаць.

Праміне два месяцы—Купалу піша Глебкі (20.VI.1942 г., ЛМЯнК № 472). Невядома, ці чытаў Купала гэтае пісьмо: яно было адпраўлена — за тыдзень да Купалавай трагічнай гібелі ў Пячышчы, а дайсці туды за тыдзень і адтуль прыйсці ў Маскву яно, напэўна, не паспела, але ж Глебкі—сам паспеў прыехаць у Маскву, прыехаў—ці не спешылася да Купалы, меў з ім на працягу першых па сваім прыездзе (і апошніх для Купалы) сутак—дзе (ці тры?) сустрэчы — непасрэдна напярэдадні трагічнага здарэння,—і таму ягонае пісьмо як дакумент — здаецца мне намнога больш дакладным, верагодным і перакананым, чым пазнейшыя ўспаміны Глебкі. Гэтае пісьмо напісана ў танальнасці страката-шчырай споведзі, і з-за яго «стракатасці» я не магу адважыцца на тое, каб у «шчырасці» лавіць «няшчырасць», толькі мушу цытаваць пісьмо, суправаджаючы ягоны змест пытаннямі: з чым ехаў да Купалы — Глебкі?

«20.VI.1942 г.

Дарагі дзядзька Янка!
Вось ужо год, як я не бачу Вас і не чую. Праўда, час ад часу чытаю ў друку Вашы вершы. Сёе-тое мне расказвалі пра Вашы жыццё. Але хіба-ж усё гэта можа замяніць жывую сустрэчу з Вамі альбо нават маўкліваю сустрэчу...»
Першае пытанне — як каму, а мне пакуль ніякім: чаму такі сапраўдны, шчыры Глебкі сум па дзядзьку Янку цэлы год дасюль — не праляўляў сябе? Чаму, прынамсі, мо два месяцы назад — адначасова з Гурскім — ГЛЕБКА САМ НЕ НАПІСАў КУПАЛУ...»

«О, як хацелася б пабачыцца з Вамі, пасядзець, выпіць па чарцы, пагаварыць, павалачыцца за добрымі дзядзькамі...»

Вядома, гэта жарт, разлічаны на ўсмешку, — калі дзядзька Янка будзе цётцы Уладзіўскай чытаць далей: «Вітаеце ад усіх нас Уладзіслава Францаўну» (прабачце за міжвольны «каментарый»).

«Як далёка цяпер усё гэта прывычнае жыццё і як далёка мы самі ад нашых родных і да болю любых нам мясцін. Толькі час ад часу даходзяць да нас па радыё і праз газеты весткі аб нашай радзіме, аб нашым Мінску. Колыні гора і сардэчнай муні прыносяць гэтыя весткі. Там у мяне засталася Ніка. Гэтымі днямі з Мінска паведамілі, што яна выступала там з нейкім дакладам на пасяджэнні жаночага камітэта Беларускай самапомачы. Я страшна баюся, каб яе не ўцягнулі ў якую-небудзь брудную справу, і хоць мы знаходзімся не так далёка ад роднай зямлі, я не маю ніякай магчымасці наказаць маёй беднай дзядзьцы, каб яна чакала нас і верыла, што мы вернемся, і вернемся, напэўна, хутка. Ад крыўды, ад жалю часамі хочацца плакаць, як хлапчуку. А людзі нацы, з якімі мне даводзіцца сустракацца і пераліскацца, ачарсцвелі

Пачатак публікацыі ў нумарах за 2 і 9 снежня.

нейкі за вайну. Не чуваць ні слова і ад Вас, любы Іван Дамінікавіч, хоць Гурскі пісаў Вам ад імя нашага калектыву...»

Што тут з чым павязана? У Глебкі — Ніка, а ў Купалы — маці? Нікаў камітэт жаночай Беларускай «самапомачы» ў акупіраваным Мінску, і — ? А людзі (Гурскі, Кучар, Панчанка?) — не спачуваюць, «ачарсцвелі»? Раптам — нарананне на Купалу, што тансама ачарсцвеў — не здагадаўся адказаць на «КАЛЕНТЫУНАЕ» пасланне (пісанне Гурскім і падпісанае толькі Гурскім — ад сваёй асобы), — не падумаў адгуннуцца АСАБІСТЫМ спачуваннем Глебкі — у ягонай адзіноце і «асірацеласці»?..

«Я ўсё чакаў-чакаў адказу на

якасці «чацвёртага» ў свой нумар)? Нездарма ж у Глебкі ва ўспамінах «блытаюцца» раница і вечар, нумары, паверхі і міфічныя кангрэсы з дэтэктыўнымі замахамі на «кангрэсменаў»? Нездарма «сервіраваны стол» не ўспамінаецца нікім, акрамя Глебкі? Не бывае дыму без агню,—ці не адсюль (у бок Купалы) гарбуноўскае: «Дзе ён там швэндае?» (лайдак — не піша публіцыстыку)...

І тут я мушу зноў вярнуцца да пісьма Купалы—Гарбунову і Крупеню, і да тэлеграмы, па якой Купалу клікалі ў Маск-

ску па стане самаадчування... альбо прапануе «закадзіраваць» пасадку пад лясенне, як зачэпку (бо ў Купалавым пісьме ніякіх скаргаў на здароўе не было, наадварот: «Жыву я тут добра, паёк мяне зусім забяспечвае, у чарзе стаяць не прыходзіцца. Дырэктар млына адносіцца ўважліва і йдзе на спатканне, калі што мне патрабуецца»)...

Пытанне-запытанне «не шрубуюцца» ні з папярэднім абяцаннем Гарбунова напісаць «о вяденном» вялікае пісьмо (навошта — калі ёсць надзея на даволі хуткую сустрэчу?), ні

(ЛМЯнК № 504а). І там — нічога, акрамя: «Цікава, вельмі цікава ведаць над чым зараз працуеце...» Купала адказаў 2 мая ім абодвум: «Дарагія таварышы Кузьма і Кавалёў!» (у кн. П. Кавалёў, «На ўсё жыццё», стар. 104). І атрымаў апошняе пісьмо з рэдакцыі — ужо без подпісу Кузьмы, падпісанае толькі Кавалёвым, да таго ж яно адпраўлена з Масквы — назаўтра пасля тэлеграмы з СНК БССР... Уявім, як яно ўспрымалася Купалам: падаецца нейкі знак?

7. «Матэрыяльная дакладнасць»

Чым далей, тым больш настойліва ў мой роздум пранікаюць неадчэпныя пытанні «каляндарнага» парадку: у 30-м — снежань, дваццаць першага... Дзень нараджэння Сталіна? Назаўтра ранкам у Купалы — «харакіры». Супадзенне?..

І яшчэ адно. 42-гі. У чэрвені. Трыццатага — праз два дні пасля Купалавай трагічнай смерці (у Маскве) — сканае ў Мінску яго маці. Іх хавалі ў адзін дзень. Таксама — супадзенне?..

Гэтка «маленькая» адлегласць...

Але я хачу дадаць і нешта «трошкі іншага парадку», нешта больш жажлівае — што для Купалы не «ўсплыло з мінулага», а адбылося непасрэдна напярэдадні яго юбілею і аб чым Купала мусіў гаварыць на сакавіцкай сесіі Акадэміі навук БССР у 1942 г. у Казані, у сваім дакладзе «Лічынная вайна і беларуская інтэлігенцыя»:

«Усё, абсалютна усё, што мае хоць найменшыя дачыненні да гісторыі і культуры Беларускага народа, нямецкія вырадкі старажытнага апаніганьня, збэсцілі і разбурылі. Але яны, гэтыя крывававыя д'ялы, яшчэ прабуюць прынідацца нявіннымі ахвярамі і спеуляваць сумленнымі і чыстымі імёнамі. Кажуць нават, што яны вуліцу, па якой я жыў у Мінску, называлі маім імем. Таксама, бачыце, «паважаюць» пісьменніка. Але будзьце вы проклятыя, крывававыя вырадкі, за такую «павагу»! Спачатку вы паслалі сотні самалётаў, спалілі гэтую вуліцу дашчэнту, кінулі дзсяткі бомбаў на мой дом, спалілі яго разам з маімі рунікамі, а цяпер вы прынідаецеся прыхільнікамі культуры. Такой надругі над культурай свет яшчэ не бачыў. І я — сумленны савецкі пісьменнік — плюю ў ваша агінае крывавае фашысцкае рыла і ўсім сэрцам сваім жадаю пагібелі вам, натам Беларускай культуры».

Вось цяпер мяркуйце самі — а ці быў бы афіцыйны юбілей Купалы? Ці хпіла «берыеўца» шчырых гнёўных слоў паэта ў адрас акупантаў? Ці паверылі — яму? Яны ж і Горкаму не верылі, што ён не хоча «псеўданімай» назвы гораду свайго дзяцінства, а тым больш... Ды нават і калі б паверылі — хто можа здагадацца сёння, у якім з сюжэтаў абсурдысцкага тэатра Беры і Сталіна — якую ролю рыхтавалі «драматургі» гэтага тэатра для ашальманнага фашыстамі Купалы? Мо патрабавалі — новае «пакаянню» (колькі іх было ў Купалы)...

Барадулька... Бэндэ...

Рана зноў закрывянале...

За пяць дзён да смерці, 23 чэрвеня, ён напісаў на тэлеграфным бланку — у Пячышчы: «Всё хораша лечыць Кремлевской клинике бесперывные дожди холод гостиница Москва 414 привет Купала».

Чэрвень — холад...

Гэтай тэлеграмы мы не ведалі, яна нідзе не друкавалася (ЛМЯнК № 443).

Адкуль даведаўся паэт пра «Гельсаўскі» форталь з прываеннага вуліцы (былой Хрышчэнскай, а пазней Кастрычніцкай*) — ягонага імя? Газет «адтуль» ён не атрымліваў і радыё «адтуль» наўрад ці слухаў,

* Цяперашняя вуліца імя Купалы — у пасляваенны час Садовая — у перадавае час насіла назву Пралетарскай.

Пошукі, знаходкі, версіі

Георгій КОЛАС

«...І ЗАСУМУЕЦЦА ПАТОМАК»

той ліст (!) і не выцерпеў. Тым больш, што надыходзіць дата, пра якую ніхто з нас не мае права забыцца і дзеля люты трэба і лёгка дараваць усё свае дробныя крыўды. Я маю на ўвазе Ваш дзень нараджэння, калі Вам стунне шасцьдзесят год. Абдымаю Вас, дарагі і мілы Іван Дамінікавіч, і жадаю добрага здароўя, шчасця і веселасці...»

Пра якія «крыўды» намякае Глебкі? Пра свае — на «ачарсцвелых» (у тым ліку і на дзядзьку Янку)? Ці Купалавы — на Гурскага і Кучара (маўляў, з нагоды юбілею, мілы дзядзька Янка, хто цябе калі дзе крыўдзіў — гэта дробязь, трэба дараваць)?..

«У нашай газеце мы мярнуем адзначыць гэту дату з усёй нашай шчырасцю, з якой мы заўсёды ставіліся да Вас і ставімся. Добра было-б, калі-б Вы падаслалі нам да гэтага дня вершы, альбо хоць невялікі слоў. Наша газета цалкам ідзе да партызан і да насельніцтва акупіраванай Беларусі, і як радасна было б ім пачуць Ваша слова. Падумайце, дзядзька Янка, і няхай Вам пашле доля добрую і маладую Музу...»

Уявіце няцяжка, як Купала быў удзячны Гурскаму і Кучару — за «шчырасць».

«Мая Муза стала здрадлівай: рэдка мяне наведвае. Праўда, і сам я не лепшы: часамі здраджываю ёй з прастай, але прывабнай сляначай. А часцей за ўсё бываю заняты рэдакцыйнымі справамі. У мае абавязкі сакратара рэдакцыі ўваходзіць не толькі здача матэрыялу ў друку, але і шмат іншай гаспадарчай работы. Для большай вагі на гэтай пасадзе — я запэўніў сабе вялізныя рыжыя вусы і выглядаю, хлопцы кажучы, як добры стары фельдфебель. Калі захоцаце ўзглянуць на мяне вусатага, напішыце ліст, і я вышлю картку...»

Паспрабуем «праявіць» страката «негатыву» эпістальнага «сірочага» (з фельдфебельскімі вусамі) «аўтапартрэта», — атрымаўшы «картку»: ці не разгадаецца праз гэтае пісьмо — загадка «сервіраванага стала на чатырох асоб?»

Па фанаграме Глебкі—Глебкі быў «запрошаны» Купалам у той вечар—да Купалы. І па той жа фанаграме (як і ў іншых успамінах)—вечарам Купалы ў нумары няма: ён выйшаў з Мазальковым, і — наверх? Тым вечарам наверх (у Лынькова) Глебкі — калі верыць фанаграме Глебкі—быў, заходзіў. А па друкаваных успамінах Глебкі—Глебкі там не быў. Быў—і не быў? Заскочыў па якой патрэбе на хвілінку, каб нешта... Што?

А мо Купала «выправадзіў» Мазалькова—па сваёй шляховай далікатнасці: каб не адмовіць Глебкі—госцю з франтавой газеты—пафранцыі адрощанымі вусамі перад якой прывабна-простай «тылавай» кампаніяй («пагаварыць, павалачыцца»)? І Купала на той вечар стаў міжволі беспрятупны (не хацеў вяртацца ў

ву: ці не была яна — «рэагаванне» на ягонае пісьмо?

Калі вяртаўся папярэдні нумар «ЛіМа», я, здаецца, меў ужо «адказ» (для таго нумара — запознены, не па маёй віне, тым больш—не па віне рэдакцыі: бо доступ у музейны фонд Купалы даўгавата быў закрыты, — цяця Ядзя вывучала, не іначай, пастанову аб «спецхранах»)...

Між Купалавым пісьмом і тэлеграмай быў-такі яму адказ—ад Ц. Гарбунова. Той адказ (дарэчы, як і Глебківа пісьмо) дасюль нідзе не друкаваўся, і таму прыводжу яго поўнаасцю, па-руску і нічога не мяняючы (ЛМЯнК № 471):

«Москва 27.V.42 г.

Дорогой Иван Доминич! Спасибо за Ваше письмо, за хорошее пожелание. Ваше произведение «Грабитель» будет напечатано в первом номере журнала «Славяне», который выйдет в середине июня. Экземпляр журнала Вам будет выслан. Прошу принять участие также во втором номере журнала — июльском. Я в этом журнале работаю ответственным секретарем редколлегии. (Зауважым — вершы трапілі па адрасе — перасылаць іх тав. Лаўрэнтэву было не трэба).

Сообщаю Вам, что журнал пока будет издаваться в СССР на русском языке и возможно будет принято Ваше предложение — часть материалов-беллетристику печатать на славянских языках. Этот же журнал дублированный будет издаваться на пяти-шести языках славяно-американе.

Прошу также подумать о произведении для границы.

Ваш привет товарищу Пономаренко передан и он взаимно Вам кланяется.

Ваша просьба — при оказии переслать депутатские и за звание Народного поэта — выполнена. Товарищ КРУПЕНЯ сообщил мне, что деньги для Вас пересланы через тов. ШАВРОВА — сотрудницу газеты «Красная Татария».

Я недавно был вблизи нашей родной Белоруссии. Все, что видел и слышал от очевидцев еще более усиливает неугасимую ненависть и врагам славян — немецким оккупантам.

О своей поездке, о виденном я собираюсь Вам написать большое письмо.

НАХОДИТЕ-ЛИ ВЫ ВОЗМОЖНЫМ ПО СОСТОЯНИЮ ЗДОРОВЬЯ ПРИЕХАТЬ В МОСКВУ В СЕРЕДИНЕ ИЮНЯ ДНЕЙ НА 10—15?

Вот пока и все. Привет Вам, Вашей супруге. Будьте здоровы и счастливы. До скорого свидания в родной Белоруссии.

Ваш Тимох Горбунов».

Падкрэслена мною — ці не самае галоўнае ў пісьме. Чаму? Па-першае, таму, што «стойныя здароўя» вытыркаецца зняпакою і нагадвае ці не «шыфроўку»: Гарбуноў альбо пытаецца ў Купалы — можа ці не можа той прыехаць у Ма-

віншавальнай тэлеграмы мінскага магістрата яму не прысылаў.

«26 лютага 1942 г.

Шаноўны Іван Дамінікавіч!
Сардэчнае прывітанне Вам з Масквы. Па рашэнню Саюзаўнага Урада 10 сакавіка г. г. у Казані абудзецца сасія Анадзіміў навуц БССР. Мяркуюцца што Вы зробіце даклад на сасіі на тэму: «Айчынная вайна і беларуская інтэлігенцыя». МАТЭРЫЯЛЫ Я ВАМ ПАСЫЛАЮ. ЦІ І НАШ УРАД СПАДЗІЮЮЦА ШТО ВЫ НЕ АДМОВІЦЕСЬ.

Нашы таварышы вядуць у Казань падрыхтоўку да сасіі. А 5—6 сакавіка прыеду я, т. т. Крупня, Горэў, Якуб Колас (які таксама выступае з дакладам), Панкратова, Кедаў-Зіхман.

Прывітанне Уладзіславе Францаўне і дырэктару млына, якому мы ўдзячны за паслугі аказваемыя Вам.

Да пабачэння.
Т. Гарбуноў (ЛМЯН, № 470).

Матэрыялаў для даклада, высланых Купалу Гарбуновым, мне ў Купалавым музеі не знайшлі (яны не захаваліся?). — таму няма падстаў сцвярджаць, што менавіта там было — пра «вуліцу». А дзе — было? Адкуль — «закаліла»? З чаго чаго — «закрываецца»?

Учытаўшыся ў даклад уважліва (а ён па зместу і па жанры больш нагадвае публіцыстычную прамову), мы заўважым там, бадай, адзіную фактычную «матэрыяльную дакладнасць» — тую «вуліцу». Нічога іншага ў «матэрыялах для даклада» альбо не было, альбо нічога іншага Купала не знайшоў для скарыстання?

Прыкладзём да гэтай «вуліцы» — «нейтральны» глебкаўскі радочак: «Сё-тое мне расказвалі пра Вашу жыццё... Па той жа «вуліцы» прапусцілі і наступнае: «Але хіба ж усё гэта можа замяніць жывую гутарку з Вамі альбо нават майклівую сустрэчу...» Ці не сашрубавасца Нікаў камітэт жаночай беларускай «самапомачы» і — «вуліца»? Адсюль і нараканне на людзей, якія «чарасцвелі»: «хочацца заплакаць, як хлапчуку». Падтэкст — «а Вам?»

Пытаюся ў П. Кавалёва сёння (9.XII.88), ведаў ён ці не пра «вуліцу» — тады? «Не ведаў». — Як, на Вашу думку, ён загінуў? — «Варыянты — «берыёўскі» ці фашысцкі»...

Цень фашызму з цемне сталінізму з'яўляюць у лесвічным «Купалавым» пралёце — разам і! Ім абодвум замінаў Купала. У фашыстаў гэта быў разлічаны з дакладнай дэманічнасцю тактычны ход.

Прысуд?

Уявім, як яго чыталі «берыёўцы» (іх таксама трэба зразумець).

Калі паверыць Броўку (сёння ў гэта можна верыць!) — «Сталіна Купала не любіў». Але ж — адкуль, калі і як даведаўся пра гэта — П. Броўка? Да вайны? Наўрад...

Успомнім пра візіт Твардоўскага і Броўкі да Купалы напярэдадні ягонага гібелі, — калі яны «зачавалі» ў нумары Купалы. «Хлопчыкі» заседзеліся. «Хлопчыкі» не спалі. Акрамя агульнай тэмы «на траіх» (вайна, яе трагічны ўрок: пра што і як пісалі да вайны... «Бомбы больш не ўпадзюць з самалётаў, Кветкі сыпацца будуць з вышотаў», — гэта ж напісалася «ўпрытык!») — была ў двух «хлопчыкаў» (Купалы і Твардоўскага) адна з балючых тэм ужо не «на траіх», а «на дваіх».

Пра тую тэму, як яна гучала ў тую ноч, падкрэсліваючы народным плачавым паўторам-галашэннем, піша П. Броўка: «...успамінаў Ляўкі. І маці, маці, якому ён меў надзею яшчэ пабачыць». Ды амаль усё, што ўспамінае пра Купала тагачаснага (перыяду вайны), не прамінаюць тое, як ён непакоіўся за маці: што з ёй там, у Мінску? А Твардоўскі — чуючы Купалаў плач пра маці — што ён думаў (ці не думаў?) пра сваю? І пра анкету, у якой ён мусіў адкурацца ад сваіх бацькоў — ад раскулачаных? І пра сваё пісьмо да М. Іса-

коўскага, дзе ён, Твардоўскі (18 лютага 1935 г.), наракае на «мярзотную хлусню», якую распускае нейкі Гарбашенка: «быццам мяне выключылі з інстытута, быццам я клапаціўся аб вяртанні бацькоў са ссылкі і да таго падобнае, чаго я нават сніць не сніў. Ну, што з ім рабіць? Горш за ўсё тое, што ад любой плёткі застаецца вядомы асадак, нават калі плётка абвергнута»...

Давайце ўявім тую ноч у нумары Купалы, іх агульную бяссонніцу. Два геніяльныя паэты, два сыны дзвюх мацяроў з такім падобна-непадобным лёсам. Сын-Купала — «выкупіў» ужо з дарогі ў Котлас раскулачаную маці (а якой цаной — мяркуюць самі па такіх шэдэўрах, як «На нашым полі», «Песня будаўніцтва», «Над ракою Арэсай», «Я — калгасніца», «Шляхі») і сын-Твардоўскі... Адрачэнне ад сваіх бацькоў — таксама «харакіры». Выкупляючы сваю віну за тое адрачэнне ад уласнай маці, сын-Твардоўскі ён прысвечыў пакаянную паэму...

Мне здаецца, Броўка ад Купалы мог пачуць пра нелюбові да Сталіна — у тую ноч.

У тую ноч, хутчэй за ўсё, ні Броўка, ні Твардоўскі не маглі згадзіцца з ім: «Ясна задача, дело свято, — С тем — к высшей цели напрямком...» Яны тады — «люблілі». Мо — спрачаліся? Мо нехта з «хлопчыкаў» назаўтра, ці праз колькі дзён — «прагаварыўся» перад нейкім іншым «хлопчыкам» (хай — з добрымі намерамі), а той «прагаварыўся», зноў-такі, далей?.. Ці мо «чацвёрты хлопчык» чуў іх спрэчку сам на свае «вушы» «па прамой трансляцыі» з гасцінічнага нумара?

«Чацвёртага» (ці быў чацвёрты хлопчык?) я не выдумаў, не вывеў з колбы ці з рэторыты ўласных меркаванняў. Пра «чацвёртага» напісана ў Барыса Сачанкі ў спасылках на А. Астрэйку, ёсць там і пра «вушы» ў гасцініцы. «Чацвёртых» на Купалавым шляху было багата...

8. Самагубства ці забойства?

Быў «зусім цвярозы», «выспаны» і «свежы»?..

Нават калі быў «напой» — змываўся страх і боль! — хто кіне камень у паэта, ведаючы тое, што мы ведаем цяпер пра той жажліва-сатанінскі час і пра ягонае жыццё ў тым часе?..

Самагубства ці забойства? А якая розніца між імі ў дадзеным выпадку? Смерць Купалы паядала гэтыя паніцы знакам роўнасці.

Ён — «там і паваліўся».

У энцыклапедыях, даведніках, музейных экспазіцыях — усюды пішуць: «ён памёр». У дачыненні да Купалы гэта выгледас, быццам «знік без звестак». Мабыць, варта напісаць: «ЗАГІНУЎ НА ВАЙНЕ»?..

Ягонае імя павінна быць на ўсіх трагічных абелісках нашых пакаленняў.

На ягоных могільках мне чуецца Купалаў верш «І прыйдзе новых пакаленняў»...

А калі Саюз пісьменнікаў БССР палічыць слушнай прапанову аб стварэнні пісьменніцкай камісіі, якая зоймецца рассялеваннем гібелі Купалы, прапануючы далучыць да справы — паказанні Алеся Адамовіча («Известия», 23.09.1988):

«Гэта ён, Сталін, разбурў зямляробства майі краіны, «рассяляніўшы» яе, і я, уладальнік адной шоста часткі планеты, не ў стане пракарміць сябе»...

Луцэвічы з Твардоўскімі кармілі і сябе, і Сталіна.

«Гэта ён, Сталін, забіў значную частку майго народа»...

Гэта ён знішчаў Твардоўскіх і Луцэвічаў.

«Гэта ён прымусіў на працягу дзесяцігоддзяў з падазронасцю пазіраць на сваіх суайчыннікаў: а ці не даносчыкі?.. І тым самым раз'яднаў нас, пазбаўў пачуцця павягі адзін да аднаго, а тым самым і самапавагі»...

Гэтая панута нас гняць і сёння: хто — «чацвёрты»? Кожны!..

«Гэта Сталін сваёй палітычнай рэпрэсій ледзь не аддаў мяне на расправу фашызму (а фактычна аддаў 80 мільёнаў) і потым ён нас жа (у тым ліку партызан і падпольшчыкаў) цынаваў як здраднікаў: знаходзіліся на акупаванай тэрыторыі!...»

Фактычна ён — аддаў (на шосты дзень вайны!) фашыстам тую вуліцу ў тым горадзе, дзе жыў Купала да вайны. Фактычна ён аддаў фашыстам — маці і сястру Купалы.

Дык мо Шахаўцоў, які падаў у суд на Адамовіча з-за Сталіна — «хітрыць»? Ён патрабуе — юрыдычнага разгляду справы Сталіна (каб нам не давалася зноў, праз пэўны час, чытаць, як некалі ў 57-м, праціраючы ад дзіва вочы — пра яго чарговы юбілей)?

Калі такі разгляд адбудзецца, я прапаную ў іск да Сталіна ўключыць і смерць Купалы. Што ж датычыць вершаў, у якіх Купала мусіў уладальніц Вялікага Правадыра, — іх, як на маю думку, варта друкаваць як «рэчавыя доказы», нічога не мяняючы, — хіба дадашы ў якасці «эпіграфа» — з Максіма Багдановіча:

Ты крыкнуць не вольны: «Ратуце!»
І мусіш ты «Дзякуй!»
Пачуцьце жа гэта, пачуцьце, хто ўмеє з вас сэрцам чуваць!

9. «Хто бачыў, як загінуў геній...»

Пакуль артыкул рыхтаваўся ў друку, мне падказалі (У. Стальмашонак) прозвішча ці не апошняга «агульнага знаёмага» — «хто бачыў, як загінуў геній». Мы сустрэліся ўтраіх (ёсць сведка). Мы ўдваіх — з мастацтвазнаўцам А. А. Сурскім — запісалі (каб потым зверыць).

Наш «ці не апошні» — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, народны архітэктар СССР Георгій Уладзіміравіч Заборскі. Ён ляжаў тады ў шпіталі ў Сходні пад Масквой — з цяжкім раненнем («унікальнае» — як выявіў галоўны хірург Савецкай Арміі М. Н. Бурдэнка: куля ў шыю навілёт, разбіць пазванок — трыццаць чацвёрты)... У Маскву ў гасцініцу «Масква» яго паклікалі на колькі дзён: П. К. Панамарэнка загадаў збіраць дзе хто жыў — усіх больш-менш вядомых беларускіх дзеячаў літаратуры і мастацтва: скіраваць іх творчую энергію на перспектыву адраджэння зруйнаванага фашыстамі культурнага жыцця рэспублікі:

Ачысцім нашы лес і поле
Ад Гітлера, ад яго бандаў,
Зноў будзем шчасце мець і волю

У сваіх адноўленых прысадах.
Загоім раны, адбудуем
Свае сялыбы зруйнаваны,
Сваю краіну маладую
Святлом асвецім нечуваным.

Зірнуць зноў нашы ўвесь палацы,
Святочна прыбярэцца людзі...

Гэты верш ствараўся — у Пячышчах. На белавым аўтографе паметка: 19.V.42 г. Праз паўмесяца ён з'явіцца ў «Савецкай Беларусі» — 4.VI.42 г., і ў той жа дзень... з Масквы ў Пячышчы — пойдзе таў тэлеграма-выклік! Што адгэтуль вынікае?

Ці не падказаў Купалаў верш П. К. Панамарэнку тую самую ідэю — кінуць іліч, збіраць дзе хто жыў з больш-менш вядомых беларускіх дзеячаў літаратуры і мастацтва, скіраваць іх творчую энергію на перспектыву адраджэння? Так яно ці не, аднак пасля сустрэчы з архітэктарам Заборскім у складаную арытэктурную «версію» уваходзіць наш варыянт: мо ехаў у Маскву Купала — не на юбілей («час не такі!»)... Тым больш — не

* Палітвыдат ЦК КПСС паспеў уваскрасіць традыцыю: у адрывным календары на 1989 год ушанавана дата 110-годдзя нараджэння Сталіна, з яго партрэтаў...

на кангрэс (замахі на славянскіх «кангрэсменаў» напярэдадні міфічнага кангрэсу ў фаннаграме Глебні — ці не пазтычная фантазія тае «вясёлай» фаннаграмы, з «тофункам» у прысак моднай тымчасова «версіі-дыверсіі», і асабіста я — праваў бы нават экспертызу фаннаграмы: ці не змайстраваў яе «пад Глебну» нейкі парадыст-містыфікатар з досціпам вясёлага Курбенкі)...

Мо Купала ехаў у Маскву — на працу, як і ўсе астатнія (Г. У. Заборскі будзе распрацоўваць беларускі «Пантэон», які пазней пераўвасобіцца ў манументальны абеліск на мінскай плошчы Перамогі, а купалаўскія «Партызаны» меліся перарасці ў вялікую пазму з гістарычным экспурсам у гераічнае мінулае)...

А — юбілей?
Ён меўся быць, — мяркуючы па тым, што СНК БССР адначасова з тэлеграфным выклікам Купалы — выклікаў сакратара Казанскага гарнома партыі (і Старшыню Вярхоўнага Савета БССР) Н. Р. Грэзаву...

Аднак яго магло не быць: абедзве тэлеграмы «прамаўчалі» аб тэрмінах і аб пэўных тэрмінах камандзіровак-выклікаў (у выніку — адзінае «данументальнае» пацвярджэнне так званай «юбілейнай» версіі губляе пэўную вагу).

А — «вуліца»?
Яе сакрэты — недзе, мабыць, у архівах (у «матэрыялах для даклада» ці ў акупацыйных дакументах), — трэба іх шукаць...
А — Гурскі, Кучар, Барадулька, Бэндэ?

«Берыёўцы»?
Іх не выкінеш. Яны былі і ёсць, і будуць (калі будзе попыт)... Ды ці варта сёння «выдумляць», чапляючы на іх антысумленне — нешта звыш таго, што імі панатвора і таі, без нашых сённяшніх «прыпісак»...

А тым вечарам Г. У. Заборскага паклікаў сябра — архітэктар А. П. Воінаў — да беларускіх літаратараў — «наверх». І вось яго расказ пра тое, што і як было далей (калі Купала, грывнуўшы з размаху па сталі і грукуўшы дзвярыма ў Гарбунова, спусціцца з дванадцатага «гарбуноўскага» паверха на «льнякоўскі»...

...спыніцца спіной да парапета, абaperшыся на нізкаватыя парэнчы ў разняволеным «напаўпрысеўшы», — размаўляючы аб нечым з нейкай сімпатычнай парай маладых: «яна і я», ...да іх ідуць Заборскі з Воінавым. Першы спыніцца ў рагу на лесвічнай пляцоўцы, а другі наблізіцца да іх, уступіць у агульную прыязную гамонку, нешта скажа хлопцу, павядзе рукой па хлопцавай «ясеніскай» галоўцы.

...а Купала ў гэты момант, размаўляючы з дзяўчынай, весела, па-маладому, лёгка засмяецца, узмахне абедзвюма рукамі, і...

Даследчык — вочы да зямлі.
Тамы таўшчэзныя знямелі...

...дзяўчына рынецца лавіць, хапаючы за ногі, за калашыну, за туфлі...

Так і застанеца на пляцоўцы гэтага (дзiesiąтага) паверха толькі адзін туюфель.

— Ачуняўшы, я зірнуў туды: да нас наверх ідзе мастак Ахрэмычк...

Потым выскачыць на калідор, пачуўшы шум: «Купала, — нешта там, — Купала», — опер Барадулька, пабяжыць да Гарбунова...

Не дыверсія. Не самагубства. Мо — шукайце фота, на якім Купала б за смяяўся?..

Кажуць, і Барыс Платонаў так памёр — ад смеху — на занятках са студэнтамі, у інстытуцкай аўдыторыі. Адкінуўся назад... Аднак сядзеў ён не на парэнчах пралёту, — за сталом...

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Віктару Казыю з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці бацькі.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Вялічціну Мысліўцу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Дык мо Купала не разбіўшыся — памёр? Наадварот: абрынуўся — памёршы?

Ці не ў Чэхава: «Тады ў цябе ўнутры такое робіцца, як быццам басанож Хрыстос прабегае па душы»...

Мо нізна поручні былі — у тым гатэлі!..

Ці здараецца такое — хай пацвердзяць ці абвергнуць фізіялагі, спецыялісты ў гэтай галіне: вялікае напружанне («усё жыццё ў адзін кулак»), вялікі перапад...

Вядома, тагачасны афіцыйны некралог не мог паведамыць пра стрэсавыя акалічнасці апошняга дзён Купалы. А без іх, без гэтых акалічнасцяў... П. К. Панамарэнка загадаў: фармуліроўка — лаканічная. Без дыягнаста дзягнэзу і заключэння. «Не распостраняцца» (сведчанне — Г. У. Заборскага).

Г. У. Заборскі сведчыць: да яго ніякай камісіі ніколі не звярталася.

Мо не было яе?

Калі была — у яе «версіі», здаецца мне, павінна быць «дыверсія», якой П. К. Панамарэнка, мабыць, не ўхваліў, каб не ахвяраваць ёй — хлопца і дзяўчыну. Дзе яны і хто яны — «яна і я»?..

І прыйдзе новых пакаленняў
На наша месца грамада
Судзіці суд, ці мы сумленна
Жыццё прайшлі, ці чарада

Знявага мінулых нас не з'ела,
Пакінуўшы свой дым і чад,
І мы па-даўнаму нясмела
Жылі не ў лад і неупапад?

Ці аб свой гонар дбайна
дбалі,
І дабравольна, без прынуку,
Самі сабой не гандлявалі,
Не неслі ў петлі дум і рук?

І ці пакінуці на памяць
Мы песень гэтаніх змагі,
З якіх бы тожна было
уцяміць,
Што мы свабоднымі былі?..

10. Загінуў ён — свабодны

І замест пастскрыптума — загадка. Як, навошта і чаму такі разумны, мудры, чалавечны, вальяны П. К. Панамарэнка меў такую, як сказаў бы Ян Курбека, «прапаганда» (той жа Гарбуноў загадаў ёю пры Патолічаве, Мазураве)... Як?

А ўжо свой выдасць непадкупны
Аб нас гісторыя глянэ рупным
І разбярэ, ў чым справа тут.

У сведкі запісы панліча,
Паданні кліне ў час такі
І ўсё паліца, пераліца...
А суд гісторыі цяжкі!..

Чытаючы Купалаў верш «І прыйдзе», пачынаеш думаць: тое, да чаго Твардоўскі прыйдзе потым, пасля смерці Сталіна («За далю даль», «Паэма памяці» і «Цёркін на тым свеце»), у Купалы выказана ў 26-м, — напярэдадні:

І засумуецца патомак,
Што дэнаецца аб нас,
Што нейкі з нас хоць быў не
зломак,
А плечы гнуў у крук не раз;

Не йшоў з адкрытымі вачыма
У свет і сцэжні не прастаў,
А ўсёй магчымаці магчымай
Таптаў сляды, сябе таптаў.

Купала ўсведмаляў, што пачынаюцца забойствы-самагубствы...

«Новы мир» Твардоўскага, — ці не была ягонай першай калыханкай тая ноч у нумары Купалы, іх сумесная бяссонніца...

...Якая ж «праўда» крыецца ў матэрыялах той камісіі? Была яна? Ці не...

АДРАДЖЭННЕ незаслужана забытых і адкрыццё неведомых помнікаў старажытнага мастацтва — адна з характэрных з'яў сучаснага мастацтвазнаўства. Асабліва прыкметная цікавасць да культуры мінулага ў сферы беларускага музыказнаўства, бо многія працы і з'явы дарэвалюцыйнай нацыянальнай музычнай культуры доўгі час былі па-за межамі навукова-даследчай практыкі — прынамсі, опернае мастацтва XVIII стагоддзя.

шыню пастаўлены на сцэне школьнага тэатра ў Забеллах з нагоды заканчэння вучэбнага года.

Польскі музыказнаўца Е. Голас зрабіў спробу прааналізаваць «Апалона...» з пункту гледжання музычных каштоўнасцей у невялікім артыкуле (гл. Golos I. «Apollo-prawadawca — opera szkolna». — Muzyka, Warszawa, 1968. № 2, S. 22-33).

Адзін аўтарскі экзэмпляр рукапісу оперы «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміра-

росчыркамі на літарых. У саміх тэкстах, апрача характэрнай арфаграфіі польскай мовы другой паловы XVIII ст., сустракаецца шмат недакладнасцей. Толькі дзякуючы таму, што ў нотых часты паўторы тэкстаў, удавалася, параўноўваючы, знаходзіць правільны варыянт і выпраўляць памылкі.

У оперы дзейнічаюць «высокія» антычныя багі і высакародныя героі (літэратары, музыканты, паэты, спевакі), якія змагаюцца з

У беларускай камічнай оперы «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» раскрываецца філасофская канцэпцыя новага свету ідэй і пачуццяў, якія былі ўласцівыя перадавой грамадскасці XVIII стагоддзя. Кампазітар і паэт насычаюць твор яркім драматычным зместам, глыбока і ўсебакова адлюстроўваюць рэчаіснасць з яе вострымі жыццёвымі калізіямі, скарыстоўваючы пры гэтым паэтычна-музычную мову свайго часу. У гэтым сацыяльная сіла твора, якая дасюль надае яму яркае драматычнае гучанне і актуальнасць.

Не буду зараз падрабязна распавядаць пра структуру оперы, пра змест кожнай часткі. Значыць толькі, што драматургія «Апалона...» вызначаецца цэласнасцю, завершанасцю, заснавана на маляўнічым чаргаванні і кантрастным супастаўленні дастаткова вялікіх па форме, закончаных па структуры музычных нумароў (арый, ансамбляў, рэчытываў, хараваў і аркестравых эпізодаў), якія перарываюцца гутаркавай мовай, аналагічна асноўнаму прынцыпу французскай камічнай оперы XVIII ст. Адметна, што музыкальную драматургію «Апалона...» фарміруюць не асобныя музычныя нумары, а буйныя тэатральныя сцэны, «перакладзеныя» на мову музыкі, што дазваляе слухачам успрымаць твор як адзіную размаітую карціну з мэтанакіраваным развіццём сюжэтнай лініі.

Опера «Апалон-заканадаўца...» гаворыць пра яе кампазітара Р. Вардоцкага як пра таленавітага аўтара, які, відаць, быў выхаваны на ўзорах заходнееўрапейскай музыкі, адчуў на сваёй творчасці ўплыў італьянскай камічнай і аўстра-нямецкай (зінгшпіль) опер. Адначасова ў многіх арыях, дуэтах, хорах гэтай оперы адчуваюцца матывы беларускай, польскай народнай песеннасці (напрыклад, арыя «мужыка»; арыя Апалона напісана ў характары польскага нацыянальнага танца паланеза — «Прыйдзіце, пакажыце, найслаўнейшыя мудрацы»). Музыкальнае суправаджэнне ў оперы «Апалон-заканадаўца...» выконвае не толькі ролю акампанемента вакальных партый, як гэта ў асноўным наглядаецца ў многіх школьных «аперэтках», а набывае самастойнае значэнне. Побач з традыцыйнымі інструментамі таго часу кампазітар уводзіць у практыку і новыя (напрыклад, кларнеты).

Опера «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас» мае шмат вартасцей і мае быць грунтоўна вывучана. Гэтая опера — адзін з выдатных прыкладаў беларускага прафесійнага музыкальнага мастацтва XVIII стагоддзя, і яна вартая пастаноўкі на сучаснай сцэне, каб нашы слухачы пазнаёміліся з набыткамі нацыянальнай беларускай музычнай культуры.

Ірына КОРЗУН,
музыказнаўца.

«АПАЛОН-ЗАКАНАДАЎЦА...» — АДНОЎЛЕННЫ ПІСЬМІК З МУЗЫЧНАГА АРХІВУ

Таму беларускі музыказнаўца Ларыса Касцюкавец прапанавала мне, выпускніцы кансерваторыі, узяць тэмай дыпломнай работы расшыфроўку опер XVIII стагоддзя «Апалон-заканадаўца, або Рэфарміраваны Парнас».

Камічная опера «Апалон-заканадаўца...» — унікальны і пакуль што адзіны выяўлены ўзор беларускага музыкальна-сцэнічнага мастацтва другой паловы XVIII стагоддзя. Аўтар гэтай оперы, ці як у той час называлі творы такой формы «аперэтка», — кампазітар і зучоны-дамініканец Рафаэль Вардоцкі. Тэкст оперы напісаны на польскай мове і складаецца з дзвюх частак: празаічнага тэксту, які размешчаны паміж музычнымі нумарамі, і вершаванага, падпісанага пад нотамі. Аўтар празаічнага тэксту польска-беларускі драматург прафесар рыторыкі Забэльскага калегіума Міхаіл Цяцерскі. Аўтар вершаў невядомы.

Арыгінал музыкальнага тэксту оперы — рукапіс у зборніку на польскай і лацінскай мовах, у якім змешчаны работы за 1789, 1790 і 1791 гады вучняў і настаўнікаў Забэльскай школы-калегіума. Рукапіс зборніка ўключае таксама віншаванні прэфекту, оды, арацыі, шэраг школьных «забавак», «судовыя справы», вершы і эпіграмы, камедыі, драмы і трагедыі, г. зн. літаратурныя і музыкальна-сцэнічныя творы. Зборнік надзвычай цікавы як помнік беларускай літаратуры XVIII ст. — доктар філалагічных навук А. Мальдзіс нездарма даследаваў яго (гл. Мальдзіс А. І. Таямніцы старадаўніх сховішчаў. Мінск, 1974. С. 152—175).

У 1790—1791 гг. «Апалон-заканадаўца...» быў упер-

ваны Парнас» захоўваецца ў аддзеле рукапісаў і друкаванай кнігі бібліятэкі АН Літоўскай ССР у Вільнюсе. Перада мною паўставала задача расшыфраваць старадаўні ноты, перакласці яго на сучасную музыкальную мову, каб опера акрыяла, атрымала сваё другое нараджэнне, падрыхтаваць партытуру да друку, каб гэтую оперу маглі пачуць нашы сучаснікі, убачыць на музыкальнай сцэне. Пад кіраўніцтвам Л. Касцюкавец я выканала гэтую цікавую і адказную працу. Упершыню партытура «Апалона-заканадаўца...» цалкам была расшыфравана.

Работа была звязана з многімі цяжкасцямі, бо музычны запіс выкананы тэропка, надбайна. Ноты ў многіх месцах напісаны невыразна і часам не паказваюць дакладнага вышыннага палажэння гукі. Таму мне довялося зрабіць рэдакцыйную рэстаўрацыю нотнага тэксту з улікам гарманічных вертыкалаў і гучаннем акордыкі. У музычным тэксце часта трапляюцца дадатковыя, даламожныя пазначэнні, якіх няма ў сучаснай тэорыі музыкі. Значэнне асобных з іх і дасюль вымагае далейшага даследавання, каб раскрыць іх першапачатковы сэнс. На асобных аркушах сустракаюцца «зрэзаныя» нотныя радкі, якія ўтварыліся, відаць, пры падрыхтоўцы рукапісу да пераплёту. У рукапісе не ўсюды захоўваецца парадак паступовага выкладання музыкальнага тэксту, пра што сведчаць нотныя ўстаўкі... Словам, усё гэта, як і асаблівае размяшчэнне нотнага тэксту, выклікала вялікую цяжкасць пры расшыфроўцы, падтэкстуванні, перапісцы і звязанні яго ў партытуру.

Рукапіс напісаны польскім напышлівым хуткапісам з

«цёмным царствам» ліха, помслівасці, падману (Меркуры, Сільванус, Момус, Манун, Бахус і г. д.). Антычныя персанажы гэтай камічнай оперы вядуць размову ў арацарска-паэтычным шцілі распейнай дэкламацыі, несумненна, атрыманай ад французскага класічнага тэатра XVIII ст. з яго бліскучай моўнай драматургіяй. Увага слухачоў, дзякуючы гэтай, канцэнтруецца на ўнутраным жыцці герояў, іх псіхічным, душэўным стане. Побач са звыклімі для эстэтыкі класіцызму антычнымі міфалагічнымі багамі, тытанамі, паэтамі і сацірамі, у оперы «Апалон-заканадаўца...» нечакана з'яўляецца беларускі селянін. Такое ж незвычайнае сумяшчэнне «высокіх» і «нізкіх» персанажоў уласціва беларускай паэме «Тарас на Парнасе», у цэнтры якой просты чалавек з народа. У тэксце М. Цяцерскага дзейні «высокіх» персанажоў зводзяцца да розных хітрыкаў, інтрыг і подкулаў, задуманых з нізкай мэтай — перашкодзіць «устанавленню добрых законаў» і «мудрых пісанняў». «Цёмныя сілы» садзейнічаюць распусніцтву, інтрыгам, якія з'явіліся на «заражоным Парнасе». Галава міфічнай дзяржавы Апалон адзіны правільны шлях знайсці і ўстанавіць ісціну бачыць у абавязковай рэформе Парнаса, якую ён ажыццяўляе з дапамогай паэтаў, спевакоў, музыкантаў і селяніна.

Форма казкі і самі міфалагічныя героі былі неабходны аўтару для раскрыцця ў алегарычнай форме найбольш важных бакоў грамадскіх адносін свайго часу. Праз міфалагічны сюжэт асуджаецца ідэя неабмежаванай улады, выкрываецца маральная распушта тых, хто мае ўладу.

3 19 па 25 СНЕЖНЯ

19 снежня, 19.50

«БАЦЬКАУ ДАР»

100 беларускіх народных песень са збору Р. Р. Шырмы.

У гэтым выпуску прагучаць беларускія народныя песні часоў Вялікай Айчыннай вайны. Знаёміць з імі беларуская фалькларыстка З. Мажэйна.

19 снежня, 20.40

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты тыдня.

20 снежня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацна-публіцыстычная праграма. Размова пойдзе пра адносіны мастака і грамадства.

22 снежня, 19.55

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ»

Вершы А. Міцкевіча ў перакладзе Ю. Гаўрука чытае А. Лабуш.

Перадача падрыхтавана да 190-годдзя з дня нараджэння паэта.

23 снежня, 23.25

«НАВАПОЛАЦК-88»

III Рэспубліканскі фестываль маладзёжнай песні і музыкі.

24 снежня, 12.15

В. Астаф'еў. «Крадзёж».

Спектакль Ленінградскага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра, Пастаноўка і інсцэніроўка Л. Стукалава.

24 снежня, 15.00

«МЕТРАНОМ»

Пытанне без адказу, або Чаму не атрымалася перадача пра дзяржаўны тэатр музыкальнай камедыі БССР.

Вядучы — кандыдат мастацтвазнаўства В. Ракіцін.

24 снежня, 18.15

«Альтанка шчасця майго».

Тэлевізійная навела паводле вершаў А. Міцкевіча.

24 снежня, 19.25

«НАВАПОЛАЦК-88»

III Рэспубліканскі фестываль маладзёжнай песні і музыкі. Заклучны канцэрт.

25 снежня, 18.10

«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»

Перадача падрыхтавана да 85-годдзя з дня нараджэння народнага артыста СССР Б. Платонава.

У ёй бяруць удзел народныя артысты рэспублікі І. Ждановіч, З. Браварская, М. Захарэвіч, заслужаная артыстка БССР Г. Аляксеева, мастацтвазнаўца А. Сабалеўскі.

25 снежня, 19.20

«ЦУДОУНАЕ ДАЛЕНА»

Прам'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.

Аўтар сцэнарыя І. Яфрэмава, рэжысёр В. Жыгалка.

25 снежня, 19.50

«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»

В. Кузняцоў. Г. Бураўкін. Вакальна-сімфанічная паэма «Кастусь Каліноўскі».

Выконваюць заслужаны артыст рэспублікі В. Скорбагатаў і дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр Беларускай ССР пад кіраўніцтвам заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Ю. Яфімава.

25 снежня, 22.55

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ»

АДЗІНАЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01512 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацтвага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 32-24-62, нарэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.